

MATINALS PENEDESEÑQUES: HISTÒRIA CAP AL FUTUR

L'hora del matí, i amb llum estival, sembla que sigui una hora propícia per esclarir conceptes, per encetar i debatre discursos, per posar a la palestra opinions contrastades i per assajar tesis en l'àgora virtual que és una trobada de persones interessades en la literatura i els seus avatars. Amb aquestes tan nobles, valentes i ambiciosos intencions, en un món que cada vegada té més mandra de pensar, va començar a caminar la Primera Jornada d'Escriptors Penedesencs (juny del 2003), fruit d'una iniciativa endegada amb entusiasme per la Comissió Literària de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Aquesta primera jornada assenyalava l'inici d'una nova i revitalitzada etapa de promoció i d'estudi de la literatura fora de l'àmbit de la metròpoli barcelonina (tot un mèrit...).

Amb el mateix esperit de crear opinió, de donar lloc a la reflexió i d'interessar el públic assistent que en la primera convocatòria, la Comissió Literària de l'IEP va enfocar la segona matinal cap al raonament i debat de dos temes polèmics i relacionats entre ells: l'efecte que produeixen els mitjans de comunicació en l'elaboració de la literatura que es fa avui en dia i la literatura anomenada de consum; o sigui: literatura comercial, literatura del *best seller*, literatura de l'oportunitat. Entre els amants i conreadors de la literatura popular, per fascicles, de gènere, *fast food*, etc. i la literatura culta amb voluntat de constituir-se en cànnon, no sempre hi ha entesa ni voluntat de comunicació, ja que els autors parteixen d'interessos, d'ambicions estètiques i de punts de vista diferents.

Ens va introduir d'una manera general en el tema, dibuixant una panoràmica tot i que amb serrells per tal d'encendre la discussió, el sociòleg i professor universitari Joan Busquet. Amb una conferència al voltant del trajecte que va des de la cultura popular i tradicional a la cultura de masses, Busquet va centrar els arguments que després serien amplificats a la taula rodona posterior, tot revisant la influència dels mitjans de comunicació en la literatura de consum, i a la inversa, els *leit motiv* de la *matinal*.

Van participar a la taula rodona destacades personalitats dels mitjans televisius, sobretot, que en l'actualitat són els que més influeixen a l'hora d'elaborar imaginaris col·lectius. Van disertar gent que té experiència directa en aquests àmbits, com ara l'escriptor Ramon Solsona, guionista d'*El cor de la ciutat*, que ens va relatar les seves vivències personals. Un treball que ve marcat per un gust popular i majoritari, de massa... Núria Comas, assessora lingüística de la mateixa sèrie, ens va parlar de la cura específica a l'hora d'elaborar els guions. L'escriptor Màrius Serra, amb el seu llenguatge viu (no en va reïx en el camp de l'enigmística) ens va narrar la seva experiència en el programa literari que dirigeix, *Alexandria*. Un programa que enfoca des de dalt. És a dir: des d'un nivell d'alta volada cultural, ja que s'hi solen entrevistar escriptors rellevants en la seva especificitat. Oriol Grau, l'actor i director de teatre conegut popularment pel seu paper de Palomino en els programes televisius que elaboraven la gent d'El Terrat, va dissertar sobre la seva particular concepció d'allò tradicional i l'enllaç amb allò popular actual.

Introduïts els quatre participants a la taula rodona pel cap d'informatius de ràdio i televisió de Vilafranca, el periodista Josep-Maria Soler, el debat va pujar de temperatura nombroses vegades, ja que es va obrir un torn d'intervencions per part del públic.

Tot continuant amb el propòsit de deixar testimoni escrit d'aquests debats, ara es publiquen els treballs d'aquesta Segona Matinal que va tenir lloc a Sitges al juny del 2004. La Comissió de Literatura de l'IEP ja prepara la tercera, que ha de tenir la seva seu al Vendrell, tot seguint un itinerari literari i intel·lectual per les terres del Penedès històric.

Teresa Costa-Gramunt

FE D'ERRATES:

A la portada del número anterior esmentàvem el traspàs de Carme Juncosa i Llagostera, el nom correcte és, però, Carme Juncosa i Mitjans.

DE LA CULTURA POPULAR TRADICIONAL A LA “CULTURA DE MASSES” Continuïtats històriques i ruptures intempestives

RESUM

A partir de la pregunta sobre si la cultura popular pot sobreviure als canvis que afecten la societat actual i que alteren d'alguna manera l'actual “ecosistema cultural”, cal plantejar-se la diferència entre la cultura popular i la cultura de masses per tal d'argumentar, en contra d'una concepció molt estesa, que hi ha una sòlida continuïtat històrica entre una i altra.

ABSTRACT

In order to argue – against a widely spread understanding – that there is solid historical continuity between popular culture and mass culture, it is necessary to think about the difference between the two by questioning whether popular culture may survive the changes that affect present society and somewhat alter the present “cultural ecosystem”.

PRESENTACIÓ

Bon dia a tothom, benvinguts a la matinal literària. Per segona vegada la Comissió Literària de l'IEP dediquem un matí a la literatura. L'any passat ens vàrem centrar en l'obra d'escriptors estrictament penedesencs i com el Penedès influïa en la seva obra. Entusiasmats per l'èxit tant dels ponents com del públic, aquest any hem decidit dedicar-la a debatre sobre els mitjans de comunicació i la literatura de consum. És per això que ens va semblar imprescindible la reflexió històrica d'un professional de la sociologia com és el cas del Jordi Busquet, que avui ens acompanya i que ens oferirà aquesta conferència inaugural.

En nom de la Comissió Literària, vull donar-vos les gràcies a tots els ponents de la matinal, per la vostra gentilesa a col·laborar en aquest debat que està ran de carrer: els mitjans de comunicació es fan ressò de si hem de considerar literatura o no el que s'entén com a “literatura de consum”, i alguns escriptors ja s'han declarat en peu de guerra en defensa del que es considera “l'alta literatura”... Així doncs, és clar que la polèmica està servida i nosaltres hi posarem un xic de sal i un xic de pebre més.

Bé, sense més preàmbuls, us presento en Jordi Busquet, aquest terrassenc, que viu a

Barcelona, es llicencia en ciències econòmiques a la Universitat Autònoma de Barcelona (1987) i es doctora en sociologia per la mateixa Universitat (1994, amb una tesi dirigida pel Dr. Lluís Flaquer i titulada *La dialèctica entre distinció i massificació cultural*).

Ha fet classes a la Universitat Autònoma de Barcelona i a la Universitat Pompeu Fabra. Actualment és professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació a la Universitat Ramon Llull, on imparteix assignatures com cultura de masses, tècniques de recerca de l'opinió pública i estructura social i econòmica...

L'any 1996 fou guardonat en els VIII Premis a la Investigació de la Comunicació de Masses atorgats per la Generalitat de Catalunya amb l'obra: *La cultura i la comunicació de masses a debat (els intel·lectuals i l'anàlisi de la cultura)*.

És coordinador del Grup de Recerca sobre Violència i Televisió de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna.

Dirigeix, en el marc d'un programa europeu, l'equip de recerca TEDIP de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna.

Dins de la seva trajectòria com a investigador es poden esmentar les següents obres publicades:

BUSQUET, J. (Cord); ARAN, S.; BARATA, F., MEDINA, P. *La violència en la mirada. L'anàlisi de la violència a la televisió*, Barcelona: Tripodós, 2001.

BUSQUET, J. (1998). *El sublim i el vulgar. Els intel·lectuals i la "cultura de masses"*. Barcelona: Proa. Reflexió sobre si és indigna o digna segons quina cultura ja que, com diu Eco, per a alguns "és inconcebible una cultura compartida per la massa del poble", com diu D. Bell, "l'anàlisi de la cultura de masses ha substituït la crítica literària com a àrbitre de bon gust...", o bé, encara, com afirma Marcuse: "Les comunicacions de masses, on es barreja harmoniosament i, sovint inadvertidament, l'art, la política, la religió i la filosofia amb els anuncis comercials, redueixen aquests regnes de la cultura a llur denominador comú: a la forma de mercaderia. La música de l'esperit és també la música del venedor. Allò que compta és el valor del canvi i no pas el valor de la veritat." Reflexions al voltant d'afirmacions que feien els avantguardistes com que cal respectar el principi d'autonomia del creador, o com la de Kant que classe popular és igual a gust bàrbar, és a dir, mal gust... i un seguit de reflexions que fan de Busquet un sociòleg agosarat i polèmic.

Altres obres són:

BUSQUET, J. (1998). "Les indústries culturals a Catalunya: nous reptes i velles solucions", *La societat catalana*, S. Giner (ed.), Institut d'Estadística de Catalunya.

GINER, S.; FLAQUER, Ll., BUSQUET, J. (1996). *La cultura catalana: el sagrat i el profà*. Barcelona: Edicions 62.

BUSQUET, J. (1992) (pròleg de Miquel de Moragas). *Cobi al descobert (un tòtem animat)*. Barcelona: Edicions Parsifal.

Etc.

Bé, no us dic res més, he intentat fer-vos-lo proper, però és a ell a qui voleu escoltar. Jordi, tens la paraula.

Anna Ruiz-Mestres

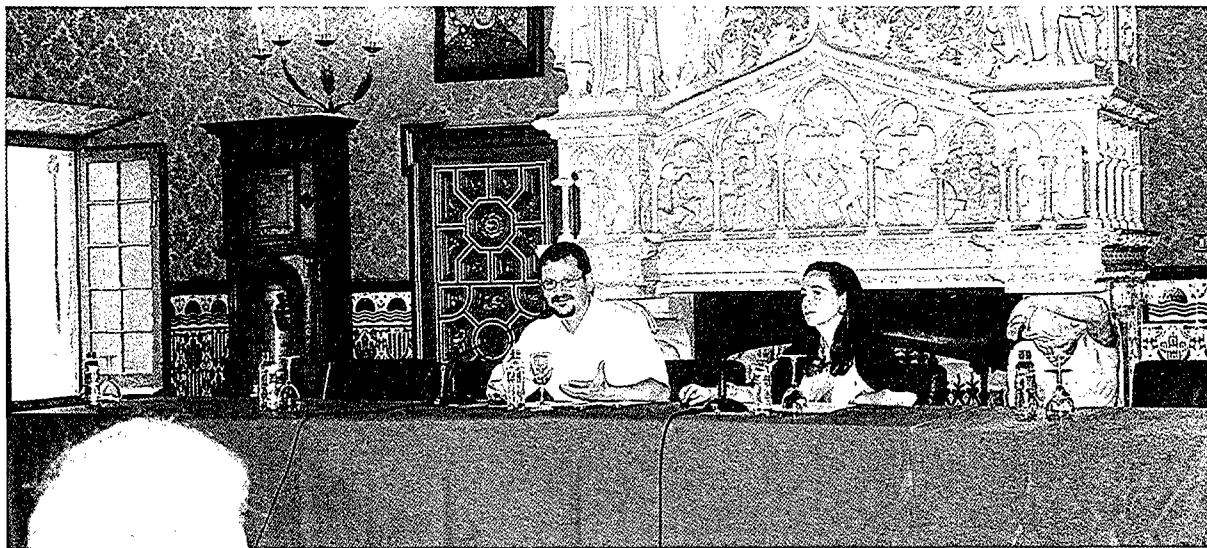
* * *

La tradició es crea davant la pressió del canvi, i els membres de la societat s'esforcen a restaurar-la i mantenir-la amb nous rituals, architectures efímeres i diversos modes d'entreteniment –construïts i, si és necessari, inventats.

Dan Ben-Amos, Folk Culture in a World of Technology, 1990.

INTRODUCCIÓ

Deixeu-me començar amb una pregunta: la cultura popular pot sobreviure als canvis que afecten la societat actual i que alteren d'alguna manera l'actual "ecosistema cultural"? Si la cultura popular sobreviu, no pot ser que el seu contingut es vegi afectat i malmès per les tendències presents en la societat actual? Els mitjans de comunicació de masses i les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) posen en perill la "cultura tradicional"?

Jordi Busquet amb Anna Ruiz.

Curiosament, mentre als Estats Units es relaciona la cultura popular amb el món del cinema, la ràdio i la televisió, als països europeus, en canvi, es vincula amb el folklore i la tradició: la música en viu, les danses tradicionals, les rondalles, etc. A Europa es tendeix a definir la cultura popular –en sentit tradicional– en contraposició a l'anomenada *cultura de masses* que, avui per avui, comprèn la major part de formes de producció i consum cultural que són característiques de la societat actual.

Dins de la tradició europea es planteja l'existència d'un salt o d'una discontinuïtat històrica entre la "cultura popular [tradicional]" i "la cultura de masses". Se'n diu, per exemple, que els continguts de la cultura popular es troben exposats a un constant procés de destrucció, de degradació o d'empobriment cultural. No cal dir que la "principal amenaça" prové de la cultura de masses. D'altra banda, des de posicions maximalistes, es considera que la cultura popular ha mort o que es troba en greu perill d'extinció (com si fos una planta fràgil i vulnerable). També es planteja l'existència d'una mena de conflicte insalvable entre *lo vell* i *lo nou* que provoca inexorablement la mort o la desaparició de la part més feble en aquest combat.

L'objecte d'aquest article és argumentar, en contra d'una concepció molt estesa, que hi ha una sòlida continuïtat històrica entre la "cultura popular" i la "cultura de masses". Anem per passos. Vegem seguidament les característiques bàsiques d'ambdós tipus de cultura.

UNA CONCEPCIÓ ROMÀNTICA DE LA CULTURA POPULAR

El romanticisme va contribuir a fer néixer la consciència del valor i la dignitat de la cultura popular enfront de la cultura culta, però també va contribuir a la difusió de la noció idealitzada d'aquella cultura. Fruit de la tradició romàntica es creà una mena de relat mític que considera que la cultura popular sorgeix originàriament del poble com a expressió autèntica de les seves formes de vida i de les seves inquietuds, i, per tant, arrela en el cor de la vida dels grups socials i de la tradició.

Seguidament, els exposo una definició provisional de cultura popular, mitjançant set característiques bàsiques:

1. Es pot definir la cultura popular tradicional com la cultura originària del poble. És una cultura que sorgeix espontàniament i és encarnada i practicada per les classes populars.
2. És una cultura que connecta amb les formes de vida de la gent i, en moltes ocasions, serveix per solemnitzar els moments àlgids d'una vida en comú. El calendari festiu, per exemple, va molt lligat a les celebracions populars vinculades als cicles del treball.
3. La cultura popular té un caire tradicional. Es basa, generalment, en la memòria de la gent i en la transmissió oral a l'entorn familiar o dins la comunitat.
4. Els actes i celebracions es realitzen, normalment, en un espai públic obert, per exemple, una festa en la plaça pública amb el ball, les cançons, etc.
5. En aquestes festes i celebracions tothom està cridat a participar-hi ja sigui com a actor o com a espectador. Es tracta d'actes on pot participar tothom i sovint l'accés és lliure.

6. La cultura popular és una producció (individual o col·lectiva) d'autoria anònima (ja que la major part de noms dels seus creadors resten oblidats en la memòria popular). Allò que li dóna valor no és l'autor o els autors, sinó la seva assumpció per part del poble.
7. En contraposició a la cultura mediàtica, no hi ha institucions especialitzades (ni empreses) que en tinguin una cura especial. Des d'aquesta òptica es considera que els actes i les celebracions de la cultura popular els organitzen, de manera més o menys informal, grups de ciutadans que també participen de la festa i en gaudeixen.

Aquesta definició de cultura ens permet avançar en l'exposició, però no sembla pas del tot satisfactòria atès que tendeix a mitificar la noció de poble i de tradició i no contempla la importància que té la innovació tecnològica en les societats avançades i en un món globalitzat. D'altra banda, es defineix la cultura popular en contraposició a la cultura de masses i a la indústria cultural. Tampoc no es contempla el paper de les administracions públiques o de les institucions de la societat civil en la seva gestació.

UNA CONCEPCIÓ CRÍTICA DE LA “CULTURA DE MASSES”

En segon lloc, què és la “cultura de masses”? El que popularment s'entén per “cultura de masses” és el resultat lògic de la introducció històrica dels mitjans tecnològics de producció i de difusió cultural i de les noves formes d'organització social del treball en la producció i difusió dels béns simbòlics. La cultura de masses és la forma dominant de cultura, ha esdevingut la forma característica de producció i de consum cultural a les societats avançades.

Vegem seguidament les característiques de la cultura de masses (MacDonald, 1960):

1. L'anomenada “cultura de masses” ha esdevingut la cultura popular de la nostra època. És probablement la primera “cultura interclassista” que ha existit. No es tracta, doncs, de la cultura d'una classe o d'un grup social específic, sinó que és una cultura que en principi s'adreça a tothom.
2. Hi ha una sèrie d'institucions o empreses especialitzades que són responsables i tenen cura dels processos de producció, distribució i difusió cultural.
3. Aquestes empreses es plantegen generalment la seva activitat com un negoci i usen les formes més modernes i avançades d'organització social del treball.
4. Es tracta d'una forma cultural produïda i transmesa gràcies als mitjans tecnològics que fan possible la creació i la difusió àmplia i ràpida dels productes culturals, aptes per ser consumits per un públic massiu i dispers en l'espai.
5. La majoria de les vegades es crea un distanciament entre producció i consum i, també, una separació dels consumidors en el moment de consumir-la. La distància espacial i temporal ha estat un dels trets distintius de la “cultura de masses” de la segona meitat del segle XX.
6. Sovint es tendeix a considerar la cultura de masses –en contraposició a la cultura popular– com una cultura artificial, creada i mediatitzada per la indústria cultural o pels *mass media* amb finalitats mercantils.

Les esmentades descripcions de la “cultura popular” i de la “cultura de masses” no són del tot satisfactòries. El principal defecte que presenta la concepció tradicionalista i mistificadora de la cultura popular és que ignora sistemàticament la transcendència social que tenen actualment els mitjans de comunicació i les indústries de la cultura. Des d'aquesta perspectiva equívoca, sembla que la cultura de masses i la cultura popular siguin dues realitats diferents, independents i completament contraposades. Mentre que es considera que la cultura popular “arrela en les formes de vida tradicional i creix –des de baix– com l'expressió i com a producte autòcton forjat pel poble per satisfer les seves pròpies exigències”, en canvi es considera que la cultura de masses és “artificial i imposada des de dalt”. La mal anomenada “cultura de masses” està concebuda i produïda de manera centralitzada i es distribueix de dalt a baix. Els *mass media* es dirigeixen a un públic sense una entitat clara, que no té consciència de si mateix. La gent només participa com a consumidora i els seus promotors només la conceben com un negoci.

ELS EFECTES “PERVERSOS” DE LA CULTURA AUDIOVISUAL

Hem vist dues definicions contraposades de la “cultura popular” i “la cultura de masses”. Aquesta contraposició implica una sospita generalitzada contra la nova cultura audiovisual i els seus efectes “perversos”.

Tot plegat té implicacions molt concretes. Naturalment la televisió és el centre de totes les crítiques. Per exemple, es diu que els joves ja no llegeixen o, el que és pitjor, han perdut en alguns casos la capacitat de llegir. Se'ns diu també que els infants i adolescents passen moltes hores davant de les pantalles de televisió o davant de la pantalla de l'ordinador. Això els treu el temps que antigament es dedicava a la lectura, però el que és pitjor: també els lleva el temps per jugar amb els amics o per estar amb els seus pares. Es diu, fins i tot, que els infants passen més hores davant de la petita pantalla que a les aules.

Tradicionalment es deia que *el llegir no et faci perdre l'escriure*. Avui podríem dir que *el mirar no et faci perdre el llegir... i el pensar*.

En definitiva, es diu que anem de mal en pitjor. Tenim nostàlgia d'un temps passat (real o imaginari?) on l'accés a la cultura era –deien– molt més sòlid. On l'escola feia una tasca molt efectiva (en un temps on no havia de competir amb la televisió). On hi havia una sèrie d'institucions especialitzades dedicades a seleccionar les obres més importants de la tradició cultural.

No dubto de la força dramàtica i del poder seductor d'aquest tipus de discursos. Lamento decebre'ls. Respecto aquest punt de vista, però no comparteixo els supòsits implícits en els quals es basa. Tinc seriosos dubtes sobre la seva validesa històrica i tampoc no es pot obviar el regust nostàlgic que desprèn. Ens hem oblidat, potser, del greu problema de l'analfabetisme en els segles precedents?

Al meu entendre, és un punt de vista o una mirada que distorsiona o deforma la realitat històrica. D'altra banda, és una posició (jo diria una *posa*) que impedeix comprendre i actuar positivament en el món actual. Per actuar correctament és imprescindible tenir un coneixement acurat, seriós, ben fonamentat. Com diria Peter Berger, la perspectiva sociològica comporta una mirada crítica i desemmascaradora. El fet d'endegar una reflexió de caire sociològic sobre la cultura popular i la cultura de masses ens obliga a trencar amb els tòpics i amb les idees preconcebudes. És important no deixar-se seduir per les falses aparences. Cal saber mirar *l'altra cara de les coses*.

LA CONTINUÏTAT HISTÒRICA ENTRE LA CULTURA POPULAR I LA CULTURA MEDIÀTICA

A risc de semblar agosarat (m'estimo més ser agosarat i provocar, que no pas ser avorrit), defenso que hi ha una continuïtat històrica entre la cultura popular del segle XIX i l'anomenada cultura de masses del segle XX, i m'atreviria a afegir que hi ha una continuïtat històrica amb la cibercultura del segle XXI.

Malgrat que es tendeixi a situar l'origen de la mal anomenada cultura de masses als Estats Units d'Amèrica al principi del segle XX, potser sigui més rigorós situar-lo –com diu John B. Thompson (1998)– en la invenció de la impremta a Europa i la posterior invenció i desenvolupament de la premsa, la fotografia, el cinema, la ràdio, la televisió i l'ordinador personal. Aquests canvis van lligats al procés modernitzador i a una sèrie d'innovacions tecnològiques que han tras-

balsat el món de la cultura i han fet que el vincle entre cultura i comunicació sigui cada vegada més indestruïble.

La cultura de masses –com afirmava Edgar Morin l'any 1962– no trenca amb les cultures literàries anteriors: “Els continguts de la cultura impresa del segle XIX conflueixen en la cultura de masses del segle XX.” Les novel·les de fulletó del segle XIX van donar pas a les radionovel·les de la primera meitat del segle XX i les telesèries de les darreres dècades del segle XX. Segons Asa Briggs i Peter Burke (2002), “els serials de televisió actuals segueixen el model dels radiofònics, que al mateix temps segueixen el model dels relats seriatos [fulletons] que es van publicar en les revistes del segle XIX”.

Sovint s'ha volgut presentar la irrupció de les noves tecnologies en el camp de la comunicació i de la cultura com un perill i una amenaça contra la “cultura tradicional”. Però les velles tecnologies generalment han sobreviscut i les noves tecnologies han ocupat un nou espai al costat de les anteriors. De la mateixa manera que la introducció dels nous mitjans de transport no va comportar, necessàriament, la desaparició dels mitjans més tradicionals.

Restava la qüestió que formulàvem de bon principi. La cultura popular podrà sobreviure als canvis que han afectat la nostra societat?

LA CULTURA POPULAR COM UNA “CULTURA VIVA”

Malgrat tots els intents de convertir la cultura popular en un referent del passat, en aquest text defensem que l'anomenada “cultura popular” és una realitat plenament vigent, en ple procés de transformació, que adopta múltiples fórmules i que també fa acte de presència a través dels mitjans de comunicació.

La cultura popular persisteix i persistirà atès que respon a necessitats molt pregones de la condició humana. Poden modificar-se alguns aspectes formals o de contingut, poden canviar els mitjans de transmissió, poden renovar-se els escenaris i les formes de participació social, però la cultura popular sobreviurà, adaptant-se als temps i a les noves circumstàncies. Per exemple, com es posa de manifest en l'estudi *Benvingut/da al club de la SIDA* (2002), hi ha una sèrie d'històries, llegendes i rumors contemporanis que són presents en molts àmbits de la vida social i que circulen, fins i tot, a través dels nous mitjans de comunicació. Aquests relats ens parlen de la cara més obscura de la condició humana: la mort, el dolor, la sexualitat i el crim. Posen de manifest la por a tot allò desconegut o que s'escapa del control de l'home modern.

Les noves llegendes i els nous rumors (els rumors i les llegendes “contemporanis”) no poden fer altra cosa que sublimar els irreductibles terrors ontològics presidits invariablement per Eros, per Tàntos o per tots dos, que neixen a la “dimensió desconeguda” i en certes zones del subconscient moral [...]. La moralitat de la llegenda moderna s'ha fet subliminal i implícita i el seu llenguatge és ple de simbolitzacions (l'automòbil, el túnel, la sabata, etc.) ben conegudes pels psicòlegs i els antropòlegs.

La cultura popular, doncs, és plenament vigent en la societat contemporània. No es tracta d'una cultura morta. Ara bé, no podem demanar que es mantingui com una realitat autònoma, pura i incontaminada, i que conservi intactes les formes tradicionals. És una realitat cultural que es transforma i evoluciona en consonància amb l'esperit del nostre temps i alhora està en contacte amb les altres formes culturals. Els autors postmoderns, per exemple, han posat de manifest la fragilitat de la frontera intangible que separa les manifestacions de la cultura tradicional i les de la cultura actual. D'altra banda, des de la perspectiva dels estudis folklòrics actuals, es constata l'estreta relació que hi ha entre la cultura de masses i la cultura popular (Díaz G. Viana; Carretero, 2001). El que no es pot fer és continuar pensant les formes culturals com si fossin universos independents i totalment separats.

El discurs il·lustrat interpreta el progrés com un trencament inevitable amb el passat. Des d'aquesta òptica es considera que els canvis i transformacions han desvirtuat irremeiablement les formes originàries de la cultura popular tradicional. Alhora, es creu que la modernitat ha comportat un procés traumàtic en el qual els antics protagonistes de la cultura han estat d'alguna manera expropiats, desposseïts més o menys violentament de les seves arrels culturals i de la seva identitat. Joan Manuel Tresserras i Enric Marín (1994) es pregunten què és el que s'amaga darrere la voluntat de tractar la cultura popular com una realitat "del passat", com una herència que no hem sabut conservar, com un patrimoni del qual les classes populars han estat expropiades.

La cultura popular, ja d'ençà dels primers esforços dels folkloristes per trobar-hi les diverses essències i fonaments dels esperits nacionals, estaria en perill d'extinció i això invita a diverses actituds conservacionistes que no són incompatibles: la compilatòria, la museística, la de potenciar-ne l'estudi, la de reivindicar-ne la protecció i la reestimulació per assegurar-ne el manteniment, etc.

D'altra banda, la cultura popular no té l'exclusiva de la tradicionalitat. Totes les societats creen les seves tradicions, que són un element inherent a totes les formes culturals. També la cultura mediàtica i la cibercultura generen els seus rituals i commemoracions. El cinema, per exemple, ha fet més de cent anys d'història i ens ha deixat un llegat d'obres important.

Alguns estudiosos de la cultura popular han demostrat una incapacitat endèmica per comprendre la cultura popular com una realitat actual. L'origen d'aquesta incapacitat prové d'una concepció idealitzada i tradicionalista de la cultura popular.

Com va exposar magistralment Walter Benjamin, la revolució tecnològica que s'ha donat a l'era industrial ha trasbalsat el món de la producció i difusió cultural, ha contribuït a alliberar la cultura de la seva servitud en un temps i un espai concrets i ha fet possible el naixement de nous escenaris i, per tant, de noves formes i noves oportunitats de participació i d'accés a la cultura. També ha fet possible el naixement de nous públics més o menys heterogenis. Amb tots aquests canvis hi hem guanyat o hi hem perdut? Això és bo o és dolent? Prefereixo que vostès puguin jutjar per si mateixos, però abans de jutjar es fa necessari un bon coneixement de la realitat que estudiem.

PRESENTACIÓ

Encetem tot seguit la segona part d'aquesta matinal, després del context històric que ens ha ofert el professor Busquet. Encetem la taula rodona que l'Institut d'Estudis Penedesencs ha programat sota el lema de "Mitjans de comunicació i consum". Ens acompanyen per reflexionar sobre aquest tema l'escriptor Ramon Solsona; l'actor i director de teatre, col·laborador habitual de mitjans de comunicació, Oriol Grau; l'assessora lingüística de dramàtics de TV3, Núria Comas, i l'escriptor i conductor del programa literari *Alexandia*, Màrius Serra.

Als quatre convidats, els hem demanat que ens ofereixin la seva opinió sobre el tema en una primera intervenció de 10 minuts, tot plegat ens portarà gairebé uns tres quarts d'hora. Després d'aquesta primera ronda d'intervencions obrirem la taula rodona per recollir les opinions o preguntes que vulgueu fer tots volsatres.

Els que treballem en el món de la ràdio i que no tenim un físic gaire espectacular estem molt acostumats a una situació un xic desagradable. Et trobes en una taula amb gent que no coneixes i algú se t'acosta i et diu: tu ets en Soler, el de la ràdio, oi?

En primer lloc t'emociones, perquè descobreixes que aquell oient imaginari al qual t'adresses cada dia resulta que existeix, i el tens al davant. Després, però, dedueixes, amb la cara que fa l'oient, que segurament s'havia fet a la idea que la teva veu anava acompanyada d'un cos més atlètic i d'una cara més estètica.

D'alguna manera això és el que em va passar quan un dia de Sant Jordi de fa uns quants anys vaig cometre l'error de comprar-me el llibre del programa d'un dels meus ídols radiofònics. D'alguna manera és com quan t'expliquen un acudit, la gràcia està tan en el text com en la interpretació que en fa l'humorista.

Serveixi això com a lleugera introducció i anem a escoltar els protagonistes de la taula rodona.

Ramon Solsona ha exercit de professor d'institut molts anys. Actualment està en excedència perquè es dedica a escriure. Ha publicat, entre d'altres, les novel·les *Les hores detingudes* o *No tornarem mai més* i és col·laborador habitual de premsa, ràdio i televisió.

Ramon Solsona té la paraula.

L'Oriol Grau és actor i director de la companyia teatral Trono Villegas. És de Reus o de Tarragona, ara no ho recordo. Es va fer popular amb el personatge del Palomino al costat d'en Buena Fuente a TV3, però portava molt de temps treballant abans en el món de la ràdio.

La Núria Comas és llicenciada en filologia catalana a la Universitat de Barcelona. Treballa des de fa molts anys al departament d'assessorament lingüístic de TV3. Primer va estar als informatius i després va passar a dramàtics, fent d'assessora de les telenovel·les *Laberint d'ombres* 1998 i en l'actualitat a *El Cor de la ciutat*.

D'esquerra a dreta: Oriol Grau, Màrius Serra, Josep M. Soler, Núria Comas i Ramon Solsona.

El Màrius Serra es va llicenciar en filologia anglesa. La seva activitat sempre ha girat a l'entorn de la literatura i els mitjans de comunicació. Ha publicat diverses novel·les i col·labora habitualment en diaris i emissores de ràdio. Es defineix com a verbívor i ha creat un univers del joc i la paraula que el podeu trobar a verbàlia.com.

TELELITERATURA

RESUM

La televisió és l'ase de tots els cops i encara ens quedarem més descansats si anatemitzem conceptes com "cultura de masses" o "productes de consum". La literatura –l'art en general– viu en una tensió contradictòria, perquè, d'una banda, aspira a arribar a un nombre molt gran de persones i, d'una altra, tendeix a marcar un territori exigü de sublimitat on només caben uns pocs ungits..

ABSTRACT

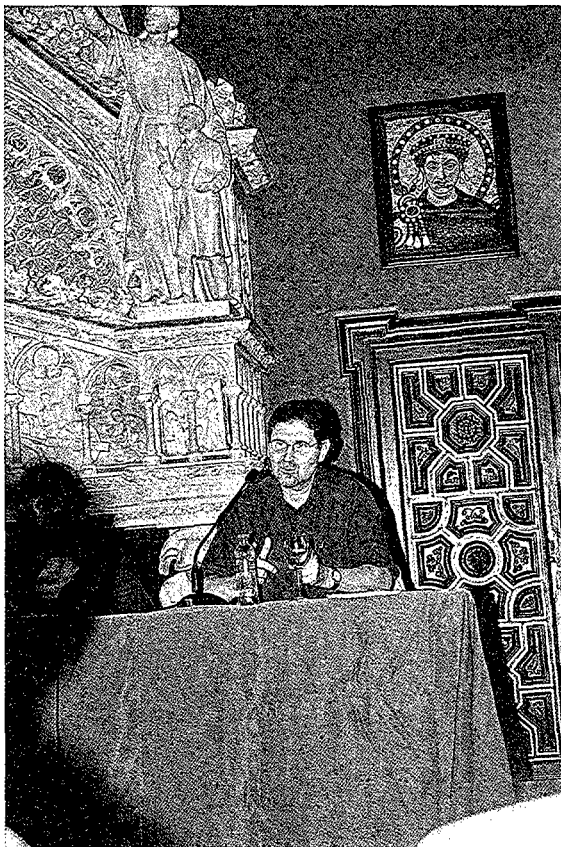
Television pays the consequences and we will all have a rest if we rail concepts such as "mass culture" or "consumer products". Literature – arts in general – undergoes a contradictory strain because it hopes to reach a very large number of people on the one hand and, on the other, it tends to mark a territory that is exiguous from being sublime where there is only room for a few anointed.

El fet d'afirmar que la televisió i l'escola tenen la culpa de tot facilita molt les coses, sobretot quan s'ha d'analitzar el paper de la televisió en referència als àmbits culturals. Així doncs, ens quedarem la mar de tranquils si deixem ben establert des del principi que, com a mitjà intrínsecament pervers, la televisió és l'ase de tots els cops.

I encara ens quedarem més descansats si anatemitzem conceptes com *cultura de masses* o *productes de consum*. La literatura –l'art en general– viu en una tensió contradictòria, perquè, d'una banda, aspira a arribar a un nombre molt gran de persones i, d'una altra, tendeix a marcar un territori exigü de sublimitat on només caben un pocs ungits. La cultura catalana assumeix els dos extrems amb una conducta esquizofrènica que tan aviat aspira a abraçar un màxim de destinataris en nom de la normalització com advoca per abstreure's en torres de vori ultraminoritàries. A vegades sembla que les masses s'equivoquen sempre i que contaminen tot allò que toquen. La culpa és seva, de les masses, per no fer cas dels cànons que estableixen els mandarins culturals. Naturalment, en el cas de la literatura, el cànon coincideix al cent per cent amb els gustos de cada mandari.

En termes generals, la novel·la és avui el gènere literari de més consum. Tot i així, és difícil viure de les novel·les, tant en català com en qualsevol altra llengua. L'escriptor professional dels nostres dies es guanya la vida amb activitats paral·leles als mitjans: articles de premsa, col·laboracions en programes de ràdio i televisió o bé guions. També amb traduccions, però aquesta feina queda lluny del tema que ens ocupa.

Com a guionista, l'escriptor es dilueix en un equip artístic i tècnic, de manera que les obres sempre són creacions col·lectives. La gent reté més el nom dels actors i actrius que no el dels guionistes, perdut en la selva dels crèdits. Però, malgrat això, el guionista té l'oportunitat de fer-se sen-

Ramon Solsona.

tir amb intensitat, perquè les seves creacions poden arribar a unes audiències que, en el cas de TV3, poden anar fàcilment de quatre-centes mil persones en amunt, fins i tot passar del milió. Són xifres molt superiors a les possibles vendes de la novel·la de més èxit que mai s'hagi pogut publicar en català.

Ara, com a creador d'una obra estrictament personal, l'autor literari no troba gaires esclatxes a les graelles de les programacions televisives. Una esclatxa, en el sentit literal, és la que vaig plantejar amb *Més paraules*, un espai de poc més d'un minut que TV3 va emetre durant l'hivern 2003-2004. Pretenia acostar la gent als autors catalans sense cap restricció, autors de tots els gèneres, joves i consagrats, de totes les varietats del català... Em vaig cansar de respondre aquesta pregunta: hi ha prou autors perquè en surti un cada dia? La resposta és que jo em veig amb cor de fer-ho durant dos anys sense repetir-ne cap, però la gent només té al pensament uns pocs noms, un grup reduït d'autors que de tant en tant surten per la tele.

L'escriptor viu avui dins d'aquest cercle, no sé si virtuós o infernal: els mitjans —tots, amb la premsa i la ràdio al capdavant— es nodreixen dels escriptors que tenen notorietat, i la notorietat s'adquireix, bàsicament, sortint als mitjans. Si tens notorietat, ho tens més fàcil per vendre. Si vens, ho tens més fàcil per adquirir notorietat. Per això vaig tenir problemes quan vaig insistir que tot els convidats al *Més paraules* havien de cobrar. Se'ls demanava una glossa d'una paraula o

expressió que requeria un temps d'elaboració per escriure-la i un temps per gravar-la, i tot això, feina i temps, es retribuïa com allò que és: una prestació professional. Doncs això costa d'entendre i sempre hi ha qui s'estranya que els escriptors cobrin –poc, per cert– per sortir per la tele. Al mitjà televisiu, l'esquer de la notorietat serveix massa vegades per utilitzar els escriptors de franc.

Com saben bé els periodistes que fan periodisme cultural de debò, a peu d'obra, les empreses audiovisuals són al·lèrgiques a tot allò que fa olor de cultura. Durant un any vaig fer per al Canal Cultura de Vía Digital un programa de llibres que es deia *De buena tinta*. Vaig tenir una llibertat absoluta i m'ho vaig passar molt bé fent reportatges per diverses ciutats d'Espanya, triant els autors i ficant-ne uns quants de catalans com qui no vol la cosa. El programa estava elaborat a consciència i tenia nivell. Però no el veia ningú. Era una simple coartada d'una cadena de pagament per poder dir que, entremig del laberint de canals i programes, n'hi havia un de llibres. Mala consciència o quota mínima, digueu-ne com vulgueu.

TELEVISIÓ DE CONSUM MASSIU: EL CAS D'“EL COR DE LA CIUTAT”

RESUM

Reflexió sobre els usos lingüístics d'una telenovel·la produïda per Televisió de Catalunya i que s'emet diàriament en la franja de migdies, aproximadament entre tres quarts de quatre i un quart de cinc, a l'hora que coneixem com “de sobretaula”, en base a com guionistes i lingüistes van marcar unes pautes comunes de col·laboració i van “pactar” el tipus de llengua que volien o que pensaven que era l'adequat per a aquest tipus de sèrie: una llengua viva, genuïna, gens encarcerada, col·loquial, familiar i bàsicament pròxima.

ABSTRACT

These are some thoughts on the way language is used in a soap opera produced by Catalan TV (Televisió de Catalunya), which is broadcasted daily in the afternoon – approximately between quarter to four and quarter past, namely the period we know as “after lunch” time. Some scriptwriters and linguists agreed to set common patterns of cooperation and “made a pact” on the language register desired or the one they thought that suited best this kind of series: a kind of language that were living, genuine, not strict at all, colloquial, familiar and, basically, close to people.

El cor de la ciutat és una telenovel·la produïda per Televisió de Catalunya i que s'emet diàriament en la franja de migdies, aproximadament entre tres quarts de quatre i un quart de cinc, a l'hora que coneixem com “de sobretaula”. La sèrie va començar a gravar-se al juny del 2000 i a emetre's al setembre del mateix any. N'enfilem, doncs, la quarta temporada, amb vistes a una cinquena. Aquesta sèrie dels migdies és el dramàtic per excel·lència de TVC. Després d'uns inicis en què la franja de sobretaula incloïa sèries de producció aliena, brasileres del tipus *Dancin' Days*, o britàniques, com *Gent del barri*, als anys 90 es va apostar per crear un producte genuí català, amb unes característiques costumistes que l'apropessin a les sèries britàniques i també amb tocs d'humor o més de “culebrón” sud-americà. Amb aquestes pretensions va néixer l'any 93 *Poble Nou*. El producte va ser acceptat amb entusiasme per l'audiència, de manera que es va instituir la telenovel·la dels migdies de producció pròpia. A *Poble Nou* va seguir *Secrets de família*, i posteriorment va arribar *Nissaga de poder*, molt celebrada. Abans d'*El cor de la ciutat* es va emetre *Laberint d'ombres*, amb un fil argumental bastant rocambolesc i luctuós. Per contrastar amb la sèrie anterior, *El cor de la ciutat* es va plantejar com una sèrie molt familiar i realista, més similar als productes britànics de l'estil *Gent del barri* o *Coronation Street*, sèries de llarga durada amb uns personatges base i uns espais de reunió (bars, cafès, botigues, etc.) en els quals tenen lloc situacions quotidianes, properes a l'espectador. Al llarg de les temporades apareixen i desapareixen personatges, i s'inclouen noves trames o se'n tanquen d'altres. Actualment *El cor de la ciutat* és la sèrie de TVC amb més capítols gravats i emesos, més de 800, i els índexs d'audiència, tot i

que amb alts i baixos, són els de més èxit de totes les sèries emeses fins ara en la mateixa franja. Té índexs equiparables i de vegades fins i tot superiors als programes de *prime time*, és a dir, als programes de vespre-nit.

L'argument es desenvolupa al barri de Sant Andreu de Barcelona, un barri popular, de classe mitjana. La gravació, però, es fa en decorats que simulen un bar de copes, un bar de barri, una perruqueria, una botiga de roba, una pensió, un servei de càtering, etc. Aquests decorats i els dels pisos dels personatges estan instal·lats als platós que TVC té al polígon Pedrosa de l'Hospitalet. Un cop o dos a la setmana, i simultàniament a la gravació de plató, un altre equip grava en exteriors naturals al barri de Sant Andreu.

Als inicis de la sèrie, guionistes i lingüistes vam marcar unes pautes comunes de col·laboració i vam "pactar" el tipus de llengua que volíem o que pensàvem que era l'adequat per a aquest tipus de sèrie: una llengua viva, genuïna, gens encarcerada, col·loquial, familiar i bàsicament pròxima. Sobre aquesta pretesa entesa entre guionistes i lingüistes (sempre hi ha serrells que no acaben de quadrar) s'escriuen els guions. Aquests guions arriben al lingüista, que els modifica intentant sempre que el resultat final sigui que la llengua que arribi als espectadors sigui una llengua "normal": amb això vull dir que la sèrie no ens "faci mal d'orella", que flueixi, que la llengua

Núria Comas.

emprada sembli realment llengua oral, no escrita. Per tant, intentarem evitar, per exemple, les combinacions de pronoms formals que no formen part del registre col·loquial (de l'estil “els ho donaré”). Acostumem a trobar en els guions problemes ortogràfics sense més transcendència, però sovint corregim calcs del castellà pel que fa a sintaxi, bàsicament, i construccions complicades. Els lingüistes també mirem de simplificar les frases, fer-les més entenedores i properes. Pel que fa al lèxic, tendim a moderar l'ús de castellanismes. Com a lingüistes som conscients que la llengua viva n'inclou moltíssims, i la tendència dels guionistes és incloure'ls sistemàticament. La nostra feina és destriar els que formen part gairebé del nostre subconscient –*buenos* i *vales*–, que són, segons els nostre criteri elements gens nocius per a la salut del català i, per tant, no preocupants perquè no afecten l'estructura interna de la llengua, d'altres elements que no aporten cap component enriquidor a aquesta col·loquialitat santandreuenca.

Aquesta col·loquialitat tan buscada és aconseguida gràcies a la feina esforçada de guionistes amb la col·laboració posterior de lingüistes, que modestament crec que cohesionem i unifiquem lingüísticament i estilísticament el producte, i a l'adaptació última que els actors fan dels diàlegs que se'ls assignen. Segons la perícia dels actors, la seva experiència i sensibilitat, hi ha resultats brillantíssims, com és el cas de la interpretació del personatge de Peris a càrrec de Pep Anton Muñoz, que és creador de l'univers del personatge que interpreta.

La coincidència d'èxit d'audiència i qualitat televisiva i interpretativa a *El cor de la ciutat* no s'acostumava a donar en altres cadenes anteriorment (encara tenim casos flagrants com *Ana y los siete*) però l'exemple de TVC i els dramàtics de qualitat, amb guions notables i resultats exitosos, s'ha estès a l'àmbit estatal, on tenim sèries, d'emissió no diària en aquest cas, força dignes, com *Siete vidas* a Tele 5 o *Aquí no hay quien viva*, a Antena 3.

La familiaritat que emana dels diàlegs d'*El cor*, la seva proximitat, l'han fet el producte de consum amb més èxit a TV3 en els seus anys d'existència. Que sigui una sèrie de consum massiu penso que no rebaixa la qualitat del producte, qualitat que es demostra en el fet que eminents pomes de la literatura catalana creen aquest món de ficció, i actors excel·lents s'avenen a interpretar-lo.

* Assessora lingüística del Departament de Dramàtics de TVC.

MITJANS DE COMUNICACIÓ I LITERATURA DE CONSUM

RESUM

Literatura i mitjans de comunicació estan separats pel vast territori del consum, fer un programa literari a la televisió porta molts maldecaps i la relació dels escriptors amb la televisió és ambigua, des de la base que la presència en aquesta no garanteix res.

ABSTRACT

Literature and the media are set aside by the vast territory of consumption: conducting a literary programme on television entails many headaches and then, there is this ambiguous relationship between writers and television based on the assumption that the presence of the former on television is no guarantee at all.

El fet de barrejar consum i literatura genera malfiança entre els culturalistes. No barrejar consum i mitjans de comunicació en genera entre els mediàtics. Literatura i mitjans de comunicació, doncs, estan separats pel vast territori del consum. Una novel·la o un autor de culte poden acréixer la seva llegenda com més ocults siguin. Un programa de televisió ocult és un programa mort. Els mitjans de comunicació treballen en temps real, sobretot els audiovisuals. La literatura, com d'altres arts de l'esperit, té una cocció lenta i un consum que es pot projectar en el temps històric. En la recepció literària el consum material és independent del consum intel·lectual. Un comprador de llibres no és necessàriament un lector. En canvi, un teleespectador, sigui crític o entregat, s'ho miri a consciència o endormiscat, és sempre un gra de sorra en la vasta platja de l'audiència.

És per això que hi ha tants prejudicis a l'hora de relacionar llibres i televisió, quan en realitat estem parlant de dos suports equivalents, dues finestres, dos mitjancers dels humans amb la realitat. Els llibres, de Gutenberg ençà, ens serveixen relats, mites, llegendes, coneixements i experiències creades virtualment a través del llenguatge verbal. Les televisions, de poc abans de McLuhan ençà, ens serveixen relats, mites, llegendes, coneixements i experiències creades virtualment a través del llenguatge audiovisual. És absurd contraposar llibres i teles, per bé que els dos llenguatges són diferents. També és del tot absurd dimonitzar la tele i divinitzar el llibre o viceversa. Hi ha, hi ha hagut i hi haurà llibres escombraries i televisió sublim. Certament, la convivència de tots dos suports no és senzilla, però ¿quina convivència és senzilla?

Si per literatura de consum s'entén la novel·la de fulletó del dinou cal dir que avui el seu mercat està pràcticament monopolitzat pels *culebrons* televisius. Les "pàgines viscudes" d'avui són reportatges documentals i els famosos "bestiaris" semblen patrimoni del National Geographic. Si, en canvi, per literatura de consum entenem la novel·la de gènere la cosa ja està més equilibrada. Hi ha sèries televisives de gènere negre, d'aventures, juvenils o de ciència ficció, però en tots aquests camps la producció literària no només no s'atura, sinó que sovint lidera l'audiovisual.

Molts dels grans fenòmens mediàtics en l'espai audiovisual de ficció són adaptacions d'obres literàries. Pel que fa a la capacitat d'experimentació, no cal dir que els mitjans de comunicació són conservadors per definició, fins al punt que només arrisquen sobre fórmules que prèviament hagin demostrat el seu rendiment. En aquest flanc, la literatura és capdavantera. El risc és patrimoni dels minoritaris.

Per tot això, el fet de fer un programa literari a la televisió porta molts maldecaps. ¿Qui hi ha de sortir? ¿Només els novel·listes més coneguts? ¿També els poetes més desconeguts? ¿I els dits mediàtics? Naturalment, hi ha opinions per a tots els gustos. En un article a l'*Avui* el veterà escriptor Estanislau Torres –guanyador del premi Sant Jordi de novel·la fa 40 anys– protesta perquè determinats escriptors “ben aprofitables”, com ell mateix, no surten mai a la tele. El que l'empeny a reivindicar-se així són unes declaracions meves al dominical de l'*Avui* on deia que al programa literari del Canal 33 *Alexandria* no convidem autors dels dits “mediàtics” perquè aquests ja tenen el seu espai en programes magazin més generalistes. A Torres, ja li sembla bé que Andreu Buenafuente, Tomàs Molina o Toni Albà –per citar només els que ell cita– no surtin a l'*Alexandria*, però troba que els escriptors no mediàtics que hi surten –ell cita Quim Monzó, Emili Teixidor, Isabel-Clara Simó i Carme Riera– formen un grup excloent i que n'hi ha molts d'altres, com ell mateix, que no hi surten mai. Aquesta queixa d'en Torres, tan impúdica com legítima, s'inscriu en una variant cada cop més popular de la “cultura de l'aigua” que podríem anomenar “cultura de la llàgrima”, però alhora resulta força reveladora a l'hora de valorar les relacions dels escriptors amb la televisió.

A finals de juny s'emetrà l'últim *Alexandria*, protagonitzat per l'autor mexicà Carlos Fuentes, de manera que ja es pot fer balanç de les 48 edicions del programa: 48 entrevistats principals –dels quals 29 catalanoescriptors, 36 catalanoparlants, 43 catalanooients–, 112 entrevistats en format més breu, 42 llibreries visitades per l'Eloi Vila i 211 llibres recomanats per autors, llibreters, lectors il·lustres i els col·laboradors del programa. D'entrada, l'únic criteri que hem seguit, amb en Lluís Cuevas, a l'hora de convidar autors ha estat el de la qualitat literària. Un criteri subjectiu i discutible, com tota tria, però que partia d'un pressupòsit clar: *Alexandria* no havia de ser un programa de llibres, sinó literari. És per això que ens hem centrat en la literatura de creació. Si en Buenafuente s'hagués despenjat amb una novel·la, igual com ho van fer en el seu dia Àngel Casas o Josep Maria Bachs, hauria entrat en el nostre camp d'interessos. Tampoc no hem sovintejat els assagistes, més habituals en altres espais com *Millennium*, *Àgora* o *La nit al dia*, i quan els hem atès –Susan Sontag, Joan Triadú o Miquel de Palol– ha estat perquè també presentaven altres obres de creació. Els escriptors que, per la seva popularitat, són també requerits per programes generalistes –Ferran Torrent, Quim Monzó o Maruja Torres– no han deixat de passar per *Alexandria*. Ens hem limitat a parlar amb ells del que escriuen, sense incitar-los a escudar-se en el personatge que la televisió sovint els empeny a adoptar. Finalment, hem tingut el plaer de conversar amb autors reticents al mitjà com Juan Marsé, Albert Sánchez Piñol o Tom Sharpe, el qual odia la tele d'una manera radical, sobretot des que va patir una angina de pit en directe a Prado del Rey.

Els escriptors tenim una relació ambigua amb la televisió. Els que més la critiquen són els que més es deixen per sortir-hi. En tota aquesta temporada només un autor, el poeta Enric Casasses, ha declinat amablement la invitació a sortir a *Alexandria*. La posició habitual és la

Màrius Serra.

d'Estanislau Torres. Però el qui-no-plora-no-mama d'aquesta nova cultura de la llàgrima no té aturador. Els vuit signants del manifest-rebequeria de Sant Jordi (Bosch, Lienas, Porcel, Riera, Saladrigas, Simó, Teixidor, Torrent) es queixaven d'una manca d'atenció dels mitjans de comunicació. I, no obstant això, tots vuit formarien part del grup excoient que Estanislau Torres denuncia, perquè vuit sobre vuit han sortit al programa. Tothom sap que els objectius, un cop assolits, perden interès. Potser per això Alfred Bosch va dir a *El matí de Catalunya Ràdio* que el seu (doble) pas per *Alexandria* estava molt bé però que els programes "del ghetto" no comptaven. ¿Què en pensaria Torres? La petita polèmica que va provocar aquell manifest va permetre a Bosch de passejar-se per uns quants programes més. De fet, quatre dels vuit escriptors que inicialment van signar el manifest han treballat en algun moment a la televisió. Si mediàtic és qui treballa als mitjans: ¿ho seria algú que ha escrit de sempre en revistes i diaris, ha fet i fa seccions a diverses ràdios i ha passejat el seu barbó per Sant Cugat i Sant Joan Despi? Recordo Baltasar Porcel, anys enre-re, a la tele en blanc i negre del menjador de casa quan La 2 encara era l'UHF; el recordo més endavant, acolorit pels tons càlids de la Mediterrània, parlant dels costums sexuals dels antics grecs; fins i tot em ve al cap d'haver-lo vist davant d'un *homàric* (sic) Verdaguer. I, no obstant això, malgrat tot aquest historial mediàtic, no ens va tremolar el pols a l'hora de convidar-lo a parlar-nos de les seves novel·les, igual com no vam dubtar de fer-ho amb Julià de Jòdar, que no devia haver sortit en sa vida a la tele.

El fet de sortir a la tele no garanteix res. Pot fer que el públic no lector situï la faç d'un escriptor a la constel·lació de gent famosa. ¿I què? Com a molt, el dia de Sant Jordi la gent que mai no entra a les llibreries farà cua per demanar-li que els estampi un autògraf al llibre que compraran, davant l'enveja dels col·legues escuats que des d'aquell mateix moment ja començaran a plantejar-se de fer un nou manifest en contra dels triomfadors de la diada, tot denunciant la comercialitat de Sant Jordi. Però aquesta transacció de l'autògraf sovint mor aquí. Un comprador de llibres no és un lector. Els lectors no es consoliden ni a la tele ni a Sant Jordi. Els lectors es guanyen un per un. A la llibreria. A la biblioteca. Llegint i fent llegir. La resta no és literatura.

MITJANS DE COMUNICACIÓ. LITERATURA DE CONSUM

RESUM

Un intent de síntesi del que es pot entendre per literatura de consum, des dels textos teatrals, els balls parlats, el teatre de plaça o les peces còmiques fins als guions de ràdio i les comèdies de situació, amb determinats usos de vocabulari no sempre normatius.

ABSTRACT

This is an attempt to summarise the notion of consumption literature from plays, dramatised dances, street theatre or comedy pieces to radio scripts and sitcoms with certain uses of vocabulary which are not always normative.

He de començar la meua intervenció agraïnt a l'Institut d'Estudis Penedesencs que hagi tingut l'amabilitat i la inconsciència de convidar-me en aquesta taula rodona.

I dic inconsciència perquè entre tants il·lustres lletrats jo que sóc un faranduler no sé pas què hi podré aportar. Però m'han convidat i, com que he de justificar la meua presència d'una manera o altra, se m'han acudit, per començar, algunes coses respecte a la literatura de consum, que si bé potser no són molt útils espero que no us resultin avorrides.

Per situar-me en el tema que ens ocupa, vaig intentar definir què és la *literatura de consum*, i només em van sorgir preguntes, que desitjo que avui trobin la seva resposta. Si no totes, algunes.

Vet aquí: la literatura de consum és aquella que llegeixen les masses, com ara les novel·les de la Corin Tellado o els mateixos monòlegs del Buenafuente?

Si és així, potser podem dir que és aquella literatura massiva de menor qualitat literària. És clar que també em resulta confós saber quins criteris determinen la qualitat d'una obra, perquè els cànons varien segons les èpoques, i el que avui podem considerar banal i sense substància, els nostres hereus d'aquí a cent anys ho poden trobar sublim.

Per exemple, sabem què representa avui dia el *Quixot*. Però i el 1605? Es va considerar literatura de consum? I Rabelais era un escriptor de masses, a la França del 1534 amb *Gargantua i Pantagruel*? Fins i tot navegant per internet he trobat que en el segle I abans de la nostra era, Persi, l'autor satíric romà, ja se'n fotia, d'una novel·la d'un tal Caritó d'Afrodisia anomenada *Quereas i Calirro*e, pel fet de ser el que avui en diríem el primer *culebrot* de la història.

O sigui que la cosa sembla que ve de lluny.

També amb el teatre tinc una certa confusió. Una obra teatral és literatura de consum? Perquè el teatre, i en una altra dimensió els guions de ràdio, televisió o cinema, és escrit per interpretar-se, de manera que l'autor no escriu directament per al lector, sinó per a l'espectador. I aquest espectador només coneix l'obra a través d'un filtre que és la posada en escena d'allò escrit. A més, el teatre és un art de caràcter efímer. Un art de consum ràpid, que hauria de comportar una digestió lenta, per anar bé.

Jo, que sóc un actor que escriu, mai vaig considerar que allò que escrivia per ser interpretat fos literatura, fins que uns anys més tard em van pagar per fer-ho. A partir d'aleshores no em vaig considerar un literat, però segurament guanyava més que molts d'ells i ja no m'importava gens com em qualifiquessin.

Però el tema d'aquesta taula rodona m'ha creat el dubte: el que jo escric pot ser literatura, encara que sigui de consum?

Oriol Grau.

Un home teatrer com Dario Fo, al respecte d'aquesta antiga polèmica, diu: "El teatre no té res a veure amb la literatura encara que vuguin de totes totes encaixonar-l'hi". Precisament Bertold Brecht deia de Shakespeare: "Llàstima que sigui bonic també al llegir-lo. Aquest és el seu únic gran defecte." I tenia raó. Una obra teatral vàlida, paradoxalment, no hauria de semblar agradable a la lectura; hauria de descobrir només els seus valors en la posada en escena.

I això ho diu el que va ser Premi Nobel de Literatura de l'any 97.

També el director Jaume Melendres assegura que "el text teatral no és un text literari, encara que de vegades també pugui tenir aquesta qualitat suplementària, com la poden tenir els eslògans publicitaris".

Sóc conscient que aquesta discussió ve d'antic, però m'ha semblat interessant revisitar-la per si pot generar debat. En tot cas, per als de la meva professió, o sigui per als actors, una peça de teatre, i també un guió de ràdio, de tele o de cinema, no és res més que un manual d'instruccions, com el de la rentadora, que serveix perquè la maquinària teatral produeixi determinats efectes emocionals sobre el públic.

I ara, per il·lustrar-ho, permeteu-me que parli de la meva experiència al respecte, ja que, com que sóc un il·letrat, només puc opinar en base als anys d'ofici d'humorista.

Jo provinc del teatre popular de tradició profana –per tant, ni dels *Pastorets* ni de la *Passió*–, sinó d'un gènere propi de la Catalunya Nova, de Penedès en avall, anomenat "ball parlat". Segurament heu sentit algun cop els versots que reciten alguns d'aquests balls parlats, com els Balls de Diables, o el Ball dels Malcasats, un molt bon exemple recuperat de fa poc aquí a Sitges, o el ball de Dames i Vells de Tarragona, del qual formo part des de fa 24 anys.

Podem dir que un versot és un vers que fa riure la gent, i si ens hi fixem, la paraula "versot" ja té una connotació fonètica que ens suggereix contundència i gruixudesa.

I és que la característica comuna dels balls parlats és precisament la de nodrir-se d'una, diguem-ne, "literatura" basada en el llenguatge col·loquial, transgressor, groller, irreverent, amoral i vulgar, recitat per un elenc de còmics d'igual caire.

El ball de Dames i Vells, tot i estar documentat per primer cop l'any 1514, podem dir que és fill directe de la cultura còmica popular, característica de la primera edat mitjana europea, que deu la seva essència al Carnaval. A la festa.

El crític literari rus Mijail Bajtin, estudiós del teatre popular, ens diu que durant els dies que durava la festa es subvertia l'ordre establert i el poble se situava en la utopia de la llibertat, la igualtat, la universalitat i l'abundància. I si les festes suposaven "la segona vida" del poble, el riure era el seu principi bàsic.

De la gran varietat de manifestacions del riure que podia generar la festa en la plaça pública (bufons, nans, monstres, *freakes* que en diriem ara, o també paròdia de cultes i rites, la pro-

cessó dels burros i la missa dels borratxos), hi havia una forma d'espectacle fidel a aquest realisme grotesc, com diu Bajtin, que era l'obreta de teatre còmic representada al carrer, de marcat caràcter popular, que buscava el riure franc i espontani del públic.

Podem dir que aquesta filosofia també és la de les companyies de la Commedia dell'Arte, nodrides de còmics professionals, això sí, que van recórrer Europa durant gairebé tres segles, i si tirem enrere en el temps, trobem aquest mateix concepte de teatre popular en les farses atel·lanes. Aquestes farses teatrals de caràcter bufonesc anomenades així perquè van néixer la ciutat d'Atel·la, a la Campània.

Es van inventar al segle II aC i presenten personatges estereotipats i grotescos la representació dels quals consistia en l'escarniment d'alguna categoria social, però també dels vicis de l'home comú en general.

Per cert, l'Aula de teatre de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona s'ha dedicat a investigar i reinterpretar aquestes farses, ja sabeu que a Tarragona tenim tirada per l'època romana, i han publicat el resultat d'aquesta investigació en el llibre *Teatre popular romà*, on també posen de manifest que "el llenguatge de l'atel·lana era un llenguatge vulgar, molt gruixut, també obscè... L'obcenitat tenia un pes molt rellevant dins l'atel·lana".

També apunten que els balls parlats actuals són els hereus directes d'aquest tipus de teatre popular. Estem parlant d'una tradició de teatre còmic popular de fa 22 segles. I que al llarg de la història els seus corresponents crítics literaris, fossin romans, europeus o catalans, mai van considerar prou digne com per anomenar-ho "literatura" amb majúscules.

M'ha sortit aquesta explicació una mica llarga però volia situar-vos en la tessitura del teatre popular, que és d'on provinc. És a partir d'aquí que puc parlar, ja no de teatre, sinó d'aquesta literatura humorística que alguns hem utilitzat d'uns anys cap aquí, ja sigui a l'escenari com a través de les ones hertzianes i dels rajos catòdics.

Entenguem-nos: el que vam fer, sense ser-ne gaire conscients, la veritat, va ser traslladar l'humor del carrer a la ràdio, i posteriorment a la televisió. Naturalment, adaptant-nos a les característiques pròpies de cada mitjà, però, en essència, els guions que escrivíem i la seva posterior interpretació eren deixebles directes del teatre popular.

He dit que no n'erem gaire conscients perquè en aquella època quan en alguna entrevista ens demanaven que definíssim quin tipus d'humor feia "El Terrat", que ara és una productora però aleshores només era un grup de companys, nosaltres el qualificàvem d'humor domèstic. Humor d'anar per casa. I potser no en deiem "humor popular", perquè la paraula "popular" s'ha tergiversat sovint en el seu sentit, i ha servit per definir formacions polítiques que disten força de pertànyer al poble.

La qüestió és que l'oient de ràdio primer i el telespectador més tard van identificar-se amb la nostra manera d'explicar les coses fins al punt de posar-se de moda, entre els seguidors, fórmules lingüístiques, construccions i paraules que nosaltres utilitzàvem des de la nostra trona mediàtica.

Paraules i també frases fetes que ens divertien molt i que usàvem per adjectivar qualsevol cosa que ens resultava desagradable, com ara “aquest home està com a revingut”, o el popular “hola, tontos” i algunes més que despertaven els recels dels lingüistes del país.

A aquest respecte, m'agradaria explicar-vos el periple d'una paraula que se'n va enganxar com la pell i que utilitzàvem per explicar la unió entre dues coses o persones. És la paraula *matxembrat*, i el nostre deliri va arribar fins al punt de batejar el programa de cap d'any de TV-3 amb el títol de *Matxembrat'97*. Això va provocar una reunió amb els lingüistes de la casa que, a priori, ho consideraven un castellanisme. El cert és que si la busqueu al Fabra, no la trobareu, o sigui que els lingüistes van guanyar la primera batalla, però la cosa no acaba aquí, perquè en el diccionari català-valencià-balear de l'Alcover i Moll, sí que hi surt, considerada com un dialectalisme valencià. Així és que la paraula *matxembrat* va presidir aquell cap d'any del 97 amb tots els honors. He de dir que, en la meua època, les relacions amb els correctors lingüístics sempre va ser amigable, malgrat el que pugui semblar.

I com a exemple, i ja per acabar, volia parlar de la comèdia de situació *Plats bruts*, que també es va convertir en un fenomen televisiu, en part gràcies al llenguatge popular que utilitzàvem, i en altra part, evidentment, per la interpretació, els guions, la realització i molts altres elements que ho van afavorir.

Però amb la llengua vam crear alguns precedents en els dramàtics de TV-3. Els nostres guions ja contenien d'origen incorreccions lingüístiques i castellanismes que no passaven pel sedàs dels correctors, a més d'algunes paraulotes que no eren del gust d'algun directiu. Nosaltres vam argumentar que aquest era el llenguatge del carrer, que la gent no parlava com els de *Nissaga de poder*, que no sonava igual dir “Hòstia, tio, mira que ets gilipolles, vale?” que, per exemple: “Recoi, nano, que n'ets de talòs!”, i que si volíem la identificació del televident i que rigués, hàviem de parlar com ell. Després d'alguns estira-i-arronsa vam acordar que al plató no hi hauria cap corrector, i que, per part nostra, rebaixàriem la incorrecció lingüística i les “hòsties”. Vull dir la paraula “hòstia”; i és que l'Arquebisbat de Barcelona havia trucat a la direcció de la tele per aquest tema. Poca feina, també.

La qüestió és que la fórmula va funcionar i *Plats bruts* es va convertir en la sèrie més vista de la història de TV-3 i va arribar a ser premiada, entre d'altres, per l'Òmnium Cultural, malgrat el flac favor que, aparentment, fèiem a la puresa de la llengua.

No vull acabar com a abanderat del mal parlar ni de la castellanització del català, ni del català “ligth”, perquè ni de lluny és la meua intenció, però, si parlem de fer riure, la meua opinió és que aquest noble i higiènic propòsit passa per damunt de qualsevol correcció.

Tal com apunta el sociòleg Peter L. Berger en el seu llibre *La rialla que salva*: “Una de les funcions socials més importants de l'humor ha estat sempre la d'atemptar contra els sentiments morals convencionals i establerts. Malgrat que l'humor pot ser emprat amb bones o males intencions, en ella mateixa la comicitat sembla estar curiosament per sobre del bé i del mal”.

I afegeix:

“[...] no té sentit preguntar-se si un acudit és bonic o lleig. Una cosa és l'àmbit de l'experiència estètica, i una altra és l'àmbit de l'experiència còmica; i són francament independents l'una de l'altra.”

Moltes gràcies.

NOTES

- (1) DARIO FO. *Manual mínimo del actor*. Ed. Argitaletxe HIRU, SL. Col·lecció SKENE. Pàg. 370.
- (2) Jaume MELENDRES. *La direcció dels actors. Diccionari mínim*. Ed. Institut del Teatre. Diputació de Barcelona. Pàg. 125.
- (3) Mijail BAJTIN. *La cultura popular en la Edad Media y en el Renacimiento*. Alianza Editorial.
- (4) Patrice PAVIS. *Diccionario del teatro*. Paidós Comunicación.
- (5) J. PASCUAL i E. GARRIGA. *Teatre popular romà. Memòria d'una excavació teatral*. Arola Editors.
- (6) Peter L. BERGER. *La rialla que salva. La dimensió còmica de l'experiència humana*. Ed. La Campana. Pàgs. 18-19.

ELS ELEMENTS ORNAMENTALS DELS CONJUNTS PICTÒRICS ROMÀNICS DEL PENEDES

RESUM

Breu estudi on analitzem els motius ornamentals il·lustrats en els conjunts pictòrics romànics del Penedès, concretament els murals del Sant Sepulcre d'Olèrdola, Santa Magdalena del Pla del Penedès, Sant Miquel de Marmellar i Santa Creu del castell de Calafell.

Després de donar uns breus apunts historicodocumentals, una petita explicació arquitectònica i parlar d'alguns aspectes generals dels murals, es descriuen les diferents tipologies dels motius ornamentals que apareixen en cada edifici, tot arribant a la conclusió que al Penedès són molt més nombrosos els de caire geomètric. S'analitzen aquests temes decoratius tot establint les seves diverses tipologies, els colors, la funcionalitat i la ubicació de cadascun, a més d'altres aspectes. Veiem com a través de l'estudi d'un tema que podria semblar a priori secundari, tenim un element més per establir unes datacions raonades dels murals, mitjançant la comparació d'aquests amb altres conjunts pictòrics romànics d'àmbit català, on apareixen els mateixos motius ornamentals que en les esglésies estudiades.

ABSTRACT

A brief study where we analyse the ornamental motifs illustrated in the Romanesque pictorial monuments within the Penedès Area, namely the mural paintings at Sant Sepulcre (Olèrdola), Santa Magdalena (Pla del Penedès), Sant Miquel (Marmellar) and Santa Creu (Calafell's Castle). After providing a series of short historic and documentary notes, there is a concise architectonic explanation as well as some general outlines on mural painting. The study describes the different types of ornamental motifs in each building and it comes to the conclusion that the geometrical ones are the most common type in the Penedès Area. These decorative subjects are analysed by laying down every type, colour, function and location among other features.

We can see how the study of a subject that could seem to be secondary at first glance, provides us with an additional element to lay down reasoned datings for the mural paintings by comparing them with other Romanesque pictorial monuments in Catalonia with the same ornamental motifs as the churches that have been studied.

El Penedès és una zona d'enllaç de la Catalunya Vella amb la Nova, i és, encara actualment, terra d'abundant romànic. És dins aquest conjunt de monuments que hem centrat el nostre estudi, i més concretament en les esglésies amb restes pictòriques. Són set els murals conservats d'època romànica o protogòtica: el Sant Sepulcre d'Olèrdola (municipi d'Olèrdola), Santa Magdalena del Pla del Penedès (municipi del Pla del Penedès) i Sant Valentí de les Cabanyes (municipi de les Cabanyes) a l'Alt Penedès; Sant Miquel de Marmellar (municipi del Montmell), Santa Creu del castell de Calafell (municipi de Calafell) i Sant Julià de l'Arboç (municipi de l'Arboç), al Baix Penedès; i, per últim, Sant Esteve de Castellet (municipi de Castellet i la Gornal), edifici enclavat dins el territori del Garraf.

Per tal de delimitar el nostre estudi, prescindirem del comentari dels conjunts pertanyents al període de transició del romànic al gòtic, com són el de Sant Valentí de les Cabanyes (segles XIII i XIV) i el ja plenament gòtic de Sant Julià de l'Arboç (segle XIV). També deixarem de banda les restes pictòriques de Sant Esteve de Castellet, ja que s'han d'incloure dins la comarca del Garraf.

Tractarem el tema de les pintures murals romàniques conservades en cadascun d'aquests edificis del Penedès, o que en provenen, des d'una visió que ens permetrà aprofundir una mica més en el seu estudi. Es tracta de l'anàlisi dels seus elements ornamentals, és a dir, d'aquelles representacions que no són figuratives o pertanyents a una narració, sinó simplement decoratives.

SANT SEPULCRE D'OLÈRDOLA

La primera notícia de la qual disposem respecte a aquest edifici que fou la seu d'un priorat del Sant Sepulcre és de l'any 1058.⁽¹⁾ Seniol Guillem féu testament i deixà a l'església una sèrie de vinyes, tones i cases. Ara bé, la primera referència directa a l'advocació del Sant Sepulcre de la Tallada és del 1175, any en què, essent prior Pere de Llavaneres, es parla de l'existència d'un priorat filial de Santa Anna de Barcelona. També és esmentada el 1180 en un plet entre l'orde del Sant Sepulcre i Bernat de la Tallada.

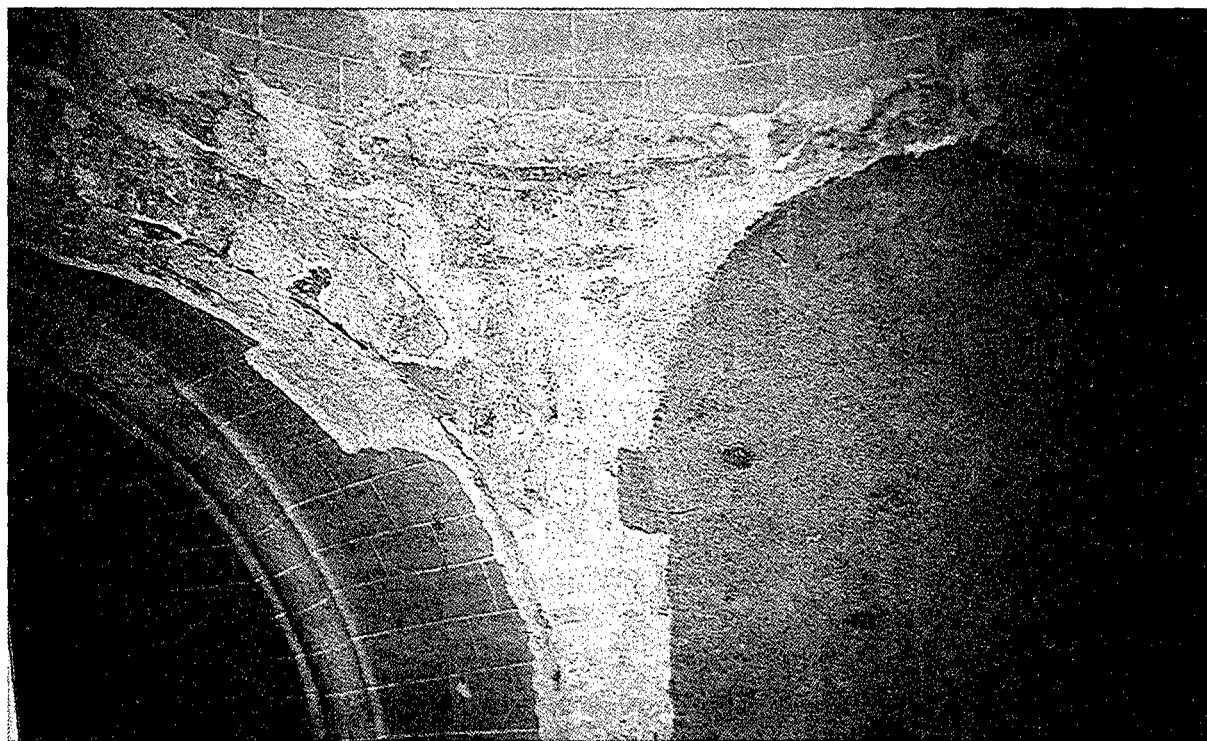
El 1287 es va vendre la capella i la finca al monestir de Sant Cugat del Vallès, i posteriorment retornaren a mans dels monjos del Sant Sepulcre. En el testament de Bernat de Vilafranca, del 1294, aquest llegà 10 diners a un altar dedicat a Sant Salvador.

Al segle XV esdevingué una simple capella. Fou modificada interiorment al segle XVIII, essent objecte de restauracions de discutible qualitat posteriorment. Actualment és un edifici propietat particular. Fou declarada monument historicoartístic l'any 1974.

Es tracta d'un edifici de planta circular amb una nau, coberta per una cúpula semiesfèrica. És l'única església de planta circular dedicada al Sant Sepulcre conservada a Catalunya. L'absis és semicircular i està situat a llevant, precedit per un arc presbiteral. Quant a les obertures, actualment la porta principal és un arc de mig punt situat a ponent. Les possibles finestres de les quals disposava estan tapiades i no es poden veure a causa de l'actual capa de pintura que cobreix el mur.

És un edifici del segle XI construït amb carreus ben escairats disposats molt uniformement, que ha sofert moltes reformes tardanes.⁽²⁾ Altres edificis de planta circular a Catalunya són: Sant Pere el Gros de Cervera i Sant Jaume de Vilanova del Pla.⁽³⁾

Les pintures del Sant sepulcre d'Olèrdola foren descobertes entorn a l'any 1954,⁽⁴⁾ i devien cobrir la totalitat del parament interior, encara que avui dia no podem observar més que alguns fragments, ja que hi ha un arrebossat modern de color terròs que imita un aparell de carreus regulars.

Sant Sepulcre d'Olèrdola. Motiu de greca.

La decoració pictòrica de l'absis, el qual és un espai important dins d'un edifici religiós, la cúpula i altres zones de l'església romanen amagades sota l'arrebossat.

Els motius decoratius que trobem al conjunt pictòric d'Olèrdola són bàsicament dos: un fris de greques i una banda de ziga-zaga, encara que algunes escenes estan emmarcades per dues línies vermelles.

Aquest fris de motius quadrangulars seriatos en espiral, el podem veure a banda i banda de l'obertura d'accés a l'absis, encara que segurament es deu estendre horitzontalment al voltant de tot o part de l'edifici en aquest nivell, estant delimitat per dues línies bicolores paral·leles, vermella i groga, entre les quals es desenvolupa la greca. A part d'aquests dos colors, la greca es desenvolupa amb tonalitats blaves i vermelloses sobre un fons groc. L'estat de conservació d'aquest fragment és bastant dolent a causa de la capa de pintura que cobreix els murals romànics i el seu repicat.

La funcionalitat d'aquest fris devia ser, a part d'ornamental, la de servir de separació entre les escenes de l'intradós dels arcs i les que segurament decoraven el nivell inferior de la cúpula, tot determinant la línia d'arrencada d'aquesta.

Si bé no hem trobat cap greca amb característiques idèntiques a aquesta, sí que podem establir paral·lels d'aquest repertori d'origen clàssic en les ornamentacions de Sant Pere del Burgal,

Sant Sepulcre d'Olèrdola. Detall del motiu de ziga-zaga. Extradós de l'arc triomfal d'entrada a l'absis principal.

(Pallars Sobirà, MNAC), a Sant Quirze de Pedret (Berguedà, MNAC), a Esterri de Cardós (Pallars Sobirà, MNAC), a Santa Maria de Barberà (Vallès Occidental), a Polinyà (Vallès Occidental) i a Santa Maria de Taüll (Alta Ribagorça).

Aquest tema apareix a l'extradós de l'arc triomfal d'entrada a l'absis principal, formant una sanefa vertical de 23 centímetres d'amplada. Es conserva o, millor dit, es pot observar, únicament, a l'esquerra de l'arc entre la part central (on hi ha el personatge beneït dins d'un disc) i el terra.⁽⁵⁾ Els fragments que resten visibles estan bastant deteriorats.

Es tracta d'una banda plegada dentada o en ziga-zaga que alterna el vermell-terros i el blau sobre un fons ocre (groguenc). Segons un dibuix de la decoració pictòrica de l'església realitzat per M.-P. Raynaud i publicat a l'estudi de X. Barral, citat a la nota 3, aquest motiu es desplegava en dues bandes superposades de ziga-zaga a partir de l'inici de la corba de l'arc, i està emmarcat per dues línies o franges, de 5 cm d'amplada, de color terrós.

Ens trobem davant d'un motiu ornamental de pervivència clàssica bastant freqüent en els conjunts pictòrics romànics de Catalunya. Per exemple, el trobem a la catedral de Roda de Ribagorça (Baixa Ribagorça), Sant Joan de Boí (Alta Ribagorça, MNAC), Santa Maria de Barberà i a l'absis de sant Tomàs de l'església de Santa Maria de Terrassa, al Vallès Occidental.⁽⁶⁾

Encara que per la poca superfície de pintura romànica que és possible observar és difícil donar una interpretació global del programa iconogràfic, sembla que aquest es centra en la Salvació. Els elements que evocuen el Judici Final (infern i paradís) són atípics en l'àmbit català.⁽⁷⁾

Les pintures dels registres inferiors són possiblement del segle XI, però les de les parts superiors, on podem observar els motius ornamentals que aquí ens ocupen, serien de finals del segle XI o inicis del XII, la qual cosa coincideix amb la tipologia decorativa que, com hem vist, apareix en altres conjunts datats dins el segle XII.

SANTA MAGDALENA DEL PLA DEL PENEDÈS

L'església és esmentada documentalment per primera vegada l'any 1080 en una donació a Sant Cugat del Vallès de terres i vinyes de Lavit, Subirats, Vallmoll (Olèrdola) i Santa Maria del Pla. Per la butlla d'Urbà II dirigida a Santa Maria de Solsona, sabem que el 1097 aquesta església pertanyia a l'esmentada canònica. En les confirmacions dels béns de Santa Maria de Solsona dels anys 1151 i 1188 es ratificà la seva possessió, i sembla que hi restà subjecta fins a la fi del segle XIII.

És un edifici molt transformat, però sembla que l'església original era d'una nau, coberta amb volta de canó i amb un transsepte. La capçalera devia tenir tres absis de planta semicircular, dels quals només en resten dos (el central i l'absidiola nord). L'absidiola sud fou substituïda per una sagristia de planta rectangular. L'edifici fou ampliat en diverses etapes a partir dels segles XV i XVI amb capelles laterals que van definir el que sembla una planta de tres naus. Els treballs de

Santa Magdalena del Pla del Penedès. Finestra esquerra de l'absis principal.

repicatge dels paraments interns han deixat al descobert la pedra viva, que segurament en el seu origen estava arrebossada i coberta de pintures murals. La datació de la construcció és de finals dels segle XI.⁽⁸⁾

De la decoració pictòrica que probablement cobria tots els murs de l'església, avui dia només es conserven dos petits fragments a l'intradós de les dues finestres laterals de l'absis central. Ambdós fragments tenen una funció estrictament ornamental i són formats per motius geomètrics.

La part que resta decorada és la superior de l'intradós de l'arc de la finestra. Es tracta d'un motiu complex que presenta tres registres d'una quadrícula amb ornamentació geomètrica inscrita dins de cadascun dels quadrats. La part més interna de l'arc, és a dir, la més petita, és una simple línia de color vermell bastant gruixuda.

En conjunt la quadrícula està força ben conservada i forma una mena de mosaic on es combinen formes i colors. El registre de quadrícula més interna alterna (encara que no de forma molt contínua) quadrats de color ocre (groc) amb una decoració vermellosa, amb d'altres de blavosos que tenen un semicercle vermellós a baix i un altre amb línies gris-blavoses a dalt. La unió de l'inici d'uns d'aquests semicercles amb d'altres de propers crea una línia de formes ondulats. Els altres dos registres alternen els mateixos motius però sense seguir una disposició seriada gaire

Santa Magdalena del Pla del Penedès. Detall de la decoració de la finestra dreta de l'absis principal.

establerta. La línia de contorns de cadascun dels quadrats és de color gris-blavós, més clar que l'utilitzat per donar color. En conjunt es veu un predomini del color sobre la línia.

No coneixem altres representacions geomètriques exactament iguals a aquesta, però alguns del motius que formen les sanefes de Santa Magdalena del Pla apareixen en altres conjunts. Per exemple, les línies ondulants apareixen a Santa Eulàlia d'Estaon (Pallars Sobirà, MNAC), Sant Miquel de Cuixà (Conflent), Sant Pere de Sorpe (Pallars Sobirà, MNAC), Santa Maria de Barberà (Vallès Occidental) i Sant Martí de la Cortinada (Andorra) entre d'altres.⁽⁹⁾

La part que resta decorada és la superior de l'intradós de l'arc de la finestra. Es tracta d'un tema geomètric complex que presenta horitzontalment quatre registres de quadrats. Cadascuna de les formes quadrangulars conté dues línies diagonals que la divideixen en quatre triangles on s'alternen colors vermellorsos i blancs. En conjunt crea una mena de mosaic on la combinació de formes romboïdals o aspes, unida als colors, crea una uniformitat en tot el fragment. La línia de contorns dels quadrats està molt marcada i és negra, a l'igual que totes les que apareixen en aquesta zona.

La decoració de la finestra dreta està bastant ben conservada, encara que els dos registres més exteriors són deteriorats a la part esquerra.

És un tema no gaire habitual en els conjunts de pintura romànica catalans, encara que el trobem de manera similar a Sant Joan de Boí (Alta Ribagorça, MNAC), on coincideixen les tonalitats utilitzades amb les del Pla del Penedès, i a Sant Pere de Sorpe (Alta Ribagorça, MNAC).

Si utilitzem per datar els fragments pictòrics conservats a l'església de Santa Maria del Pla del Penedès, la comparació amb altres conjunts que presenten motius geomètrics similars en la seva decoració, veurem com la majoria són del segle XII. Per tant, sembla que l'església va tenir uns murals d'una qualitat considerable, datables dins la segona meitat del segle XII pel seu estil, la qual cosa coincideix amb una data posterior a la construcció de l'edifici que és de finals del segle XI.

SANT MIQUEL DE MARMELLAR

L'església de Sant Miquel de Marmellar era l'antiga capella del castell de Marmellar, del qual hi ha diverses notícies, la primera de l'any 1023, encara que la documentació referent a aquesta construcció és bastant escassa.

El 27 de febrer de 1148, el bisbe de Barcelona Guillem de Torroja féu donació de l'església de Sant Miquel Arcàngel, junt amb altres possessions adjuntes (cementiri, aous, oblacions, delmes), a Sant Ruf d'Avinyó amb la intenció d'establir un convent de religiosos canonges regulars de sant Agustí.

El 9 d'abril del 1149, Ramon Moxet, personatge que tenia drets sobre el castell, consentí

la donació i la confirmà en remei de la seva ànima i la dels seus, tot afavorint la fundació amb la donació de terres i alous.

Posteriorment, fou unit al monestir de Santa Maria de Terrassa, el qual pertanyia també a l'orde de Sant Ruf. Aquesta dependència durà fins al 23 de febrer del 1124. L'any 1377 es tancà el culte i es traspassà la parròquia a l'antiga sufragània del Pla de Manlleu.

A Marmellar ens trobem amb una edificació que hauríem d'incloure dins la tipologia de castells muntanyosos, la planta dels quals s'adapta a la configuració del terreny, estant protegits per muralles. La seva església és una petita capella romànica molt rústega, de nau única i coberta amb volta de canó escanyissada. Està capçada a llevant per un absis semicircular amb tres finestres. Hi ha una capella afegida a la part sud de la nau a la qual s'accedeix per un arc former de mig punt. L'absis fou sobrealt per convertir-lo en torre de defensa. El parament és reble de pedra calcària, a penes escairada, i disposada bastant regularment. La capçalera està ornada amb un fris d'arcuacions distribuïdes en sèries de tres entre pilastres o lesenes, i constitueix l'únic ornament exterior de l'edifici. Tant per la tipologia de la construcció com per la decoració de formes llombardes, es tracta d'una església del segle XI, més concretament de mitjans de segle (entre els anys 1040 i 1050).

La capella de Sant Miquel de Marmellar disposava d'una decoració de pintura mural, que fou adquirida pel Museu d'Art de Catalunya l'any 1962.⁽¹⁰⁾ Havia estat descoberta entorn a l'any 1887 quan el llavors secretari de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques de Barcelona ja dona notícia d'aquest conjunt.⁽¹¹⁾

Respecte a les restes conservades de les pintures murals de l'antiga església de Sant Miquel de Marmellar, cal dir que actualment encara se'n poden observar fragments in situ, vora les finestres de l'absis. Queda part de policromia vermella, i es conserva al Museu Nacional d'Art de Catalunya la resta.⁽¹²⁾

La part pintada és l'absis i una secció de la volta de canó, que forma com una espècie d'arc preabsidal. Tot el conjunt sembla formar una unitat.

En aquesta decoració pictòrica els colors són poc nombrosos i la tècnica molt senzilla, ja que totes les figures tenen una mateixa tipologia de formes triangulars allargades i primes amb ulls grossos descentrats. Domina el gris blavós damunt el blanc, per bé que hi ha també mostres de colors negre, ocre, groc i vermell. Els peus, les mans i les boques dels personatges són desproporcionats. Els vestits són grans taques de colors en forma triangular.

Els temes ornamentals del que es conserva de les pintures de l'absis de Sant Miquel de Marmellar es distribueixen bàsicament en tres zones: una és la decoració de la cara frontal de l'arc triomfal; l'altra, l'arcada que precedeix la conca absidal i, per últim, les franges de motius vegetals que separen els diferents registres de l'intradós de l'arc triomfal.

Es tracta de la cara frontal de l'arc triomfal que es troba ornamentada amb motius vegetals molt estilitzats. La decoració es conserva fins a un nivell que queda per sobre de les finestres

Sant Miquel de Marmellar. Decoració mural de l'absis.

de l'absis. Veiem unes formacions geométricovegetals molt esquemàtiques que s'han distribuït en quatre franges superposades. La franja o registre més interior, és a dir, la més propera a la conca absidal, és la pitjor conservada.

Els colors utilitzats són el negre i el vermell terrós, que creen un conjunt de formes ondulants que destaquen sobre un fons ocre. La funció d'aquest fragment de les pintures de Marmellar és estrictament ornamental, i és la decoració que completa i tanca el conjunt pictòric mural de la capçalera de la capella.

Aquesta ornamentació presenta un ritme ondulant no uniforme en el qual hi ha una sèrie de brots amb una forma propera a l'espiral que trobem de manera similar, encara que no exacta, a la cripta de Roda de Ribagorça (Baixa Ribagorça), Polinyà (Vallès Occidental), Sant Sadurní d'Osona (Osona, MEV), al baldaquí dedicat a la Mare de Déu d'Angostrina (Alta Cerdanya), a l'absis de sant Tomàs de l'església de Santa Maria de Terrassa, al frontal de Sagàs (Berguedà, MADS), i al frontal de Baltarga (Baixa Cerdanya, MNAC), entre d'altres.⁽¹³⁾ Hem de dir que en tots aquests exemples donats les formes vegetals es troben més desenvolupades que a Marmellar, ja que alguns d'ells presenten fulles o altres formacions herbàcies més o menys complicades.

L'arcada que precedeix la conca absidal es coberta amb una decoració quadricular en forma d'escaquer. Dins d'alguns dels rectangles que formen la xarxa apareixen altres quadrats més

Sant Miquel de Marmellar. Detall de la part superior de les pintures murals de l'absis.

petits decorats amb un altre color. No es veu un ritme continu en l'aparició d'aquest últim element, encara que això podria deure's al mal estat de conservació.

Els murals es troben bastant deteriorats i es conserven fins a un nivell superior a les finestres, encara que la part que resta entre la finestra central i l'esquerra ha estat perduda quasi en la seva totalitat. Els colors utilitzats a cadascun dels quadres que formen l'escacat, que es pot dividir horitzontalment en cinc fileres, són el vermell terrós, el groc i el negre, i s'alternen de manera no uniforme sobre el fons ocre. Els contorns o, millor dit, les línies que formen la quadrícula són de color vermell. La funció d'aquesta franja és estrictament ornamental i separa les escenes de la conca absidal de les de l'intradós de l'arc triomfal.

Aquesta decoració es troba de manera molt similar a la pintura mural del pòrtic de la col·legiata de Cardona, datada al segle XII, on també té funció ornamental. També coincideix de manera similar amb el motiu escultòric conegut com a "taqueado jaqués", propi de les esglésies romàniques aragoneses del cercle de Jaca, així com amb les pintures murals de Liesa i Serasola, ambdues a la província d'Ossa, on es juga amb els colors blanc i negre.⁽¹⁴⁾

Les pintures murals de l'intradós del l'arc triomfal es conserven fins al nivell de les finestres aproximadament. Les escenes figuratives que decoren aquesta zona es troben delimitades per franges o bandes de colors decorades amb motius vegetals. Concretament es conserven quatre d'aquestes línies divisòries. Els colors són gris-blavosos (quasi negre) per a les dues de la dreta i vermell-terrosos per a les de l'esquerra. Les de la dreta estan delimitades i dibuixades amb línies vermelles. Les de l'esquerra dibuixen les formes ondulants que les decoren en blanc (ocre) i es troben delimitades per dues línies negres. Cadascun d'aquests elements separadors està decorat amb ratlles disposades en diagonal o bé de manera ondulant, quasi en espiral, i crea unes formes que semblarien una estilització de motius vegetals. La funció d'aquestes franges és la de separar els diferents registres d'escenes figuratives que hi ha a l'intradós de l'arc triomfal.

Per acabar de descriure els diferents motius decoratius del conjunt pictòric de l'absis de Sant Miquel de Marmellar no hem de deixar d'esmentar que les vestidures d'alguns dels personatges representats es troben ornamentades amb motius geomètrics o amb estrelles.

El mal estat de conservació del conjunt, unit a les formes iconogràfiques bastant ambigües, dificulta la correcta identificació de les diferents escenes i dels personatges. La conca absidal està presidida per la imatge d'un Crist barbat en actitud orant que té a ambdós costats de l'aureòla dos àngels.

A sota de la conca de l'absis hi ha un seguit de personatges que semblen portar una disposició de processó i que sostenen el que podrien ésser instruments al·lusius a la passió. Quant als personatges que es conserven al registre inferior de l'absis, tots ells drets i en posició frontal, es pot tractar d'un seguit d'apòstols, amb la possible presència de la Verge, o bé d'alguns sants.

A l'arc preabsidal es veuen quatre registres col·locats simètricament, on podem observar el que semblen dos àngels de mida gran, sota dels quals es disposen tres figures de mida menor, també alades. A la part dreta del registre immediatament inferior podem veure dues figures, una

masculina i una altra de femenina, que flanquegen un arbre, mentre un altre personatge sembla adreçar-se a ells. Això ens faria pensar en la representació de l'escena de l'expulsió del Paradís d'Adam i Eva. És el registre simètric a aquest, és a dir, a la part esquerra, un dels més problemàtics a l'hora d'establir el seu significat. Hi ha representades tres grans figures amb uns rics vestits, i sembla que la central té un rang superior. En general, com a programa iconogràfic, trobem un tema de Salvació i Redempció.⁽¹⁵⁾

L'element que permet d'una manera més objectiva la datació de les pintures és la mateixa arquitectura de l'edifici que les contenia. Com hem esmentat anteriorment, la capella del castell de Marmellar és una construcció amb decoració llombarda de mitjan segle XI. Això ens donaria la possibilitat que les pintures murals de la capella fossin pràcticament contemporànies a la construcció de l'edifici, és a dir, de poc abans d'arribar al segle XII. Xavier Barral,⁽¹⁶⁾ tot basant-se en la data que ell atribueix a l'edificació, entre els anys 1040 i 1050, esmenta la possibilitat que les pintures murals pertanyessin també a aquests anys.⁽¹⁷⁾ Nosaltres estem d'acord amb aquesta idea de datar-les (poc després de la seva construcció) dins el segle XI, però apostaríem per unes dates una mica posteriors, dins l'últim terç d'aquest segle.⁽¹⁸⁾ Un dels motius pels quals pensem això és que els temes ornamentals de Marmellar apareixen en altres conjunts datats ja dins el segle XII, per la qual cosa atribuïm la rusticitat de la factura a un pintor de caire local i no a dates molt primerenques.

SANTA CREU DEL CASTELL DE CALAFELL

El lloc de Calafell és documentat des de l'any 999, però no s'esmenta la seva església fins al 1076,⁽¹⁹⁾ i expressament l'església amb la dedicació de la Santa Creu fins a l'any 1189 en la donació a la capella d'una vinya propietat de Bargais i Almansura.

El 1280 la parròquia va pagar a la Santa Seu 30 sous de dècima. Es mantingué amb la funcionalitat parroquial fins a inicis del segle passat (1806), any en el qual es va beneir un nou temple fora de les muralles.

L'església de la Santa Creu és una més de les restes constructives del conjunt del castell de Calafell, i se situa a la part oriental d'aquest. És un edifici del segle XI amb els trets constructius més comuns de l'arquitectura llombarda. Es tracta d'una església d'una nau amb un absis semicircular, lleugerament ultrapassat i amb restes de bandes llombardes al mur nord. Sota l'absis hi ha una cripta de reduïdes dimensions. La construcció fou ampliada en època medieval, segles XIV i XV, afegint una nau al sud molt deformada i exteriorment poligonal.⁽²⁰⁾

Les pintures de l'església de la Santa Creu del castell de Calafell van ser descobertes sota repintats posteriors i foren objecte de restauració, per part del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya, l'any 1990.

El que resta de decoració romànica està col·locada a l'absis, i s'estén per les finestres d'aquest, el mur semicircular i la conca absidal.

Santa Creu del castell de Calafell. Detall del motiu de greca. Registre mitjà dels murals de l'absis.

Bàsicament podem dividir els motius ornamentals en dues parts, una situada al nivell mitjà de les franges o registres amb decoració de l'absis i l'altra a l'inferior.

Es tracta de la zona que es troba immediatament a sota de les finestres, és a dir, la part baixa del registre mitjà, el qual també conté figuració. Està decorada amb una greca de motius quadrangulars seriatos en espiral. No es conserva la totalitat de la sanefa, i resten dos grans fragments a la part esquerra de l'absis (a l'espai que queda a sota de la finestra lateral), i un altre entre la finestra central i la lateral dreta. El color utilitzat per a la sanefa és un blau grisós (el qual no és uniforme a tota la paret, ja que va variant amb tons més clars i més foscos) que la fa destacar sobre el fons vermellós. Aquest ha estat substituït a la part intermèdia de cadascun dels quadrats per una tonalitat groguenca. El detall groc es troba tallat en diagonal per la part superior esquerra i és l'element que marca la tridimensionalitat de tota la sanefa.

Tot aquest motiu geomètric està dibuixat amb una línia negra que no només marca els contorns, sinó que també decora amb dues o tres ratlles cadascuna de les formes quadrangulars. Veiem com la línia predomina sobre el color, i sembla que, a part de l'estrictament ornamental, la funció de tot aquest motiu geomètric seria la de fer de separació entre registres pictòrics, tot dividint el que queda a nivell de les finestres de l'inferior.

Santa Creu del castell de Calafell. Motiu d'anelles. Registre inferior dels murals de l'absis.

Si bé no hem trobat cap greca amb característiques idèntiques a aquesta, sí que podem establir paral·lels amb les ornamentacions de Sant Martí de Fonollà (Vallespir), Polinyà (Vallès Occidental) i Santa Maria de Taüll (Alta Ribagorça), encara que en aquests casos s'ha aconseguit major grau de tridimensionalitat, essent en el cas de Calafell una estilització més barroera d'aquest motiu d'origen clàssic.⁽²¹⁾

Es tracta del registre inferior de l'absis, entre el paviment i la greca, decorat tot ell amb motius ornamentals, sense cap de figuratiu. Es troba bastant ben conservat en la zona intermèdia de l'absis, és a dir, entre les finestres esquerra i dreta, encara que també hi ha algun fragment dispers a la part més oriental de l'absis abans de l'espai ocupat per la primera finestra. Està format per diversos rengles de cercles, en forma d'anella, que defineixen una mena de reticulat o teixit. A cadascuna d'aquestes fileres els cercles es col·loquen uniformement tant en horitzontal com en vertical, i formen sèries paral·leles.

Bàsicament en aquestes anelles s'alternen dos colors: el blanc i un vermell terrós, que es correspon amb el que a la greca feia les funcions de fons, que en aquest cas és groc. Cadascuna de les circumferències està delimitada tant exteriorment com interiorment per una ratlla negra. Les anelles de color blanc estan decorades amb línies vermelles en forma d'essa, algunes de manera més opaca que d'altres.

La funció de tot aquest registre de motius geomètrics és estrictament ornamental, i forma el nivell que remataria la decoració del conjunt de l'absis, el qual generalment resta més tapat a la vista dels feligresos per la col·locació d'un altar al davant.

Aquest motiu d'anelles el trobem, encara que amb diferents funcionalitats i diverses solucions formals, a Santa Eulàlia d'Estaon (Pallars Sobirà), al frontal de Santa Maria de Taüll (MNAC) i a Sant Quirze de Pedret, entre d'altres.⁽²²⁾

Pel que fa a la datació de la pintura, Xavier Barral compara el conjunt de Calafell amb el d'Olèrdola i els data a mitjan segle XI. En canvi, Manuel Loosveldt i Lluïsa Caravasa⁽²³⁾ pensen en una data posterior dins el segle XII.

Personalment, pensem que podria tractar-se d'unes pintures de finals del segle XI, o bé de molt a l'inici del segle XII. Correspondrien a una data posterior a la donació d'una peça de vinya que rebé l'edifici el 1189, i es tracta del primer esment documental de l'església de la Santa Creu. A més, la decoració ornamental de cercles i greques la trobem sempre en representacions del segle XII, encara que hem de reconèixer a Calafell una manera de fer menys elaborada, la qual cosa potser ens faria pensar en el caràcter localista de la factura.

Com a visió general podem resumir que els motius decoratius que trobem en aquestes quatre esglésies del Penedès són bàsicament de dues tipologies: geomètrics i vegetals. L'ornamentació de caire geomètric és molt més freqüent que la vegetal, amb temes tan variats com les greques, la ziga-zaga, les quadrícules, les aspes, l'escaquer i les anelles, entre d'altres. En canvi, únicament existeix dins els conjunts pictòrics del Penedès un sol motiu que podríem qualificar de vegetal, si és que el podem considerar dins aquesta categoria, ja que, per la seva estilització de formes, els

brots il·lustrats a la cara frontal de l'arc triomfal que serveix d'accés a l'absis de Sant Miquel de Marmellar semblen més temes geomètrics que fulles.

En general, quant a colors, podem dir que els dominants són l'ocre, els vermells terrosos i els gris blavosos. Tant a Marmellar com a Calafell i Olèrdola existeix un predomini de la línia sobre el color, ja que es dibuixen molt clarament els contorns, per la qual cosa alguns autors han pensat a relacionar estilísticament els tres conjunts.⁽²⁴⁾ Igualment, hi ha un predomini de la línia recta sobre la corba.

Podem situar el conjunt d'Olèrdola a finals del segle XI o inicis del XII, Santa Magdalena del Pla del Penedès dins la segona meitat del segle XII, Marmellar dins l'últim terç del segle XI i Calafell a finals del segle XI o primers del XII. D'aquesta manera, veiem com les pintures analitzades pertanyen en la seva totalitat al segle XII o a un període cronològic molt proper (dins el darrer quart del segle XI).

Com a conclusió final, hem vist com, a través de l'anàlisi dels motius ornamentals d'aquests quatre conjunts pictòrics, tema que es podria considerar secundari, tenim un element més que aportar per establir la datació d'aquestes obres del Penedès a partir de la seva comparació amb altres conjunts catalans.

NOTES

- (1) Juan AINAUD DE LASARTE ("La iglesia del Sepulcre en Olèrdola", *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer* (Vilanova i la Geltrú), tom II (1954), p. 60-61, citant Mn. J. MAS, i Francisco IÑIGUEZ ("La iglesia del Santo Sepulcro de Olèrdola", *San Jorge* (Barcelona), núm. 47 (juliol de 1962), p. 69, parlen del 1061.
- (2) Vegeu Salvador LLORAC i SANTIS. *El Penedès durant el període romànic*. Sant Sadurní d'Anoia, 1983, p. 113-116. E. RIPOLL i PERELLÓ, *Olèrdola, guia itinerària*. Barcelona, 1977.
- (3) Vegeu Jordi VIGUÉ. *Les esglésies romàniques de planta circular i triangular catalanes*. Barcelona, Artestudi, 1975.
- (4) Any en què Joan Ainaud publicà un breu article on ja fa referència a aquestes. Vegeu nota número 1.
- (5) Fins a un 1,60 m segons Xavier BARRAL i ALTET (*Les pintures murals romàniques d'Olèrdola, Calafell, Marmellar i Matadars*. Barcelona, Artestudi, 1980, p. 24).
- (6) Eduard CARBONELL i ESTELLER. *L'ornamentació en la pintura romànica catalana*. Barcelona, Artestudi, 1981, p. 67-68 (temes 40-42).
- (7) Per a més informació sobre els aspectes iconogràfics dels murals d'aquest edifici vegeu Núria de DALMASES i Antoni JOSÉ i PITARCH, *Els inicis i l'art romànic, s. IX-XII*. Barcelona, Edicions 62, 1986, p. 174, i Xavier BARRAL, *Les pintures murals...*, 1980, p. 42-44.
- (8) Vegeu Joan-Albert ADELL i GISBERT. "Santa Magdalena del Pla (abans Santa Maria)" dins *Catalunya Romànica*. Vol. XIX, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 163. I també Salvador LLORAC i SANTIS, *El Penedès durant...*, 1983, p. 80-82.
- (9) Eduard CARBONELL i ESTELLER. *L'ornamentació en...*, p. 40, 49 i 59 (temes 27-31).
- (10) Eduard CARBONELL i ESTELLER; Montserrat PAGÈS i PARETAS; Jordi CAMPS i SÒRIA, Teresa MAROT. *Guia d'art romànic*. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1997, p. 180.
- (11) Juan PONS y MASSAVEU. "Descubrimiento de una pintura mural bizantina en Marmellá". *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (Madrid), any VII, núm. 63 (març de 1997), p. 93-94.
- (12) Josep PUIG i CADAFAICH comenta que uns trenta anys abans de la publicació del seu llibre (editat el 1911), Elies Rogent va recórrer diverses esglésies catalanes i va donar notícies d'algunes amb policromia a l'absis i a les naus. Entre aquestes figuren les de la capella del castell de Marmellar. (*L'arquitectura...*, 1983, p. 568). També Juan Pons y Massaveu (*Descubrimiento de...*, 1887, p. 93-94) descriu les pintures de Marmellar en una època similar.

- (13) Eduard CARBONELL I ESTELLER. *L'ornamentació en...*, 1981, p. 150-158 (temes 169-186) i 167 (tema 204).
- (14) Eduard CARBONELL I ESTELLER. *L'ornamentació en...*, 1981, p. 57-58 (temes 23-24).
- (15) Per a més informació podeu consultar Annabel LÓPEZ I GÓMEZ, "Aportació a l'estudi de la canònica de sant Miquel de Marmellar (dades documentals, arquitectura i pintura)", *Lambard. Estudis d'art medieval*. (Barcelona), vol. XI (en premsa).
- (16) Vegeu Xavier BARRAL I ALTET. *Les pintures...*, 1980, p. 84.
- (17) Joan Ainaud de Lasarte. *Art romànic: Guia*. Barcelona: Ajuntament, Museu d'Art de Catalunya, 1973, p. 51, encara que pensa que l'estil de les pintures es correspon més amb l'art preromànic, també defensa la idea que les pintures són contemporànies a la construcció de l'edifici, a mitjan segle XI. Altres com Joan Sureda (*La pintura romànica a Catalunya*. Madrid, Alianza, 1981, p. 271) també parlen de la segona meitat del segle XI.
- (18) També Núria de Dalmases i Antoni José Pitarch (*Història de...*, 1986, p. 173) defensen una datació dins l'últim terç del segle XI.
- (19) Vegeu Xavier BARRAL I ALTET. *Les pintures...*, 1980, p. 48 i nota 4.
- (20) Vegeu Joan-Albert ADELL I GISBERT. "Santa Creu del castell de Calafell" dins *Catalunya Romànica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 237. Salvador LLORAC I SANTIS, *El Penedès durant...*, 1983, p. 187-188. I també A. PALOMEQUE TORRES, *La iglesia románica de Santa Cruz de Calafell*. Madrid, 1950.
- (21) Eduard CARBONELL I ESTELLER. *L'ornamentació en...*, p. 139-142.
- (22) Eduard CARBONELL I ESTELLER. *L'ornamentació en...*, p. 81-84.
- (23) Manuel LLOSVELDT I Lluïsa CARABASA I VILLANUEVA. "Santa Creu del castell de Calafell" dins *Catalunya Romànica*. Vol. XIX. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 238.
- (24) Manuel LLOSVELDT. "El Sant Sepulcre d'Olerdola" dins *Catalunya Romànica*. Vol. XIX. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 150-151.

QUI MANAVA ALS AJUNTAMENTS PENEDESENCS DE LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX?

RESUM

Aproximació als primers ajuntaments liberals penedesencs que corresponen a l'anomenat Trienni Liberal (1820-1823). Una aproximació que té per objectiu veure qui manava en aquests ajuntaments, i quins canvis i continuïtats s'hi poden apreciar respecte dels períodes absolutistes anteriors (1814-1820) i posteriors (1823-1833). Una aproximació que també té com a objectiu esbrinar els grups socials que aconseguiren el poder polític en aquests anys de canvi i la seva representativitat social.

Cal tenir present que els ajuntaments de principis del segle XIX tenien unes característiques ben diferents als actuals, ja que tot i el seu reduït poder econòmic i polític, controlaven aspectes essencials de la vida social com l'educació, la sanitat, les infraestructures, les terres comunals, els propis i els arrendaments municipals, etc. Cosa que els donava una gran importància social, i una incidència directa en la vida quotidiana dels veïns.

Les dades que oferim en aquest article provenen de la recerca realitzada a diferents fons arxivístics municipals i de la Diputació de Barcelona. S'han consultat sobretot els llibres d'actes dels ajuntaments d'aquest període i la correspondència per tal de refer les llistes de batlles i regidors dels ajuntaments penedesencs del Trienni Liberal.

ABSTRACT

An approach to the first liberal town councils in the Penedès Area at the time of the so-called Liberal Triennium (1820-1823). The main goal of this approach is to see who ruled in those councils and which were the changes and continuities that can be perceived in comparison to previous (1814-1820) and later (1823-1833) absolutist periods. This approach also aims at finding out which were the social groups that reached political power in those years of change and how they represented society.

It must be born in mind that town councils at the beginning of the 19th century were featured very differently from current ones because, despite their limited political and economic power, they ruled over essential aspects of social life such as education, health, infrastructures, communal lands, municipal renting, etc. This provided them great social significance and a direct impact on citizens' daily life.

The data we offer in this article come from the research made in different municipal archive collections as well as in the Provincial Council of Barcelona. Special emphasis has been made to look up the minute books and correspondence of town councils during this period in order to redo the lists of mayors and councillors from councils in the Penedès Area during the Liberal Triennium.

ELECCIONS I PARTICIPACIÓ ALS AJUNTAMENTS

Els ajuntaments del Trienni Liberal (1820-1823) foren una peça clau del nou engranatge liberal i, alhora, un centre de debat i de polèmica entre els diferents sectors del liberalisme. Durant el Trienni Liberal tots els homes majors de vint-i-cinc anys podien votar en les eleccions parroquials. En aquestes votacions s'elegien els electors municipals encarregats d'elegir o renovar l'ajuntament. Per primer cop, després de la troncada aplicació de la Constitució de 1812 durant la Guerra del Francès, tots els homes, sense distinció de categoria social, podien votar. Un sufragi tant ampli era desconegut a l'Europa de l'època dominada pel sufragi censitari o per l'absolutisme.

Els regidors del corregiment de les zones liberals (Vilafranca, Vilanova i la Geltrú, Igualada, Sitges, el Vendrell, l'Arboç) pertanyien, majoritàriament, a les classes altes i mitjanes: comerciants, propietaris (hisendats), fabricants, advocats i notaris. A Sant Sadurní el primer ajuntament constitucional (1820) estava format per un hisendat, dos pagesos, dos comerciants i un confiter; i a Vilafranca l'any 1821 hi havia com a regidors quatre hisendats, tres propietaris, un comerciant i un advocat. La classe política liberal vilafranquina sorgí de les files dels hisendats i comerciants locals que havien rebut les idees de la Il·lustració a les aules del Convent de Sant Francesc on s'ensenyava filosofia, tal com ens deixà escrit Mas i Jorner:

Forman part d'una generació que la Política robà a les Lletres; el temps s'ho portaba. Aquella jovenalla sentia amb entusiasme'ls principis proclamats a les Corts de Cadis, i no's podien avenir a dur el jou; els aires de llibertat que a França's respiraba feyan més insupportable la xafogosa alenada del absolutisme espanyol, i els esperits independents i cultes mitj es penedien d'aber-se alsat contra Napoleó, considerant com un error la eròica campanya de la Independència. Això convertí en fervents bonapartistes a nostres joves, a qui-nes llibreries entraren la Enciclopèdia, Voltaire, Rousseau i tots els autors avensats de l'altra banda del Pirineu, pera fer-los més i més lliberals cada dia, com més i més els hi feya, també cada nova repressió absolutista.

Segons les nostres dades, els càrrecs municipals eren en un 25,5% d'hisendats i propietaris, un 20,5% de comerciants, un 17% d'artesans i menestrals, un 13% de pagesos, un 12% de professionals liberals, un 6% de fabricants (de paper i aiguardent) i un 5% de botiguers i un 1% de parcers. Respecte a l'època absolutista anterior trobem una disminució del pes dels pagesos i dels menestrals; el manteniment dels professionals liberals i els parcers; i l'augment dels hisendats, comerciants, botiguers i fabricants (vegeu el quadre 1).

QUADRE 1												
COMPOSICIÓ SOCIAL DELS AJUNTAMENTS PENEDESENCS, 1815-1828												
Grups Socials	A	J	U	N	T	A	M	E	N	T	S	
	1	2	3	4	5	6	7	8	T1	%	T2	%
Hisendats											38	24%
T	3	3	-	-	6	1	-	-	13	30%	21	25,5%
A	5	-	1	5	-	1	5	-	17	23%	25	22%
T/A	1	-	-	-	2	2	3	-	8	20%		
Comerciants											23	14,5%
T	2	-	-	-	-	-	2	1	5	12%	17	20,5%
A	2	-	-	1	-	-	3	0	6	8%	18	16%
T/A	3	-	-	2	-	1	4	2	12	30%		
Prof. Liberal											16	10%
T	-	-	3		-	-	1	1	5	12%	10	12%
A	3	-	-	1	-	1	-	1	6	8%	11	10%
T/A	1		-	1	-	-	2	1	5	12,5%		
Fabricants											5	3%
T	-	1	-	-	-	2	-	-	3	7%	5	6%
A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2%
T/A	-	2	-	-	-	-	-	-	2	5%		
Botiguers											5	3%
T	-	-	-	-	-	3	-	-	3	7%	4	5%
A	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1%	2	1,5%
T/A	-		-	-	-	1	-	-	1	2,5%		
Menestrals											38	24%
T	-	-	1	-	-	1	-	4	6	14%	14	17%
A	-	-	-	-	-	4	11	9	24	33%	32	28%
T/A	-	-	-	1	-	3	1	3	8	20%		
Pagesos											29	18,5%
T	-	-	-	-	-	-	3	4	7	16%	11	13%
A	-	-	-	1	-	6	2	9	18	24%	22	19%
T/A	-	-		-	-	1	1	2	4	10%		
Parcers											3	2%
T	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2%	1	1%
A	-	-	-	-	-	2	-	-	2	3%	2	1,5%
T/A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
TOTAL	20	6	6	11	8	30	39	37	157			
Notes:												
* 1: Sitges (1818-1825, 5.820 h.); 2: Torrelavit (1818-1828, 305h.); 3: Igualada (1819-1824, 7.295h.); 4: Vilanova i la Geltrú (1819-1824, 7.500h); 5: Vilafranca (1819-1824, 3.760h); 6: Sant Sadurní d'Anoia (1819-1826, 1.335h); 7: el Vendrell (1814-1828, 3.265h); 8: l'Arboç (1815-1825, 1.050h).												
* T: només Trienni; A: només períodes absolutistes (1814-1819 i 1824-1830); T/A ambdós períodes												
* T1: Total per cada període exclusiu (43 T, 74 A, 40 T/A); T2 Total per cada període.												
Font: Elaboració pròpia a partir de les font citades a la nota 4 i les dades de l'Annex.												

Si comparem aquestes dades amb les de la composició socioeconòmica del corregiment de Vilafranca, podem apreciar com, igual que a l'època absolutista, hi ha uns grups sobrerrepresentats en el poder polític local i uns altres de marginats. Per un costat, tenim els hisendats, com Miquel Ballester (batlle de Sitges l'any 1821); Josep Font (batlle de Terrassola l'any 1821); Sadurní Mir Porta (batlle de Sant Sadurní d'Anoia l'any 1820) o Francesc Batlle (batlle de Vilafranca l'any 1821); els comerciants com Afortunat Batlle (regidor de l'Arboç l'any 1822), Narcís Ramon (regidor del Vendrell l'any 1821), Josep Figueres (batlle de Sant Sadurní d'Anoia l'any 1823) i Joan Amell (regidor de Sitges l'any 1820); i els professionals liberals com l'advocat Jordi Miret (batlle de Vilafranca l'any 1820), el metge Felip Falp (regidor de Sitges els anys 1820 i 1821), el metge Melcior Miret (regidor del Vendrell els anys 1820 i 1821) i l'escrivà Fidel Torrents (regidor de l'Arboç l'any 1820). Aquest tres grups socials ocupen el 60% dels càrrecs municipals i només representen un 5% de la població activa. Per un altre costat, els menestrals com el ferrer Pau Borrell (batlle de l'Arboç l'any 1822), el boter Salvador Vivas (regidor del Vendrell els anys 1820 i 1821) i el confiter Bonaventura Solà (regidor de Sant Sadurní l'any 1820); i els fabricants com el paperer Josep Romeu (batlle de Terrassola l'any 1820) o el fabricant d'aiguardent Miquel Casanovas (batlle de Sant Sadurní l'any 1821), que obtenen una representació política del 20% força equilibrada amb el seu pes social (18% de la població activa). En canvi, els pagesos com Isidre Riba (regidor de Sant Sadurní l'any 1820), Jaume Palau (batlle del Vendrell l'any 1822), Joan Castellví (batlle de l'Arboç l'any 1820) i el parcer Isidre Montserrat (regidor de Sant Sadurní els anys 1822 i 1823), que representen les dues terceres parts de la societat, només ocupen una cinquena part dels càrrecs municipals, i encara dins la pagesia és el sector benestant i mitjà el que ocupa aquests càrrecs, quan només representaria un 10% de la població, quedant-ne marginada la petita pagesia i els jornalers.

A les zones allunyades de la influència liberal els ajuntaments foren ocupats per persones properes al reialisme, però, també, pertanyents a les classes mitjanes. Convé recordar que el pare del cap reialista Joan Romagosa era regidor de la Bisbal del Penedès l'any 1822, i que el també cap reialista Josep Campanera era batlle de Marmellà l'any 1822 quan s'aixecà i formà una partida reialista. A Piera l'Ajuntament estava ocupat pels reialistes gràcies a l'acció dels trinitaris que "mañosamente han sembrado la discordia y encendido de nuevo la devoradora tea de la guerra civil en aquella villa e inmediaciones", i el batlle de l'any 1822 era el destacat reialista Jaume Casanovas. Una circular del Cap Polític de Catalunya ens indica que força ajuntaments escaparen del control liberal: "En vano será que el Gobierno dicte providencias de utilidad y conveniencia pública, si los Alcaldes y Ayuntamientos constitucionales no cuidan de publicarlas y cumplirlas, con el zelo y rapidéz convenientes". Tot sembla indicar que els reialistes procuraren assegurar-se el control dels ajuntaments, mentre els liberals centraven el seu esforç a controlar les diputacions i, sobretot, les Corts i això explicaria que força ajuntaments del Penedès estiguessin sota la influència dels reialistes.

Si afinem una mica més l'anàlisi i establim la comparació tan sols en aquells municipis de què disposem d'informació més àmplia, com són Sant Sadurní d'Anoia i l'Arboç, les dades ens ofereixen la mateixa impressió. Així a Sant Sadurní, municipi bàsicament vitivinícola, hisendats, comerciants i professionals liberals, malgrat representar el 10% de la població, ocupen el 68,5% dels càrrecs; també estan sobrerrepresentats els artesans i menestrals que representen el 10% de la població i assoleixen el 25% de representació. En canvi, tornem a trobar amb molt poca representació els pagesos (26% de la població i 6% dels càrrecs) i els parcers i jornalers (49% de la

població i 6% dels càrrecs). Pel que fa a l'Arboç, municipi amb una important activitat comercial i menestral, a més de vitivinícola, els comerciants i els professionals liberals també ocupen una part important dels càrrecs municipals, un 28%, malgrat representar el 8% de la població. Per la seva part, els menestrals aconseguixen el 39% dels càrrecs tot i representar el 26% de la població activa. Però l'aspecte que ens sembla més interessant és el percentatge de càrrecs que ocupen els pagesos, un 33%, prop dels 43% que representen del conjunt de la població.

Podem fer una darrera aproximació als grups socials i el poder municipal durant el Trienni, a partir de l'anàlisi del cas de Sant Sadurní d'Anoia, ja que en aquest cas disposem de les dades de la contribució que pagaven els seus veïns. Si relacionem aquestes dades amb els càrrecs municipals ocupats durant el Trienni ens adonem que els petits contribuents (el 64,4% dels veïns que paguen entre 0 i 40 rals) tan sols ocupen el 9,5% dels càrrecs i els petits-mitjans contribuents (26,1% dels veïns que paguen entre 41 i 100 rals) ocupen el 33,5% dels càrrecs. És a dir, els grups socials menys rics, que representen el 90,5% dels veïns, només ocupen el 43% dels càrrecs. Per contra, els grups socials més rics que representen el 8,5% dels veïns i que paguen més de 100 rals, ocupen el 57,5% dels càrrecs.

CANVI I CONTINUÏTAT EN EL PODER POLÍTIC LOCAL

Tant a les zones liberals com a les reialistes, hi hagué una renovació important del personal polític municipal ja que les dues terceres parts no havien estat ni ho serien posteriorment regidors amb la monarquia absoluta (vegeu el quadre 2). En tenim nombrosos exemples: l'hisendat de Sitges Miquel Ballester (batlle l'any 1821), l'hisendat de Terrassola Josep Font (batlle l'any 1821), el fabricant d'aiguardent de Sant Sadurní Miquel Casanovas (batlle l'any 1821), l'advocat de Vilafranca Jordi Miret (batlle l'any 1820), l'hisendat del Vendrell Jaume Escofet (batlle l'any 1820) o el ferrer de l'Arboç Pau Borrell (batlle l'any 1821).

QUADRE 2							
CANVI I CONTINUÏTAT ALS AJUNTAMENTS PENEDESENCS							
Municipi	Habitants	1815-19 1824-30	1820-23	1815-19 1820-23	1820-23 1824-1830	1815-28	Total
La Llacuna	1.000	30	7	9	2	1	49
Sitges	5.820	17	13	6	1	1	38
Pobla Claramunt	1.235	5	2	1	-	-	8
Terrassola	305	4	5	4	4	-	17
Igualada	7.295	12	29	4	1	1	47
Sant Sadurní d'A.	1.335	17	12	2	6	-	37
Vilanova i la Geltrú	7.500	32	2	6	-	2	42
Vilafranca	3.760	18	21	2	1	1	43
El Vendrell	3.265	44	11	8	4	7	74
L'Arboç	1.050	20	14	8	1	-	43
Total		199	116	50	20	13	398
% s./càrrecs Trienni			59%	25%	10%	6%	19
Font: Elaboració pròpia a partir de la informació recollida a l'Annex							

Tot i això, més de la tercera part dels regidors i batlles del Trienni havien ocupat o ocuparien posteriorment càrrecs municipals. Tot i que som conscients que cal diferenciar entre persones que ocupen càrrecs a les administracions locals en èpoques absolutistes o liberals, dels liberals o absolutistes polítics, ja que polítics liberals ocuparen càrrecs durant el període 1814-1820 i d'absolutistes n'ocuparen durant el Trienni. Però, si tornem a les dades estadístiques, veurem que una quarta part dels regidors del Trienni havien estat regidors en el període 1814-1819, com l'advocat Vicenç Galup de Sitges (regidor degà l'any 1818-19 i batlle l'any 1820), l'hisendat de Terrassola Ramon Nadal (regidor l'any 1819 i l'any 1820), l'hisendat Cristòfol Millà de Vilafranca (regidor l'any 1819 i els anys 1821-1822) o el comerciant Pau Guimerà del Vendrell (regidor l'any 1819 i els anys 1820-1821). Una desena part ho serien després durant la dècada ominosa (1823-1830), com l'hisendat de Sitges Manuel Moner (regidor els anys 1821-1822 i l'any 1824), el fabricant de paper de Terrassola Pau Esbert (regidor els anys 1822-1823 i l'any 1828), l'hisendat de Sant Sadurni Josep Mir (regidor l'any 1823 i els anys 1824-1825), Jaume Lleó del Vendrell (batlle l'any 1823 i regidor l'any 1827) o el pagès Magí Sans de l'Arboç (regidor l'any 1820 i l'any 1825). Finalment, un 6% havien ocupat càrrecs municipals els anys 1814-1819, durant el Trienni i després, 1823-1830, com el pagès Magí Ferrer de la Llacuna (regidor els anys 1817, 1820 i 1825), el comerciant del Vendrell Pau Guimerà (regidor els anys 1819, 1820-1821 i 1824), el metge Melcior Miret del Vendrell (regidor els anys 1816, 1820-1821 i 1824) i el comerciant Joan Vidal del Vendrell (regidor els anys 1818, 1822, 1814 i 1826). Si ens cenyim a analitzar aquells casos de què disposem de més informació, i nosaltres pensem que és el més correcte, ens adonem que les coincidències són molt més importants. Un 53% dels regidors i batlles que ocupen càrrecs durant el Trienni no ho havien fet abans ni ho faran després. Un 23% ja n'havien ocupat abans i un 17% els ocuparan després. Finalment, un 7% els ocupà al llarg de tot el període (tant en èpoques absolutistes com liberals).

Podem concloure, encara que sigui provisionalment, que més de la meitat del personal polític municipal del Penedès es renovà durant el Trienni, mentre que més d'una tercera part procedia del període absolutista anterior o tingué continuïtat en el posterior. La continuïtat fou més accentuada entre 1814-1819 i 1820-1823, que no pas entre 1820-1823 i 1824-1830. És a dir, el Trienni significa una ruptura important, però no total, amb el poder polític municipal del període anterior i, en canvi, la Dècada Ominosa representa un trencament més brusc amb el Trienni. Tot i els canvis, però, hi ha determinades famílies acomodades que, a nivell local, aconsegueixen mantenir el seu poder polític.

LA TASCA DELS PRIMERS AJUNTAMENTS CONSTITUCIONALS

Malgrat els continus problemes econòmics, els ajuntaments liberals realitzaren, sobretot a les viles, importants millores en la sanitat pública, l'urbanisme i l'assistència als pobres mitjançant els hospitals. També destacà l'acció municipal en la millora en l'ensenyament de primeres lletres, "es decir, la que comprendiendo los primeros rudimentos de la civilización, es necesaria a la universalidad de los ciudadanos: esta debe ser pública y gratuita, porque a todos debe proporcionarse fácil y cómodamente lo que es necesario a todos". Sembla, però, que, malgrat els esforços, l'ensenyament primari es mantingué on ja funcionava costejat pels ajuntaments, és a dir, a 23 dels 116 pobles del Penedès, i no arrencà als llocs de nova creació, i allà on funcionà fou amb continuats dèficits pressupostaris locals.

ANNEX
EL PERSONAL POLÍTIC MUNICIPAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

Abreviatures utilitzades:
B: Batlle
R: Regidor
D: Regidor Degà
SP: Síndic Personer
Spr: Síndic Procurador
D: Diputat
*: Elector parroquial

TERRASSOLA

Cognom, nom	1818-1819	1820-1823	1824-1828
COMAS, Pau		S	B
COMAS, Jaume		B	B
ESBERT, Pau (paperer)		S, R	R
FONT, Josep (hisendat)		B, R	
GISBERT, Pau	R		
MARTÍ, S.	R		
NADAL, Ramon (hisendat)	R	R	
NOTÓ, Joan	R	R	
PETIT, Pau M.			R, R
RESPALL, Joan (hisendat)		B, R	
RIUS, Josep		R	
ROMEU, Josep (paperer)		B	
ROVIRA, Francesc			R
ROVIRA, Josep (paperer)		S, R	R
TORRAS, Marsal		S	
TORT, Josep	S	R, R	
VINYALS, Pau	B	R	

Font: Elaboració pròpia a partir de Pere CAMPS i Pere ROVIRA: *Notes històriques dels antics llocs de Terrassola, Lavit, el Pla i Sant Martí Savadesa*, Torrelavit, IEP, 1991.

LA LLACUNA

Cognom, nom	1815-1819	1820-1823	1824-1830
ALARI, Joan	R, SP		SP
BALCELLS, Salvador			R
BARCELÓ, Josep		R	
BARTROLÍ, Pere			R
BUSQUET, Andreu			D
BEUMALA, Onofre	R		
BUSQUET, Magí	R	R	
BUSQUET, Pere		R	
CAPDEVILA, Josep			B
CASANELLA, Magí	R	R	
CASANOVA, Felip			D
FARRÉ, Ramon	R	SP	
ESTALELLA, Josep	SP, R		SP
FARRÉ, Joan			R
FERRER, Magí	R	R	SP
FERRER, Josep		R, R	
FERRERA, Josep	R		
GOMA, Josep	R		
GUASCH, Joan	R	R	
LLADÓ, Josep		R	
LLADÓ, Manuel			R
MALLENDRIC, Joan	D		B
MALLENDRIC, Manuel			R
MASAGUER, Onofre	R	R	
MARTÍ, Gabriel	SP, SP	R	
MATEU, Antoni	B, B	B, B	
PALAU, Isidre			R
PARRA, Josep	R		
PASCUAL, Joan	D		SP
POCH, Miquel		R	
PONS, Miquel	R		
PUJADÓ, Josep		R	
RAVENTÓS, Gaietà	R		
SANSERRICH, Magí	SP		
SOLE, Francesc	R		
SOLE, Josep	R		
SOLER, Jaume		R	R
SOTERAS, Joan			R
TARDÀ, Joan	SP		
TARDÀ, Josep			D
TORRENS, Joan	R		
TORRENS, Josep	B, B, B		
TORRENS, Manuel		B	
TORRENS, Pere	R	R	
TORT, Jaume			R
TRAVÉ, Magí			R
VALLS, Josep	R		R
VIDAL, Francesc	SP		
VIDAL, Joan			R

Font: Elaboració pròpia a partir de Marcel·lí VALLS: *Cronologia històrica de la Llacuna*, Barcelona, Diputació, 1984.

SITGES

Cognom, nom	1818-1819	1820-1823	1824-1825
AMELL SARDÀ, Joan (comerciant)	R		
BALLESTER, Miquel (hisendat)		B	
BATLLE ROCA, Joan (hisendat)	R		R
BENAPRES ROIG, Gaietà		R	
BORI, Pelegrí	R		
CARBONELL, Tomàs (hisendat)	R		
CARBONELL, Bonaventura		R, R	
CARBONELL, Pere Joan			R
CASANOVAS, Joan	SP		
CLARA, Bonaventura			R
COLL MORENA, Joan		R	
DOMENEC RODES, Pere (hisendat)		R, R	
FABRÉ MASÓ, Miquel			R
FALP BACH, Felip (metge)	R	R	
FERRER SIDOS, Francesc (comerciant)		SP	
FERRER BATLLE, Antoni		B	
FERRET, Pelegrí	R		
FORMENT, Rafael (comerciant)	R		
GALUP FERRER, Vicenç (advocat)	RD, B		
GRAU VILANOVA, Joan		R	
MASÓ BORI, Josep	SP		
MATAS, Gaietà (comerciant)		R	
MILÀ ESCALA, Cristòfol		R	
MONER, Manuel (hisendat)	R	R, R	R
PORTAS, Cristòfol			R
PUIG CASAÑAS, Antoni (comerciant)	R	R	
PUIG PASQUAL, Josep B. (hisendat)		B	R
QUEROL PLANAS, Josep A.	R	R	
ROBERT JOVA, Josep (hisendat)	R	SP	
ROIG CASAÑAS, Francesc (comerciant)	R		
ROIG, Bartomeu (advocat)	RD, RD		
ROIG, Gaietà		SP	
ROMAGOSA RAVENTOS, Francesc		R, R	
SANS, Bonaventura (hisendat-comerc)	B	R, R, B	
SARIOL FABRÉ, Joan		R	
SOLER SAGARRA, Lluís (propietari)	SP		
VENDRELL ROBERT, Josep	R		
VIDAL ROBERT, Josep (comerciant)	R		

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades a l'AHS.

LA POBLA DE CLARAMUNT

Batlles	anys		
CASANOVAS, Francesc	1819	1822	
FIGUERES, Joan	1816		1826
FIGUERES, Jaume		1820	
IGLÉSIES, Antoni	1815		
MARI CARRERRAS, Antoni	1817-18		1823-24
RIBA, Marià			1827-32
SOLA, Pere Pau			1825
VALLÈS, Genis		1821	

Font: Elaboració pròpia a partir de Josep RIBA I GABARRÓ: *La Poble de Claramunt. Evolució econòmico-social d'un municipi de la comarca d'Igualada*, Barcelona, Vives Casajoana, 1972.

IGUALADA

Noms	1819	1820-1823	1824
AGUILERA, Josep		R	
BADIA, Ramon		R, R	R
BARRAL, Tomàs		R	
BAUSILI, Antoni (boticari)		R	
CALSINA, Joan		R	
CARLES, Domènec	SP	R, R	
CASTELLS, Gabriel		R, R	
CASTELLS, Miquel		R, R	
CASTELLS, Ramon		R	
CASULLA, Ramon		R	
CORBES, Domènec	S		
DOMINGO, Jaume		R	
FÀBREGAS i LLIMONA, P.	B		
FÀBREGAS, Josep A. (blanquer)		R	
FERRAN, Gaietà		R	
FERRER, Francesc		R	
FERRER, Ramon			R
FERRER, Josep A.			R
FELIU, Geroni	R	R	
FONT, Josep		R, R	
FONTANET, Joaquim		R, R	
GALES, Gregori		S	
GALLÍ, Josep		S	
GOMIS, Francesc		R, R	
JOVER AMIGÓ, Bonaventura		R, R, R	
JOVER, Francesc		B	
LLOBET, Josep	D		
MAIVELY, Magí	D		
MAS, Joan		R, R	
MESSAGUER, Bonaventura		R	
MIRAPEIX, Bartolomé	R		R
MORERA SAGALA, Josep		B	
MORROS, Pere A.		R, R	
OTZET, Ignacio		B	
PADRÓ, Antonio de (hisendat)			RD
PALLÀS, Magí	B	R	R
PELAEZ, Agustí	R		
PIERA, Ramon (advocat)		R, R	
RATERA, Antoni	R		
RECASENS, A.	R	B	
REVERT, Bartolomé (advocat)		B, R	
RIBA, Lluís		R	
SENDRA, Josep		S, R	
SOLER, Agustí	SP		SP
TORELLÓ, Isidre		R	
TORRESCASAANA, Josep		R	
VILAR, Jaume (advocat)			B

Font: Elaboració pròpia a partir de l'AHMI.

SANT SADURNÍ			
Nom	1819	1820-1823	1824-1826
BOU, Francesc (pagès)			R
CARBÓ FORMOSA, Joan (ferrer)			S, S
CARBÓ, Pere (marxant)	B	R, R	B
CASANOVAS, Miquel (fab. aiguarent)		B*	
CASAS, Joan (parcer)			R
CATASUS, Sadurní (pagès)	R		R
CENDRA, Raimon (parcer)		**	
CODORNIU, Jaume		R	
CORBINES, Sadurní (botiguer)		**	
DOMENECH, Joan (pagès)			R
DOMENECH DOMENECH, Ramon (hisendat)		R, R	
DOMENECH, Salvador (botiguer)		R, R	
ESBERT, Pere		**SP	
ESCAIOLA, Antoni (metge)		**	
ESTEVE CARBÓ, Jacint (comerc/f.aig)		**	
ESTEVE MARTINEZ, Jacint (pagès)		*	
FERRER BADELL, Joan (pagès)		*	
FERRER COMELLAS, Joan (flequer)		R	R
FERRER FERRER, Josep (pagès)			R
FIGUERES, Josep (botiguer)		**B	
FONTANILLES, Lluís (rector)		*	
FORMOSA, Josep (comerc)		**	
FORMOSA, Miquel (comerc/fab.aig)		**	
LLOPART, Jaume (pagès)			R
MANOVENTS, Antoni			D
MAS, Joan (pagès)		*	
MAS, Francesc (pagès)		*	
MESTRE, Josep (pagès)		*	
MIR MIRET, Josep (hisendat)			PS, R, B
MIR PORTA, Sadurní (hisendat)		B*	
MIR PORTA, Pere (hisendat/fab. aiguarent)		*	
MIR PORTA, Pere (hisendat)		*	
MONTERRAT, Isidre (parcer)		*R, R	
MUNTANER, Josep			R
NICOLAU, Josep		R	
OLIVER, Agustí (botiguer)		B	
OLIVERA, Joan (botiguer)		R, R	
PEIX, Josep (farmacèutic)	R		
PETIT, Antoni (sastre)		*	
PUIG JANER, Joan (parcer)		*	
PUIG MARTÍ, Valentí (ferrer)	R	**	
RAVENTOS, Jaume (comerc/hisendat)		R	B
RIVA, Isidre (p. pagès)		R	R, R
ROMEU, Esteve (pagès/fab. aiguarent)		R	
ROSELL, Jaume (parcer)			R
ROSELL, Joan (flequer)			R
SALVAT, Manuel (fab. carros)	R		R
SANTACANA, Josep			SP
SINGLA, Joan (fuster)	R		S
SOLA, Bonaventura (confiter)		SP	B
TORRAS, Miquel (pagès)	R	R	R
TORT, Josep (fuster)		**	
TUBELLA, Sadurní (ferrer)		*	
VALLVERDÚ, Francesc			R
VIA, Josep			D
VIDAL, Pere (ferrer)			R

Font: Elaboració pròpia a partir de l'AHMSSA.

VILANOVA I LA GELTRÚ			
Nom	1815-1819	1820-1823	1824
ALMIRALL, Jaume (hisendat)			RD
ARRUPAT, Marià			R
BALLESTER MATONS, Josep	SP, SP	S, S	
BATLLE, Francesc	B, B		
CALVA, Josep (hisendat)	S		
CREUS, Joan	S, S, S		
FERRET, Antoni	R		
FONT, Francesc (comerciant)	S, R	R	R, R
FONTANALS SOLER, Josep			D
FUSTER, Pau			R
GARRICH, Marià			R
GASSÓ, Miquel	R, R, R		
GIRONA, Andreu	R		
GUASCH, Joan	D, D		
JUANDÓ, Salvador	R, R, R		
MARSAL, F.C.	R, R		
MILA SOLA, Joan	R, R, R		R
MILLÀ, Josep	R, R		
MIRÓ, Agustí		D, D	
MIRÓ, Tomàs (metge)			RD
PLANAS, Joan	SP	S, S	
POLLÉS, Joan	D, D		
PUIG PARÈS, Jaume	R, R		
ROIG JACAS, Bonaventura (comerciant)	R	R	R
ROSSICH, Joan			B
RUBINAT, Benet			R
RUBINAT, Marià	D, D		
SALA, Celdoni (Pasamnyà)	S, S, R		
SALA, Pau (comerc)	RD		
SAMÀ, Antoni	R, R, R		
SERRA, Joan		R, R	
SERRA, Salvador	R, R		D
SOLER, Andreu			R
SOLER MATEU, Josep	RDD		D
SOLER NIVA, Joan			S
SOLER RIGUAL, Josep	R, R	R	
TORRENTS GARRICH, Magí (hisendat)	B, B, B		B
VIDAL, Antoni (hortalà)	R, D		
VIDAL MASCARÓ, Joan M. (hisendat)	R		
VIDAL, Pelegri	R, R, R		
VILASECA, Joan B. (hisendat)	B		
VIVÓ, Benavent	D		

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades a l'AHMVG.

VILAFRANCA

Noms	1819	1820-1823	1824
ALCOVER, Joan (hisendat)		RD, RD	
ALMIRALL, Carles		*	
ALMIRALL, Marià	R		
BALAGUER, Manuel		*R, R	
BALTÀ, Antoni			R
BALTÀ, Joan		*	
BALTÀ, Josep		*R	
BATLLE, Francesc (hisendat)	D	B	D
BATLLE, Pere	R		
BLANC JOVER, Josep		*R	
BONET, Josep			D
BUXÓ, Antoni			R
CABALLOL, Jaume	D	*R, R	
CARBÓ, Benet			R
CLARAMUNT, Fèlix		*R, R	
CLIVILLER, Josep		*	R
ESTALELLA, Ramon (propietari)		R	
GARCIA, Francesc (funcionari)	RD		
GRAU, Josep		*	
JANER, Antoni		*	R
JULIACHS, Fèlix		*	
LLEONART, Josep		*R	
LLORENS ROCA, Joan A.	R		S
LLORENS, Marià	R		R
MARRUGAT, Pau	SP		SP
MARSAL, Jaume			R
MARTORELL, Josep			R
MAS PAGÈS, Josep		*B	
MAYNER, Isidre		*	
MILÀ, Cristòfol (hisendat)	R	*R, R	
MIRET, Jordi		B	
MIRÓ, Pau		*	
MORGADES, Francesc		B	
MORGADES, Joan	R		R
MORGADES, Magí		*R	
MULLOL, Santiago	R		
NANDI, Pau (hisendat)		*R, R	
OLIVERAS, Francesc	S		
RAFECAS, Joan		*R	
RIUS SOLÉ, Antoni		*R	D
RODO, Francesc		*	
ROVIROSA, Josep		*R	
SABAT, Joan		R	
SALVANY, Pau			R
SABATER, Jaume (propietari)		*R, R	
SERRADELL, Jaume		*R	RD
SOLER, Rafael		*R	
VAL·LÈS, Francesc	SP		D
VIDAL, Gaietà		R	
VIDAL, Fèlix (propietari)		*R	

Font: Elaboració pròpia a partir d'Actes... Vilafranca.

L'ARBOÇ

Nom	Contribució	1815-1819	1820-1823	1824-1825
ALBORNA, Jaume (regidor)	M-A		S	
AMIGUET, Antoni (pagès)	M		**S	
BATET, Agustí (pagès)	M		***R, R	
BATLLE, Antoni (paleta)	P			SP
BATLLE, Afortunat (comerc)	M	R	***R	
BENTOSA, Josep (fuster)	R			
BERTRAN, Josep (fuster)	P-M	R	*	
BORRELL, Pau (ferrer)	M-A	R	*B	
CARBO, Salvador (pagès)	P		S	
CASANOVAS, Josep (regidor)	P	R		S
CASTELLVI, Joan (pagès)	A		*B	
COLOMER, Jaume (regidor)	M	R	****	
COLOMER, Josep (pagès)		D		
DOMINGO, Joan (flequer)	P-M		R, R	
DOMINGO, Josep (pagès)	P		R	
DOMINGO, Julià (adm. Correus)	P		*	
FERRER, Raimon (pagès)	P	R		
FIGUERAS, Pelegrí (pagès)	P-M	R		
FONT, Joan (pagès)				R
HUGUET, Joan (pagès)	M-A	SP	**R	
JANER, Josep (pagès)	P-M	R	D	
JANER, Julià (carreter)	P	R	R	
JANER, Joan (comerc)	M		R	
JANSA, Raimon (?)				R
LLORENÇ, Salvador (rector)	A		R	
MANYER, Joan (pagès)		S		
MARRUGAT, Josep (espadenyer)	P		*	R
MAS, Josep (confiter)	P-M	B	B	
MAS, Pere (comerciant)		S, S	**S, R	
MASALLERAS, Pau (estanquer)	P			B
MIGUEL, Pau (pagès)	M	R		
MITJANS, Josep (sabater)	P		*	
MULET, Baudili (teixidor)	P		R	
MULET, Joan (regidor)		R		
PAGES, Narcís (cirurgia)	P	D		
POCH, Pau (?)				R
ROGUER, Josep (boticari)	M		*R	
ROMAGOSA, Josep (batlle)	P	B	**	
SANS, Antoni (teixidor)	P	R	****	
SANS, Magí (pagès)			R	R
SURIOL, Joan (pagès)	M	R		
TORRENTS, Fidel (escrivà)	M	B, B	S	
VIDAL, Raimon (boter)	M			D
VIDAL, Josep (sastre)	P		***R	
VILALTA, Salvador (ferrer)		R		
VILALTA, Manuel (ferrer)	M		**B	

P: contribució petita; M: contribució mitjana; A: contribució alta

Font: Elaboració pròpia, ACA-L'Arboç, vol.12 i 22.

EL VENDRELL

Noms	1814-19	1820-1823	1824-28
ALEGRET, Josep	S	R	R, S
ALEGRET, Isidre		*R	
ALOMÀ, Isidre		*	
BASSA, Antoni B. (hisendat)	D, D	**	R
BASSA, Lluís	R		R
BATALER, Josep		*R	
BONELL, Pere		*R	
BONELL, Ramon (boter)	R		
CALBÓ Joan			R
CARBONELL, Fèlix (pagès)		S	
ESCOFET, Antoni (pagès)		**S	
ESCOFET, Jaume (hisendat)		*B	R
ESCOFET, Rafael (escrivent)		R, R	
EURAS, Salvador		*	
FARRÉ, Pau			R
FARRÉ, Pere	R		R
FERRET, Josep			D
FONTANA, Francesc (pagès)	R		R
FORNS, Isidre (hisendat)	D	***R	
FORNS, Josep	D		
FORNS, Pau			S
FORTUNY, Francesc (metge)	S	*R	
FUSTÉ, Joan (comerciant)	R	**R	
GALOFRE, Francesc	R		
GALOFRE, Josep (comerciant)		*	R, R
GASULL, Bernat			R
GAY, Ferran			D
GIRÓ, Pau (flequer)	R	*	
GUELL NIN, Francesc	R		
GUELL, Pau			R
GUIMERA, Isidre (botiguer)	R	*	
GUIMERA, Magí		*R	
GUIMERA, Pau (comerciant)		*R, R, R	R
JANÉ, Pau			D
JULIVERT, Joan	R	*	
JUNYENT, Fèlix (boter)	R		
LLAGOSTERA, Josep (comerciant)	R		
LLEÓ, Jaume		*B	S
LLEÓ, Joan	S		
MAGRINÀ, Gregori	D		
MAGRINÀ, Jaume (sastre)	S, S, S		R

Noms	1814-19	1820-1823	1824-28
MAGRINÀ, Rafael	R	R	
MARQUÈS, Antoni (fuster)	R		R
MARTIN, Pere (hisendat)		*	
MATA, Pau			R
MINGUELLA, Antoni (hisendat)			S
MIRET, Melcior (metge)	R	*RR	R
MIRÓ, Antoni (ferrer)	R		
MORENAS, Fèlix (pagès)	B		
NIN, Joan (boter)	R		
NIN, Josep (boter)	R, R	*	
OLIVA, Pere P.			R
PALAU, Jaume (pagès)	S, S	B	R
PUJOL, Joan (sastre)	D		
PUJOL, Llorenç	R		
QUERALTÓ, Martí			S
QUEROL, Pau	R		
RABASÓ, Josep			R
RAMON, Narcís (comerç)	R	***R	R
RAMON, Salvador		R	
RAMOS, Salvador (comerciant)	R		
RIUS, Vicenç (confiter)	D	*	
SOCIAS, Antoni (comerç)		R, R	
ROMEU, Francesc (pagès)	R	*D	S
ROMEU, Joan	S, S, S	R	
ROMEU, Jaume (fuster)	S		
RUBIÓ, Antoni			S
RUBIÓ, Joan B. (hisendat)		*	
RUBIÓ, Lluís (hisendat)	R		
SERRA, Joan (propietari)			B
SOCIAS, Jaume (comerciant)		**R	
SOCIAS, Josep			R
VIDAL, Antoni (hisendat)	B, B		
VIDAL, Joan (comerciant)	R	B, R	B, R
VIDAL, Josep	S		R, B, B
VIRGILI, Pere J. (hisendat)	R,R	B	
VIRGILI, Ramon		R	R
VIVAS, Pau (boter)		*	
VIVAS, Salvador (boter)	R	*R, R	R, S

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades al *Manual d'Acòrds. 1782-1840* (AHV).

NOTES

- (1) Per a aquest tema és imprescindible la consulta de Concepción de CASTRO: *La Revolución Liberal y los municipios españoles*, Madrid, 1979, especialment les pàgs. 57-120. Les eleccions es celebraren seguint les normes dictades pel ban de Josep de Castellar, el 18 de març de 1820, que explicava els articles del 312 al 320 de la Constitució (un exemplar a la caixa 455 de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Sadurní d'Anoia, AHMSSA). Les primeres eleccions municipals del nou règim es celebraren la tercera i quarta setmana del mes març, mitjançant un sistema electoral universal i indirecte de dos graus (Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú, AHMVG, lligall 469; "Actas ... Sant Sadurní", sessió de 26 de març de 1820; Arxiu Històric del Vendrell, AHV, "Manual d'Acords. 1782-1840", fol. 192-194). Vegeu, també, els posteriors bans del Cap Polític de Catalunya amb data de 6 de setembre de 1820 sobre el paper que els ajuntaments havien de jugar en el nou règim, com a màxima autoritat política municipal, i de 4 de novembre de 1820, recordant les importants tasques dels ajuntaments liberals (un exemplar de cada a l'AHMSSA, caixa 455, i a l'Arxiu Històric Municipal de la Bisbal del Penedès, AHMBP, lligall 81). Una nova circular de 16 de febrer de 1821 (AHMSSA, caixa 456), refermava les idees anteriors. El 23 de març de 1821 es publicà el decret de les Corts sobre l'organització dels ajuntaments (un exemplar a la caixa 456 de l'AHMSSA). Hi ha abundant informació sobre els conflictes creats arran de les eleccions municipals a Catalunya al lligall 14, expedient 18, de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, ADB.
- (2) Per a aquesta qüestió vegeu l'Annex. Vegeu les dades de Vilafranca a "Actes de les sessions de l'Ajuntament de Vilafranca, del 23 de març de 1820 al 21 de juliol de 1823" a l'ADB, lligall 85 ("Actes... Vilafranca", a partir d'ara); les de Sant Sadurní a les actes servades a l'ADB, lligall 84, i a l'AHMSSA; les de Vilanova a l'AHMVG, lligall 469; les d'Igualada a l'Arxiu Històric Municipal d'Igualada, lligall 28, exp.16 i l'ADB, lligall 84; les del Vendrell i Sitges als Manuals d'Acords de l'AHV i l'Arxiu Històric de Sitges -AHS.
- (3) Claudi MAS i JORNET: "Notes sobre el moviment intel·lectual i artístic de Vilafranca del Panadés durant el segle XIX", dins *Vilafranca del Panadés*, Vilafranca, 1902, pàg. 235-349 (pàg. 264 per a la cita).
- (4) La mostra que està inclosa a l'Annex, i resumida en el quadre 1) recull els noms i cognoms de 406 batlles i regidors de municipis del corregiment de Vilafranca (Sitges, Vilanova, la Llacuna, Igualada, Pobla de Claramunt, Torrelavit, l'Arboç, Vilafranca, Sant Sadurní i el Vendrell), entre 1814 i 1830. D'aquests, 176 van ocupar càrrecs durant el Trienni, i disposem de dades socioeconòmiques de 86. Dels 406 batlles i regidors del període 1814-1830, tenim aquestes dades de 157, dels quals un 24% eren pagesos propietaris, un 23,5% eren artesans i menestrals, un 19,5% eren hisendats, un 19% eren comerciants, un 8% professionals liberals, un 3% parcers i un 2% fabricants (de paper i aiguardent).
- (5) Per a l'estratificació social penedesenca a començaments del segle XIX vegeu Ramon ARNABAT: *Vins, aiguardents, draps i papers. Economia i societat al corregiment de Vilafranca al tombant dels segles XVIII i XIX*, Vilafranca del Penedès, 1996, pàg. 130-148 i 181-190.
- (6) Sobre aquest poble durant el Trienni vegeu Joan SOLÉ CARALT: *La Bisbal Històrica*, Tarragona, 1944, pàg. 322-333.
- (7) Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1°S1°, lligall C-682.
- (8) AHMI, lligall 35, expedient 6.
- (9) Amb data de 26 de setembre de 1821 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 82).
- (10) Per a les dades socioeconòmiques d'aquest municipi vegeu Montserrat COSTA: *Sant Sadurní d'Anoia. Un perfil socioeconòmic (1771-1816)*, Sant Sadurní d'Anoia, 1989.
- (11) Les dades que oferim a continuació es basen en l'estudi sobre els 198 regidors i batlles penedesencs del Trienni als quals hem pogut resseguir la trajectòria al poder municipal entre 1814 i 1830 i relacionats a l'Annex. Som conscients que el pes de les viles en la nostra mostra accentua el percentatge de renovació que, pensem, seria inferior si tinguéssim en compte els municipis més petits dels quals no disposem de dades.
- (12) El mateix confirmen els estudis de Jaume RUART: "El Vendrell durant el trienni liberal" dins *Miscel·lània Penedesenca*, vol. IV (1981), pàg.195-202; Jordi MARTÍNEZ DE FRESNO: *Revolució i contrarevolució a l'Anoia (1820-1823)*, Barcelona, 1995; i Pere SERRAMALERA: *La vida sitgetana durant el Trienni Liberal. Cronologia*, Sitges, 1985, que afirma: "Veiem, per tant, poca diferència entre un ajuntament [liberal] i l'altre [absolutista]. Tots eren tallats sota el mateix patró: la burgesia sitgetana, hisendats i comerciants. El fet és que a la nostra vila tot girava a l'entorn d'unes vint famílies" (pàg. 13).
- (13) Sobre 90 personatges de Sant Sadurní d'Anoia, Terrassola, la Llacuna, l'Arboç i el Vendrell.
- (14) Com ho proven els casos de Vilafranca ("Actes... Vilafranca", sessió de 4 i 19 d'agost de 1820); Vilanova (AHMVG, "Registro de pregoneres..." i lligalls 469 i 569); Igualada (AHMI, lligalls 31-36 i 39); Sitges (ban de 13 de juliol de 1822

- a l'AHS, caixa I.1.2 -1822-, carpeta "Bans de l'Alcaldia"); o del Vendrell ("Manual d'Acords. 1782-1840", fol. 206, sessió de 13 de març de 1821 i 2 de gener de 1823).
- (15) En el cas del Vendrell ("Manual d'Acords. 1782-1840", sessió de 6 de febrer de 1822); de Vilafranca (Josep MASACHS i Jordi VALLÈS: *Introducció històrica als hospitals de Vilafranca*, Vilafranca, 1980, pàg. 51-52); i Sant Sadurní ("Actes... Sant Sadurní", sessió de 14 d'agost de 1820 i 15 de juny de 1822), on es creà una Junta Municipal de Beneficència (seguint el que marcava la llei de 6 de febrer de 1822) que tenia com a objectiu principal l'administració de l'Hospital de caritat de la vila. Tant en les qüestions sanitàries com educatives i de beneficència, els ajuntaments comptaren sempre amb el suport de la Diputació de Catalunya.
- (16) La cita al *Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península*, núm. 4 de 28 de febrer de 1823, pàg. 125. Això estava regulat pel Reglament General d'Instrucció Pública (29 de juny de 1821) en el qual s'instava la construcció d'escoles primàries a tots els pobles. El president de la Comissió de les Corts que redactà el projecte fou el vilafranquí Fèlix Janer (ADB, lligall 14, expedient 5).
- (17) La informació l'hem extret de l'ADB, lligall 13, d'un informe de l'any 1813. Vegeu, també, AHV "Copiador de Correspondència. 1821", núm. 250 (22 d'agost de 1821).

CRÒNICA

24 DE SETEMBRE

Cubelles. Exposició itinerant
"25 Sortides a peu pel Penedès"

La sala de la Rectoria d'aquesta població de la marina penedesenca va acollir la mostra de l'IEP a l'entorn dels itineraris de les Sortides a Peu pel Penedès de la secció d'Excursionisme, mostra que va restar oberta fins al 26 de setembre.

25 DE SETEMBRE

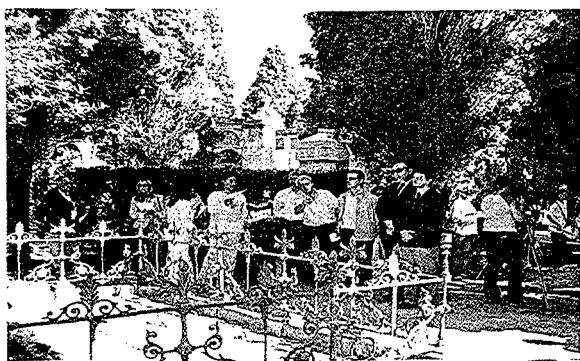
Vilafranca del Penedès. Inici dels actes commemoratius del cinquantenari de la mort d'Eugeni d'Ors

Una ofrena floral a la tomba del mestre, a la 1 del migdia, al cementiri de Vilafranca, va obrir amb caire simbòlic els actes commemoratius en escaure's justament el dia del seu traspàs, a Vilanova i la Geltrú, el 25 de setembre de 1954. Una comitiva presidida per l'alcalde de Vilafranca, Marcel Esteve; el regidor de Cultura, Joan Rios, i el president de l'IEP, Joan Solé i Bordes, va dipositar unes flors al peu de la tomba "A Matilde" mentre les gralles proposaven l'honorífic toc de castell i

un grup de noies llegia a peu de tomba unes línies del mateix Eugeni d'Ors sobre els cementiris i la significació del recinte vilafranquí. (Fotos 1 i 2). L'acte esdevingué coincident amb una trobada de néts i familiars de Xènius que van fer igualment una ofrena floral i una pregària.

A les 7 de la tarda, al saló de sessions de la Casa de la Vila, una celebració acadèmica va encetar els actes commemoratius del cinquantenari de la mort d'Eugeni d'Ors, amb una lliçó magistral sobre la figura d'Eugeni d'Ors a càrrec de l'escriptor vilanoví Oriol Pi de Cabanyes en un acte organitzat per la Comissió Literària de l'IEP, conjuntament amb l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès.

Va obrir l'acte el regidor Patro Recover, el qual va remarcar el sentit del cinquantenari que es commemorava. Tot seguit, el president de l'Institut va subratllar el sentit de les jornades que s'havien organitzat amb motiu de la commemoració, tot i que el tema d'Eugeni d'Ors no era pas exempt de polèmica i obert a línies de debat. En aquest sentit va recordar unes línies del pensador vilafranquí Rodolf Llorens i Jordana que parlaven de perdó i reco-

(Foto 1)

(Foto 2)

(Foto 3). D'esquerra a dreta: Joan Solé, president de l'IEP; Marcel Esteve, alcalde de Vilafranca, Oriol Pi de Cabanyes i el regidor Patro Recover.

neixement. Per la seva banda, Oriol Pi de Cabanyes va resseguir amb detall en la seva exposició la trajectòria intel·lectual i, especialment, la vessant humana del Xènius dels darrers anys, fins a l'episodi de la seva mort i les circumstàncies del seu enterrament a Vilafranca. El text d'aquesta conferència i els altres del cycle és previst que s'apleguin properament en un volum. Va cloure l'acte l'alcalde de Vilafranca, Marcel Esteve, el qual va comentar el sentit de l'acte i de la data que commemorava. (Foto 3).

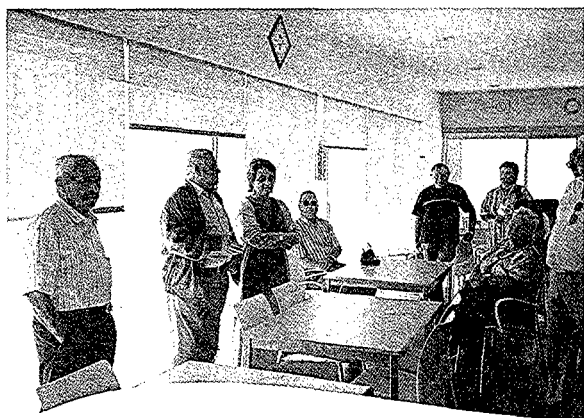
26 DE SETEMBRE

Sant Cugat de Sès Garrigues.

114 Sortida Coneguem el Penedès

Aquesta visita es va iniciar a les masies de Ferran, a l'entrada en direcció a Sant Pere Molanta, on es van comentar alguns aspectes de la família dels Milà i Fontanals, que eren els propietaris de bona part d'aquelles terres i de les de Sant Cugat Sès Garrigues. Tot seguit, l'expedició es va dirigir a aquesta població per visitar primerament el Museu Rural El Forn, recentment remodelat, amb detallats comentaris del seu responsable, Josep M. Riba. Tot seguit, es van visitar les escoles noves de la població, que ens va mostrar la seva directora. La

visita es va adreçar tot seguit al nou Centre Cívic de la població, encara en procés d'instal·lació i que acull, entre altres, les instal·lacions del Casal Municipal de la Gent Gran, que es troben ja en funcionament. (Foto 4). La visita es va cloure als baixos de la casa de la Vila, on l'alcalde de Sant Cugat, Rosa Escala, va tenir unes paraules d'agraïment a l'IEP per aquesta visita i va oferir una copa de cava.

(Foto 4). Antoni Miret, acompanyat de l'alcalde de Sant Cugat, Rosa Escala, comenta els principals serveis del Casal Municipal de la Gent Gran.

1 D'OCTUBRE

Vilafranca del Penedès. "El fat del llibre", diversos autors presenten la seva obra literària

La vilafranquina biblioteca Torras i Bages va acollir un acte organitzat per la Comissió Literària de l'IEP en el qual, i des de la denominació "El fat del llibre", diferents escriptors del Penedès van presentar la seva última obra publicada. La presentació va estar a càrrec de Pere Martí i Bertran, Xavier Hernández i Anna Ruiz, i els comentaris a l'obra pròpia van correspondre a Vinyet Panyella, Oriol Pi de Cabanyes, Teresa Costa-Gramunt, David Jou, Joan Duran i Cèlia Sánchez-Mustich.

8 D'OCTUBRE

Sant Pere de Riudebitlles. Presentació del número 8 de la revista "Del Penedès".
Acte d'homenatge a la historiadora Àngels Torrents

La presentació de la revista *Del Penedès* corresponent a la primavera del 2004, a les Escoles Velles de la població, va esdevenir un acte de reconeixement a la consòcia i historiadora Àngels Torrents, recentment traspasada, de la qual la publicació recollia un treball inèdit, així com un text d'evocació a càrrec del Grup de Recerques Històriques de Sant Pere de Riudebitlles.

Van prendre la paraula en el decurs de l'acte Rosa M. Esteve i Joan Baptista Morgades, del Grup de Recerca, que van evocar aspectes de la personalitat d'Àngels Torrents; Josep Montserrat, que va recordar detalls familiars, i Anna Cabré, directora del departament de la Universitat de Barcelona on l'Àngels treballava, que va recordar els principals aspectes de la seva meticulositat com a investigadora. (Foto 5). Per la seva banda, el president de l'IEP va comentar les circumstàncies que van fer possible dedicar una part d'aquest número de la revista a recollir un treball inèdit de l'Àngels i, al mateix temps, tot recordant la seva col·labo-

ració a la secció d'Història de l'Institut, va llegir un text del cap d'aquesta, Ramon Arnabat, que no va poder ser present en l'acte, i que textualment reproduïm:

Àngels Torrents. La passió per la demografia i la història

Se'm fa estrany parlar de l'Àngels Torrents i pensar que no és entre nosaltres. Uns mesos abans de tornar a l'hospital m'havia trucat informant-me de la seva malaltia. Ho va fer amb optimisme i recordant-me les tasques que teníem pendents, una a nivell personal: l'edició comentada d'una monografia mèdica de finals del segle XIX sobre Vilafranca i el Penedès, i una de col·lectiva: la preparació del III Seminari d'Història del Penedès amb la Secció d'Història de l'IEP. Li vaig desitjar tota la sort del món i ella em va dir que lluitaria amb totes les seves forces contra la malaltia. Estic segur que ho va fer, que no es va rendir mai, perquè l'Àngels era així.

Feia molt de temps que compartíem els nostres neguits dins la Secció d'Història de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Sovint comparàvem la seva tasca docent a la Universitat Autònoma de Barcelona amb la meua a l'Institut i comprovàvem les dificultats de l'ensenyament i de l'aprenentatge a totes les edats. Però allò que ens va permetre d'establir una bona relació personal i historiogràfica va ser el nostre interès comú per revifar la Història Penedesenca. Ella des del punt de vista del territori i la demografia, i jo des de la vessant social i política.

Aquesta relació amb l'Àngels em va permetre de copsar la seva personalitat, la seva capacitat de treball, i la seva disposició a ajudar els altres. M'agradaria, però, de ressaltar un aspecte de la personalitat de l'Àngels Torrents: el seu compromís amb el territori i la seva gent, amb el nostre Penedès, i més concretament amb Sant Pere de Riudebitlles. L'Àngels no era com d'altres professors universitaris als quals se'ls pugen els "fums al cap", i menyspreen tot allò que és local, comarcal, com si renunciant a les seves arrels fossin més importants. L'Àngels no era així, malgrat la seva tasca docent universitària i la seva reconeguda vàlua en el camp de la demografia històrica desenvolupada al Centre d'Estudis Demogràfics de Catalunya. Sempre estava al costat dels seus, del Grup de

(Foto 5). D'esquerra a dreta: Rosa M. Esteve, Joan Baptista Morgades, Josep Montserrat, Anna Cabré i Joan Solé.

Recerques Històriques de Sant Pere de Riudebitlles, de la Secció d'Història de l'IEP, de tot aquell o aquella que demanava la seva col·laboració.

Des del punt de vista professional, l'Àngels Torrents tenia una gran passió per la demografia històrica, la qual cosa va quedar reflectida en la seva tesi doctoral sobre l'evolució demogràfica de llarga durada a Sant Pere de Riudebitlles: "Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935" (UB, 1995). Una tesi que va servir d'exemple per a l'estudi demogràfic d'altres municipis catalans industrialitzats, i que ha estat citada per historiadors arreu del món. També va aportar els seus coneixements demogràfics a diversos congressos i en la publicació de diversos articles en revistes especialitzades a nivell nacional, estatal i internacional. Serveixin com a exemple "La complementariedad de datos padronales y fichas de familia: un ejemplo de linkaje", amb Teresa Cusidó (UAB, 1993); "Aparcería y familia compleja", publicat conjuntament amb Daniel Devolder (UAB, 1994); "Marriage strategies in Catalonia from the seventeenth century: a case study", (UAB, 1997); "Sobreviure a Barcelona: comparacions de la mortalitat en l'espai català al segle XX", amb Carme Ros i Margarida Gonzalvo; o "Inventari dels arxius sacramentals del Penedès" (UAB, 2001), amb Miquel Valls i Jordi Bayona. També havia estat assessora del vídeo Geografia de Catalunya (1985) editat pels Serveis de Cultura Popular.

A aquesta vessant de la demografia històrica, Àngels Torrents hi afegia, com ja hem dit, un interès excepcional per la història, la demografia i el territori penedesenc. El seu estudi sobre la sèquia comunal de Sant Pere de Riudebitlles, o la seva col·laboració i implicació en els diversos treballs que ha realitzat el Grup de Recerques Històriques de Sant Pere de Riudebitlles, entre els quals cal destacar "Sant Pere de Riudebitlles, 1949-1999" (1999), en són una bona mostra. La seva col·laboració es feia extensiva a la Secció d'Història de l'Institut d'Estudis Penedesencs, amb la qual contribuï a organitzar el II Seminari d'Història del Penedès: els Moviments Socials (1996). A més, aportà, junt a Pere Lluís Martí, una comunicació que portava per títol "Estratègies matrimonials d'una família penedesenca: els Rafecas de Sant Pere de Riudebitlles, segles XVII-XIX" (1996).

La seva prematura mort impedirà la seva participació en el III Seminari d'Història del Penedès: els treballs i el món del treball al Penedès històric, que es realitzarà aquest mes d'octubre i que ella també havia començat a preparar. El seu record hi serà present perquè els membres de la Secció d'Història i l'Institut d'Estudis Penedesencs li volem dedicar aquest III Seminari.

Penso que la millor manera d'afrontar la seva desaparició és continuar treballant amb entusiasme per a desvetllar la història del nostre país i del nostre Penedès, i tenir presents les seves aportacions demogràfiques i històriques.

Aquest emotiu acte es va cloure amb un petit concert a càrrec del grup Barroc Quatre, que van interpretar diverses composicions que es comptaven entre les predilectes de l'Àngels. (Foto 6).

(Foto 6)

9 D'OCTUBRE

Avinyonet. Reunió del Grup d'Estudis Toponímics

La reunió trimestral que celebra aquest Grup tingué lloc el dia 9 d'octubre passat al pintoresc i enlairat poble d'Avinyonet, entre Ordal i Vilafranca. En un ample saló de la Casa de la Vila, i posats sota les ales de la gentil regidora de Cultura, es van tocar, com és costum, una munió de tecles. Es comptà amb la

presència d'estudiosos de Vilanova i la Geltrú, Sitges, Avinyonet, Olesa de Bonesvalls, Sant Pere de Riudebitlles, Gavà, Torredembarra, Santa Oliva, Calafell i Albinyana.

Algun membre s'interessà per la continuació del diplomatar del Bisbat de Barcelona, el primer volum del qual aparegué ja fa anys i que acabava amb els documents fins a l'any 1000. Sembla que s'hi està treballant.

Es comentà també l'aparició del llibre toponímic d'Olivella, que tan minuciosament i curosament ha confeccionat l'amic Vicenç Carbonell, volum que engreixarà aquesta temàtica i del qual es van comentar també els actes de presentació previstos. Socis d'altres municipis de la comarca s'afanyen treballant sobre els llocs de la seva circumscripció, però la feina és àrdua i es camina a pas de tortuga. Tot arribarà.

El representant de Calafell informà de la vida i miracles del corder de Calafell, la vida del qual –sobretot l'amorosa– ha estat recollida en un sucós llibre recentment publicat pels Llibres de Matricula, d'aquella població.

Es parlà també de l'indret –prop de Vilanova i la Geltrú– conegut per Solicrup, paraula de misterioses ressonàncies esotèriques que ens fa anar des del *Codi da Vinci* fins al *Nom de la Rosa*.

15 D'OCTUBRE

Olesa de Bonesvalls. Presentació del número 8 de la revista "Del Penedès"

La sala polivalent del Centre Cívic d'aquesta població va acollir la presentació del número de primavera de la revista de l'IEP, a càrrec del consoci Gener Aymamí, vicepresident de la Federació Catalana d'Espeleologia, tot remarcant la publicació de la segona part

del seu treball sobre les coves del Penedès. L'acte va permetre als assistents visitar el recentment inaugurat Arxiu/Museu d'Espeleologia.

22 D'OCTUBRE

Vilanova i la Geltrú. III Seminari d'Història del Penedès. "Els treballs i el món del treball al Penedès històric"

La sala noble de la Casa Olivella, al número 12 de la vilanovina plaça de la Vila, va acollir durant dos dies la celebració del III Seminari d'Història del Penedès, organitzat per la secció d'Història de l'IEP. Ressenyarem sols aquí els actes de caire protocol·lari tota vegada que el contingut de les conferències i comunicacions presentades han de constituir un volum que és previst que vegi la llum properament.

Va obrir l'acte inaugural d'aquest III Seminari d'Història el president de l'IEP, Joan Solé i Bordes, que va remarcar la importància de poder arribar al tercer seminari de temàtica històrica, fet que destacava el bon estat de salut dels estudis històrics a les contrades penedesenques; per altra banda, va insistir igualment en el tema d'aquestes jornades que, tot incidint en els treballs i el món del treball, referenciava l'evident diversitat del Penedès històric, des dels esquemes més específicament agraris fins als de serveis, passant per la indústria, i així es va referir a l'àmbit vilanoví en la seva adscripció penedesenca, a la vegada que manifestava el seu agraïment a totes les persones i institucions que havien contribuït a fer possible la celebració d'aquesta nova edició del Seminari d'Història.

Per la seva banda, el regidor Joan Ignasi Helena va remarcar la satisfacció de Vilanova per poder acollir aquesta important celebració i específicament en un espai com

(Foto 7)

aquell, àmpliament farcit d'història. A continuació, Ramon Arnabat, cap de la Secció d'Història, va tenir unes paraules de record per a Àngels Torrents, col·laboradora de la secció i recentment traspasada, historiadora i demògrafa.

Tot seguit es va iniciar la presentació de comunicacions de la primera sessió, àmbit 1 "El món del treball de la prehistòria a l'edat moderna" en les seves diverses seccions. Aquesta primera jornada es va cloure amb la conferència inaugural a càrrec del Dr. Santiago Riera Tuéols, professor de la Universitat de Barcelona, sobre la ciència i la tècnica a la Catalunya moderna. (Foto 7). La jornada es va cloure amb un sopar de germanor dels assistents al Foment Vilanoví, a la vilanovina plaça dels Cotxes.

23 D'OCTUBRE

Vilanova i la Geltrú. III Seminari d'Història del Penedès. "Els treballs i el món del treball al Penedès històric"

Les sessions de la segona jornada del Seminari van estar dedicades en una primera part al treball en el món agrari, i en la segona de les sessions del dia al món industrial. Tot seguit, l'acte de cloenda va comptar amb les intervencions de Mercè Foradada, regidora de

(Foto 8). D'esquerra a dreta: Ramon Arnabat, Josep Santesmasses, Mercè Foradada i Joan Solé.

Vilanova i la Geltrú; de Joan Solé i Bordes, president de l'IEP, i del president de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i vicepresident i de l'Institut Ramon Muntaner, Josep Santesmasses, mentre la valoració del III Seminari d'Història del Penedès va anar a càrrec de Ramon Arnabat. (Foto 8).

El doctor Llorenç Ferrer Alòs, professor titular del Departament de Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, va pronunciar la conferència de cloenda sobre els mossos, aprenents, rabassaires i teixidors, és a dir, el món del treball a la Catalunya del Segle XVIII. (Foto 9).

(Foto 9)

24 D'OCTUBRE

Gelida. 65 Excursió a peu pel Penedès:
Pel migdia de Gelida

En aquesta sortida mancaren molts dels excursionistes habituals, car, tot i incloure una bona colla de gelidencs, no es va passar de la quarantena de participants, els quals gaudiren d'un veritable dia d'estiu, assolellat i calorós. Es comentà que gairebé ningú recordava un octubre tan temperat. Sota el guiatge dels amics Enric Carafi i Joaquim Margarit, s'inicià l'excursió a la plaça de l'Església i l'itinerari es va portar a cap segons s'havia programat. A dos quarts d'onze, els excursionistes s'aplegaren per esmorzar al Mirador de can Voltà, lloc ideal per contemplar la magnífica panoràmica, que tenia Montserrat com a fons. Després, ja els esperaven els propietaris de l'antiga masia de can Voltà, els quals, en dos torns, convidaren els caminaires a entrar a la casa per tal d'explicar amb tot detall les pintures i altres elements històrics conservats a l'interior. Abans de marxar, els visitants foren obsequiats amb un excel·lent refrigeri. En el comiat, la gentilesa demostrada pels estadants va merèixer un fort aplaudiment de gratitud.

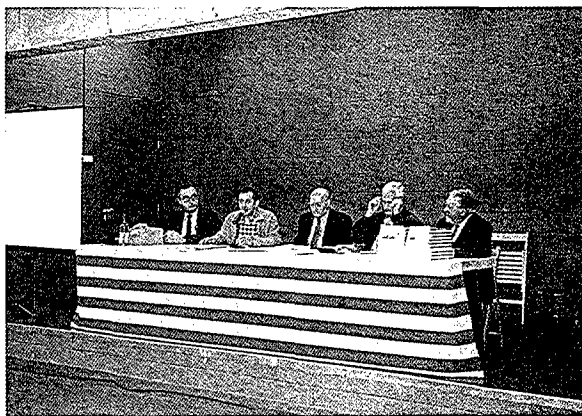
L'excursió va continuar el recorregut tot passant pel davant de la masia de can Ginebreda, en aquell dia tancada, i d'un parell de forns de calç, l'activitat dels quals finí els anys cinquanta del segle passat. Des d'aquest indret, el més alt assolit en donar la volta, es va baixar per carena fins a la Valenciana mitjançant un antic camí de carro. Creuada la carretera, per camins situats sota la carretera i, finalment per un tram d'aquesta darrera, es tornà a l'aparcament, on els forans expressaren als organitzadors gelidencs la seva satisfacció pel disseny del trajecte.

28 D'OCTUBRE

Olivella. Presentació del llibre
"Noms de lloc d'Olivella"

L'Escola Pública d'Olivella, a la urbanització de Mas Milà, va acollir l'acte de presentació del llibre *Noms de lloc d'Olivella*, recentment editat per l'IEP i del qual és autor Vicenç Carbonell i Virella. L'acte, organitzat per l'Ajuntament dins de la Setmana del Parc d'Olivella, conjuntament amb la Secció de Toponímia, va comptar amb la presència de l'alcalde de la població i el regidor de Cultura, Joan Arias Martínez, a més de l'autor, mossèn Ramon Català, rector d'Olivella, i el president de l'IEP. A la cloenda es va presentar el primer vi elaborat i embotellat amb DO al terme municipal.

En els parlaments el regidor de Cultura es va referir a la labor de la toponímia com una tasca de salvar els mots. Per la seva banda, Vicenç Carbonell va fer lliurament a l'Ajuntament del disquet amb el treball que conté les dades històriques localitzades en el procés de recerca toponímica. Va parlar tot seguit Mn. Ramon Català, que va recordar els papers i documents que es van trobar a la parròquia sota una escala en aquells anys que ell va arribar com a rector i Olivella era un poble de

(Foto 10). D'esquerra a dreta: Joan Solé, el regidor de Cultura, Vicenç Carbonell, l'alcalde d'Olivella i Mn. Català.

dotze persones que no tenia ni tan sols electricitat, que ell es va encarregar de portar al municipi. Per la seva banda, l'alcalde va recordar la constant col·laboració de Vicenç Carbonell en temes del poble, com és el cas del programa de Festa Major. En cloure l'acte, Joan Solé i Bordes, president de l'IEP, va lliurar un lot de publicacions de l'Institut per al municipi i la biblioteca escolar. (Foto 10).

4 DE NOVENBRE

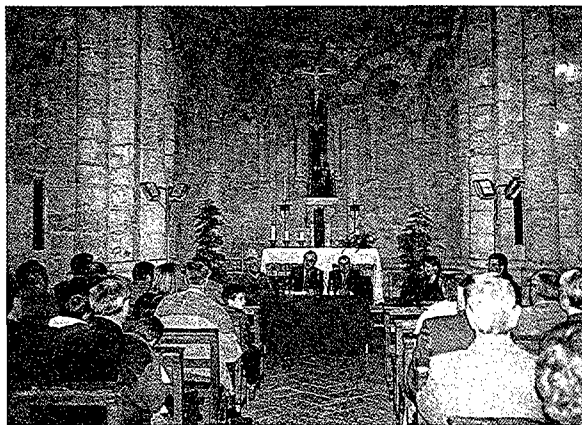
Castellet i la Gornal. Santa Margarida i els Monjos. I Trobada d'Estudiosos del Foix

Organitzat pel Parc del Foix i amb la col·laboració dels municipis de Castellet i Santa Margarida i els Monjos, i la col·laboració de l'IEP, es van portar a terme aquestes jornades en el decurs dels dies 4 i 6 de novembre, amb la participació d'especialistes i estudiosos que van tractar aspectes relacionats amb l'àmbit natural en la primera de les jornades i l'històric i cultural el segon dia.

5 DE NOVENBRE

El Vendrell. Jornades sobre Eugeni d'Ors, Llums i ombres

Organitzat per la Comissió Literària de l'IEP amb motiu del cinquantenari de la seva mort, aquestes jornades de reflexió i homenatge a qui va ser una de les figures cabdals del noucentisme es van iniciar amb una conferència de l'escriptor Oriol Pi de Cabanyes, a la biblioteca popular del Vendrell, sobre Eugeni d'Ors i la seva circumstància, en un acte que va comptar amb el suport de l'Ajuntament de la vila.

(Foto 11)

5 DE NOVENBRE

Sant Martí Sarroca

800 anys de la consagració de l'església romànica

En el magnífic marc de l'interior de l'església, Joan Solé i Bordes, president de l'IEP, va ser convidat a pronunciar el pregó d'aquesta celebració, acte organitzat per l'Ajuntament martinenc amb el suport de l'IEP i que va comptar també amb la intervenció de Mn. Magí, rector de la parròquia, i de l'alcalde de Sant Martí, Ramon Carbó (Foto 11), amb el complement d'un petit concert musical. Tot seguit, a la sala del castell, es va presentar el llibre *1204-2004 L'església de Santa Maria. 800 anys testimoniant Sant Martí Sarroca* i es va inaugurar l'exposició permanent de fotografies sobre aquest conjunt monumental, ambdós treballs preparats per l'equip de la revista *El Martinet*. L'acte va comptar encara amb l'actuació de la coral Sarroca Nova i una ballada de l'agrupació teatral i dansaire Castell Sarroca.

7 DE NOVEMBRE

Olèrdola. 115 Sortida Coneguem el Penedès.
Cicle: Coneguem els castells del Penedès - VI
El castell d'Olèrdola
Inauguració de l'exposició "25 Sortides a
Peu pel Penedès"

Aquesta visita al conjunt històric d'Olèrdola va anar de la mà d'un pagès viticultor que hi va viure fa uns 1000 anys, en temps de Mir Geribert, príncep d'Olèrdola. Ell mateix va explicar com Olèrdola es convertí en una poblada ciutat a l'alta Edat Mitjana i va ensenyar les empremtes deixades per la gent que l'havia habitat anteriorment: a la prehistòria, a l'època ibèrica i l'època romana.

(Foto 12)

Tot seguit, a la sala polivalent del Museu d'Olèrdola, es va inaugurar l'exposició itinerant "25 sortides a peu pel Penedès", acte que va comptar amb la presència de l'alcalde d'Olèrdola i la directora del Museu d'Arqueologia. (Foto 12). L'exposició va restar oberta fins al 30 de novembre.

12 DE NOVEMBRE

Sant Martí Sarroca. 800 anys de la
consagració de l'església romànica.
Conferència d'Antoni Pladevall

En el programa d'actes organitzat per l'Ajuntament de Sant Martí Sarroca amb la col·laboració de l'IEP, Mn. Antoni Pladevall, primer estudiós de l'art romànic a casa nostra, va pronunciar a la mateixa església una conferència sobre Sant Martí Sarroca dins el romànic català. L'indret li va permetre comentar en viu els principals aspectes d'aquesta joia del romànic penedesenc.

12 DE NOVEMBRE

Vilafranca del Penedès. Jornades sobre
Eugeni d'Ors, llums i ombres

Els actes centrals de les jornades del cinquantenari de la mort d'Eugeni d'Ors, organitzats per la Comissió Literària de l'IEP, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vilafranca, del Museu de Vilafranca, de la Biblioteca Museu Balaguer de Vilanova i de la Institució de les Lletres Catalanes de la Generalitat de Catalunya, es van iniciar a l'auditori del Museu de Vilafranca amb una conferència del professor Josep Murgades sobre Eugeni d'Ors en l'entorn del moviment noucentista, conferència que, com les altres del cicle, és previst aplegar en una edició. Tot seguit es va celebrar un sopar a l'hotel Pere III i hi va haver la projecció de la pel·lícula *El cel puja*, de Marc Recha, basada en l'Oceanografia del tedi d'Eugeni d'Ors, acte que es va poder portar a terme mercès a la col·laboració del Cine-club Vilafranca.

13 DE NOVEMBRE

Vilafranca del Penedès. Jornades sobre Eugeni d'Ors, llums i ombres

En la sessió matinal celebrada a l'auditori del Museu, el professor Fontxo Blanch va parlar de Don Eugenio a la boca del llop falangista, l'historiador i crític d'art Salvador Mas va comentar els principals aspectes de Xènius en la seva relació amb Salvador Dalí i la professora Mary Ann Newman dissertà sobre Eugeni d'Ors i Walter Benjamin.

Després del dinar, les sessions de la tarda van anar a càrrec del professor Norbert Bilbeny, que es va referir a la filosofia d'Eugeni d'Ors, i l'escriptora Teresa Costa-Gramunt, que va remarcar els trets dels arquetipus femenins en la narrativa filosòfica de d'Ors.

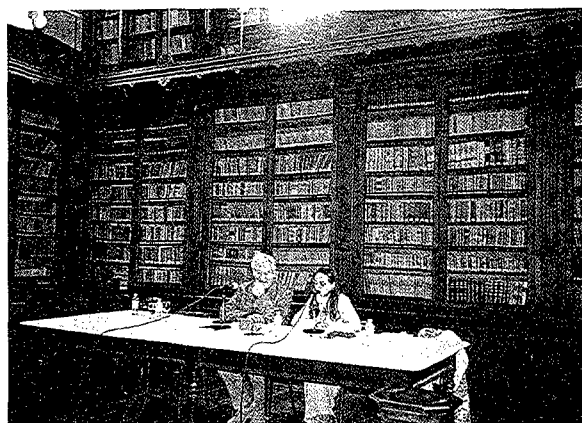
14 DE NOVEMBRE

Vilanova i la Geltrú. Jornades sobre Eugeni d'Ors, llums i ombres

La Biblioteca-museu Balaguer va acollir la darrera de les sessions dedicades a la commemoració dels cinquanta anys de la mort d'Eugeni d'Ors. Aquesta es va obrir amb l'aportació de l'escriptor Oriol Pi de Cabanyes sobre l'últim Eugeni d'Ors "Entre Vilanova i Vi-

lafranca, el retorn als orígens". Tot seguit, Carlos d'Ors, en nom seu i del seu germà Pablo, va oferir una evocació de la figura del seu avi. (Foto 13).

Va cloure les jornades l'arquitecte i escriptor Oriol Bohigas, que havia estat secretari d'Eugeni d'Ors en els darrers anys de l'escriptor en la seva residència al Far de Sant Cristòfor. Amb el caire desenfadat i crític que li és característic, Bohigas va evocar el d'Ors malalt dels darrers anys i l'entorn de la societat penedesenca. (Foto 14).

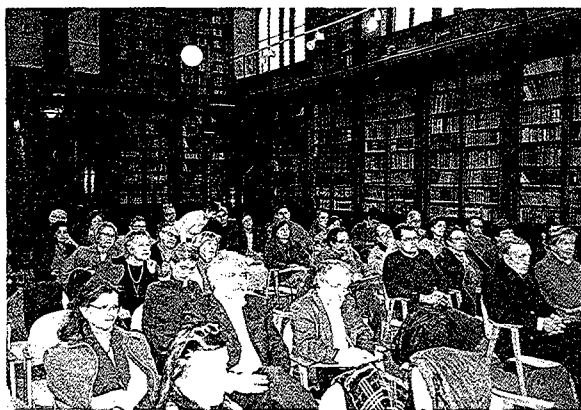
(Foto 14)

Les jornades es van cloure amb parlaments a càrrec del president de l'IEP, la regidora d'Ensenyament de l'Ajuntament de Vilanova, Mercè Foradada, i Ferran Bello, director general de Cultura Popular, en nom de la Generalitat de Catalunya.

14 DE NOVEMBRE

Sant Martí Sarroca. 800 anys de la consagració de l'església romànica

Al migdia, a l'església, es va celebrar una missa gregoriana, amb interpretacions i concert a càrrec de l'Schola Gregoriana de Vilafranca, i durant tot el dia hi va haver jornada de portes obertes per tal de poder visitar l'església i el castell. L'acte, organitzat per la

(Foto 13)

Parròquia i Ajuntament de Sant Martí Sarroca, va comptar amb el suport de l'IEP.

11 DE NOVEMBRE

Vilanova i la Geltrú

Fira de Novembre de Vilanova 2004

Com en anys anteriors, l'Institut d'Estudis Penedesencs va participar en la Fira d'Entitats, dins la tradicional Fira de Novembre, que va durar fins al dia 14, a la plaça de les Cols. L'Institut va presentar una breu mostra de la labor de promoció i difusió de la cultura comarcal penedesenca que porta a terme.

19 DE NOVEMBRE

Vilafranca del Penedès. Presentació de l'edició del "Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya"

La sala d'actes del col·legi de Sant Elies va acollir l'acte de presentació de l'edició del Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya, treball que ha comptat amb la col·laboració del Grup d'Estudis Toponímics de l'IEP. La presentació va anar a càrrec de Joan Anton Rabella, de la Comissió de Toponímia, que s'ha encarregat de la seva redacció, en un acte que va ser organitzat conjuntament amb el Consorci de Normalització Lingüística Alt Penedès-Garraf.

Anton Rabella va comentar com aquest nomenclàtor havia començat a Vilafranca als anys vuitanta quan l'Alt Penedès va ser considerada una comarca pilot en base a una feina que havia iniciat la Generalitat republicana. Es va referir igualment als diversos aspectes tècnics i fases des del moment que es va tenir ben decidida l'escala fins als processos cartogràfics, de revisió i de comprovació, així com les situacions conflictives que van anar apareixent. Es van comentar en l'exposició no sols els princi-

pals aspectes d'aquest volum, sinó el fet que la toponímia oficial no ho és tot i no ho oficialitza tot perquè sovint el més important en temes com el de la toponímia és mantenir una coherència institucional i cultural, de forma que el nomenclàtor esdevingui una eina de preservació i de difusió. En aquest sentit es va comentar també la iniciativa actual d'ampliació d'aquesta base toponímica.

26 DE NOVEMBRE

Vilanova i la Geltrú. Presentació de l'edició del Nomenclàtor de Toponímia Major de Catalunya

La sala d'actes del Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Vilanova, al vilanoví carrer del Pare Garí, va acollir la presentació del *Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya*, edició en la qual va participar el Grup d'Estudis Toponímics de l'IEP. L'acte va comptar amb la col·laboració del Consorci de Normalització Lingüística Alt Penedès-Garraf. Va obrir l'acte Vicenç Carbonell Virella, del Grup d'Estudis Toponímics de l'IEP, que va presentar el professor Josep Moran i Ocerinjauregui, director de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans. Van ser-hi igualment presents Àngels Parés, presidenta del Consorci; Alfred Castells, responsable del Consorci a Vilanova; el president de l'IEP, i Lluís Santiago Sánchez, secretari del Col·legi vilanoví.

El professor Moran va remarcar la labor que porta a terme la Secció de Toponímia de l'IEP, una feina que va qualificar d'excepcional i que ajuda els polítics. En relació amb el *Nomenclàtor*, va comentar els seus principals aspectes, així com el fet que aculli més de quaranta mil topònims i com s'hauria d'acompanyar cada nom de la seva corresponent transcripció fonètica d'acord amb la proposta de les Nacions Unides. També va recordar com només tenen competència en noms de toponímia les

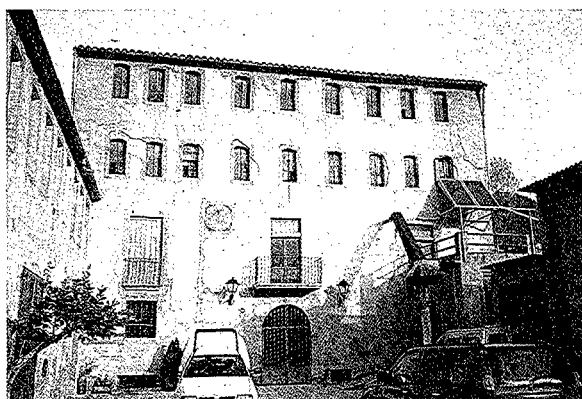
(Foto 15)

comunitats autònomes que tenen una llengua pròpia oficial. El professor Josep Moran va remarcar igualment com la Comissió de Toponímia ha d'elaborar uns criteris per als ajuntaments a aplicar quan cal denominar nous indrets del seu terme. Finalment, es va referir a la voluntat de completar la feina que fins ara s'acull en aquest volum fins a arribar a l'escala 1: 50.000. (Foto 15).

27 DE NOVEMBRE

Vilafranca del Penedès. Trobada de la Secció d'Excursionisme

En aquesta reunió tinguérem la presència del soci Joan B. Morgades, que ens va suggerir dues noves propostes, una per la part de ponent del municipi de Sant Pere de Riudebitlles i l'altra per un indret de la Llacuna proper a Rofes, ambdues prou interessants per efectuar-les tan aviat sigui possible. Per ara, s'han programat les excursions que teníem previstes pels termes de Banyeres i de Sant Sadurní. Pel que fa a la col·laboració amb la Secció de Natura, s'ha ajornat el seu projecte. Recordem que quantes més propostes tinguem en cartera més sortides seran programades durant l'any.

(Foto 16)

28 DE NOVEMBRE

Torrelavit. 116 Sortida Coneguem el Penedès

El motiu d'aquesta sortida era poder visitar dues petites indústries tradicionals de Torrelavit: el Molí Cobé, una indústria papera tradicional, i la d'Àngela Marquès i Rigol, una empresa elaboradora del sector del cava. Durant la visita al molí paperer ens va acompanyar en Pere Vendrell, el seu actual propietari, que ens explicarà tot el procés de fabricació del paper d'acord amb els paràmetres artesanals del segle XIX. (Foto 16).

Tot seguit ens vam adreçar a Sant Marçal de Terrassola, on vam poder visitar la petita cava artesanal familiar Àngela Marquès Rigol, acompanyats de la mestressa i familiars que van comentar amb deteniment tot el pro-

(Foto 17)

(Foto 18)

cés d'elaboració. (Foto 17). El matí es va cloure, com era de rigor, visitant la petita joia del romànic penedesenc que és l'església de Sant Marçal de Terrassola, on el consoci i especialista en romànic penedesenc, Salvador Llorac, va comentar la seva història i principals característiques artístiques. (Foto 18).

12 DE DESEMBRE

Les Peces, Albinyana, Sant Jaume dels Domenys. 117 Sortida Coneguem el Penedès

El motiu d'aquesta sortida era el de poder visitar dues antigues cases pairals convertides en petits hotels rurals. Primer ens vam adreçar a l'Hostal del Castell de Gimanelles, del segle XVIII, prop de Sant Jaume dels Domenys en direcció a la Torregassa, on ens va rebre el consoci Jordi Urpí i Ribes, el qual va comentar els principals aspectes d'aquesta

històrica construcció ara reconvertida i magníficament adaptada per a usos turístics.

Tot seguit ens vam dirigir a Albinyana, les Peces, per visitar la Casa Museu Residència de Pagès Cal Gener, en la qual el propietari i consoci Frederic Bassa Bray ens va acompanyar igualment en una detallada visita comentada.

8 DE GENER DEL 2005

La Bisbal. Trobada del Grup d'Estudis Toponímics

El dissabte se celebrà, a la Bisbal, la reunió trimestral d'aquest Grup. L'acte tingué lloc a la magnífica Casa de Cultura, ubicada sota les antigues voltes del que fou castell dels Salbà, poderosos senyors del terme durant molts segles.

L'assistència fou nombrosa. Erudits de Sitges, Vilanova i la Geltrú, Calafell, la Granada, Santa Oliva, Sant Sadurní (la Prua), Sant Pere de Riudebitlles, Albinyana i –no cal dir-ho– de la mateixa la Bisbal, ompliren la llarga taula. Es donà a conèixer la inesperada mort del soci Evelí Villuendas i Gibert, amic humaníssim i culte, constant assistent a les trobades des del primer dia.

Es van tractar qüestions heterogènies, com és costum: l'origen i vicissituds de diversos topònims, les barraques de pedra seca, l'aparició de nous llibres sobre la qüestió, la darrera empena que s'està donant a reculls dels termes de Calafell, de Vilafranca, de Santa Oliva, de la Bisbal, del Montmell i d'altres punts, i a l'aplicació d'aquesta ciència als moderns mitjans de comunicació, entre els quals hi ha el correu electrònic, que serveix per intercanviar els nostres respectius treballs i engruixir la "Matriu del Penedès", que actualment consta d'un "Índex Toponímic" de 3.762 topònims dels municipis de Vilanova i la Geltrú, Olivella, Calafell i Vilafranca.

Fou nomenat delegat per a aquest nou curs l'incansable company Vicenç Carbonell.

21 DE GENER

Vilafranca del Penedès. Conferència-col·loqui "Una Vilafranca per a riure"

En l'espai de la vilafranquina Biblioteca Torras i Bages i dins dels actes de les Festes de Sant Raimon, Joan Solé i Bordes va iniciar la primera conferència d'un cicle sobre l'anecdota penedesenc. El president de l'IEP es va referir en la seva exposició a aquells escriptors que, a partir del costumisme del segle XIX, s'han interessat per recollir per escrit anècdotes i facècies de la vida vilafranquina, bàsicament d'un temps en el qual la tertúlia era un punt de referència clau en la vida vilatana i en el qual hi havia temps per rumiar quina en podrien fer, o simplement per fer xerrameca. A la cloenda es va obrir un curiós col·loqui amb bona part dels assistents que sovint recordaven fets d'anecdota que havien estat comentats en la conferència.

22 DE GENER

Vilafranca del Penedès. Trobada de la Secció d'Història

A la Secretaria de l'Institut es van reunir els membres de la Secció d'Història per tal de començar a preparar les XVII Jornades d'Estudis Penedesencs, que han de tenir un caire monogràfic sobre del Penedès medieval. Allí es van dibuixar les principals línies de treball i es va marcar l'objectiu de donar a les jornades una continuïtat amb conferències durant tot l'any en base a l'exposició itinerant sobre Olèrdola que a partir del mes d'octubre començarà a tombar per la geografia penedesenca.

30 DE GENER

Cubelles. 118 Sortida Coneguem el Penedès

La setena de les sortides dedicades en els darrers mesos als castells penedesencs ens va portar a la població de Cubelles, on els Amics del Castell de Cubelles ens van fer d'amfitrions. Primerament vam visitar el castell, on es van comentar els principals aspectes de les obres de restauració que s'han portat a terme en els darrers anys i les troballes i estudis realitzats. Tot seguit, es va completar el matí amb la visita a l'església, l'ermita de Sant Antoni de Pàdua, el teatre de la Societat l'Aliança, la font del Lleó, i finalment el museu Charlie Rivel.

13 DE FEBRER

L'Arboç. 119 Sortida Coneguem el Penedès

L'Assemblea General Ordinària corresponent al curs 2004 es va poder celebrar en-

(Foto 19)

guany a l'escola Camp Joliu, magnífica institució educativa situada al terme de l'Arboç. Després de la celebració de l'assemblea en una de les aules del centre, amb la corresponent aprovació de tots els punts de l'ordre del dia, en Joan Cases, sotsdirector del centre, ens va acompanyar en una detallada visita a les completes instal·lacions d'aquest centre d'ensenyament amb especialitat en l'ensenyament agrari, d'enologia i empresarial a l'entorn de la vinya i el vi. (Foto 19).

20 DE FEBRER

Barcelona. II Sortida de Natura

Amb motiu de l'obertura del nou Museu de la Ciència "Cosmocaixa", amb 50.000 metres quadrats dedicats a exposicions i activitats científiques, un espai obert a tothom, grans i petits, on és possible d'una manera interactiva experimentar i reflexionar sobre la ciència, vam realitzar la sortida de tot un dia al museu, amb caire familiar i visitant els diversos espais per tal d'aprendre aspectes de ciència i natura tot veient, tocant, escoltant i experimentant. Vam poder veure, entre altres, els espais singulars del museu: bosc inundat, mur geològic i la plaça de la ciència; i l'exposició temporal "Els Iguanos", sis esquelets de dinosaures.

25 DE FEBRER

Sant Sadurní d'Anoia. Presentació del número 9 de la revista "Del Penedès"

La Biblioteca Ramon Bosch de Noya va acollir l'acte de presentació del número 9 de la revista de l'Institut, corresponent a l'estiu 2004. La presentació anà a càrrec de l'historiador penedesenc Antoni Romeu Alemany, que va comentar els principals aspectes de la publicació, que conté alguns treballs relatius a Sant Sadurní i el seu entorn.

26 DE FEBRER

Avinyonet del Penedès. Reunió del Grup d'Estudis Toponímics

Tot complimentant la invitació que féu el senyor alcalde a l'Institut d'Estudis Penedesencs, per tal d'informar-nos sobre el procés de proposta de canvi de denominació del nucli de població de les Cabòries pel de Nou d'Avinyonet, hi assistírem un parell de membres del Grup d'Estudis Toponímics, als quals una bona part de la comissió comunitària informà de com havien arribat a un acord consensuat, que ha d'ésser posteriorment aprovat pel Ple de l'Ajuntament i seguir els passos necessaris per tal de presentar-lo a les instàncies superiors de la Generalitat.

Prèviament, ens fou explicat per l'empresa "GREC resolució de conflictes", el com i el perquè se'ls havia encarregat la proposta de mediació i d'assessorament sobre la dualitat de noms Avinyonet - Les Cabòries i la gestió positiva que es féu mitjançant el diàleg, la convivència i l'aprofundiment de la participació.

El procés de mediació va durar cinc mesos i ara era el moment de fer-ho públic, per la qual cosa, abans de tot, volien que l'IEP n'estigués assabentat. El GET agrai la deferència que tingueren amb nosaltres, neutrals en el conflicte. Només vam comentar que ens sabia greu que es perdés un nom de lloc, però si aquesta era la voluntat del poble, havíem d'acceptar-ho. Finalment, els encoratjàrem que la solució obtinguda sigui motiu de pau i convivència entre els veïns, que després de tants anys eren necessàries.

26 DE FEBRER**Vilafranca del Penedès. Trobada de la Secció d'Excursionisme**

En aquesta reunió assistiren representants de la societat ACTHIVA'T de l'Arboç, presidida per Paco Nogueira, i del Centre Excursionista del Penedès. Es donava el cas que l'endemà, diumenge 27 de febrer, s'esdevenia la primera col·laboració de l'IEP en les excursions que organitza anualment l'associació arbocenca, sortida que comentarem en un altre apartat. Pel que fa a les properes excursions, el 17 d'abril està prevista una caminada per les Masies de Sant Miquel de Banyeres i la d'octubre s'escaurà per la part de tramuntana de Sant Sadurní.

27 DE FEBRER**Sortida a peu per les fonts desaparegudes del terme de l'Arboç**

En aquesta primera col·laboració amb l'associació ACTHIVA'T de l'Arboç, hi assistiren entre vint-i-cinc i trenta membres de l'IEP, d'un total de més de vuitanta caminaires. La sortida va començar a la plaça de la Badalota i es desenvolupà pel migdia del terme municipal de l'Arboç, passant pel bosc de la Costeta, on hi ha el pi de Sant Hubert i, seguint pel camí Moliner, foren visitats la resclosa del corral d'en Rafeques, les restes del molí de la Coloma, la timba de Santa Bàrbara i els indrets on hi havia, entre altres, les fonts Beu i Tapa, del Pastor, del Marquès i de la Sargantana. El circuit era concebut per tal de reivindicar les fonts perdudes i, durant l'excursió, es van plantejar les accions necessàries per tal de tornar a rehabilitar-les. Als assistents els fou donat un dossier semblant al que es lliura en les excursions a peu pel Penedès i, a més, a l'hora de l'esmorzar, l'organització obsequià a tothom amb fruits secs, aigua i cafès.

4 DE MARÇ**Sitges. Inauguració de l'exposició itinerant "25 Sortides a peu pel Penedès".****Conferència "50 anys excursionisme a Sitges"**

Aquesta mostra de les caminades de la nostra Secció d'Excursionisme va restar exposada a l'espai sitgetà de l'edifici de l'Escorxador fins al 20 de març. L'activitat va comptar amb la col·laboració de la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Sitges. L'acte inaugural va comptar amb una conferència sobre els cinquanta anys d'excursionisme a Sitges, en commemoració del 50è aniversari de la Creu de Sant Isidre de Sitges.

13 DE MARÇ**Barcelona 34 Visita del Grup de Turisme Cultural. El Born i el barri de Ribera**

La visita es va iniciar al Museu d'Història de la Ciutat, una part del qual ocupa el subsòl arqueològic de la plaça del Rei, on vam visitar l'exposició sobre la Barcelona romana i visigòtica. Tot seguit vam iniciar un recorregut itinerant pel barri de la Ribera, amb la visita del Born, les runes de part del barri de Ribera, la ciutat dels oficis que es va obrir pas fora muralles amb una activitat comercial i preindustrial ben notable fins al segle XVII i que va arribar al seu màxim exponent amb la construcció de la basílica de Santa Maria del Mar, la catedral de la nova burgesia i la menestralia emergent.

La Guerra de Successió i els fets de 1714 van comportar la destrucció de bona part de la Ribera i la posterior construcció de la Ciutadella sobre l'espai que havien ocupat les cases. D'aquí que les troballes que vam visitar posen al descobert un espai que permet una reflexió sobre el creixement i el desenvolupament d'una ciutat, des de la vila nova medieval fins als ini-

cis de la il·lustració, un viatge a la ciutat comtal de fa gairebé tres segles.

18 DE MARÇ

Sitges. Presentació de l'edició del "Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya"

La Biblioteca Santiago Rusiñol va acollir l'acte de presentació de l'edició del *Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya*, en la qual va participar el Grup d'Estudis Toponímics de l'IEP. L'acte va comptar amb la presència d'Àngels Parés, presidenta del Consorci de Normalització Lingüística Alt Penedès-Garraf, entitat amb la qual es va organitzar aquesta presentació, com anteriorment s'havia fet a Vilafranca i Vilanova.

18 DE MARÇ

Vilanova i la Geltrú. Conferència-col·loqui "Una Vilanova per a riure"

La sala d'actes del Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Vilanova, entitat que col·

(Foto 20)

laborava en l'acte va acollir la segona de les conferències del cicle de l'anecdolari penedèsenc, en aquesta oportunitat a càrrec del consoci Miquel Altadill, que va oferir un recorregut per personatges i entitats d'altre temps, en especial els de la societat vilanovina anomenada "La Grècia Grogà", de la qual Altadill ha estudiat, recollit i publicat nombroses facècies d'un temps en el qual hi havia més disposició per a la gresca i el bon humor. (Foto 20).

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 114 - Primavera 05

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1ª NOTÍCIA	DATA
BASSA DEL BOSC, la	Cunit	"bassa del bosch"	1593
BASSA GRAN, la	Sant Cugat Sesgarrigues	"Bassa Gran"	1894
BASSA GRAN, la	Sant Llorenç d'Hortons	"Bassa Gran"	2005
BASSAGUES, les	Torrelles de Foix	"Bassegues"	s. XVIII
BASSETES, les	Sant Pere de Ribes	"bassetes o/roquetes"	1587
BASSOT, el	Avinyonet	?	?
BATET, moli del	Torrelles de Foix	?	?
BATLLE, mas d'en	Banyeres	"mas d'en Batlle"	1431
BAULORIA, mas	Banyeres	"de Baldoria"	1303
BEC DE L'ÀLIGA	Pontons	?	?
BEGUETÀ, fondo del	Sant Pere de Ribes	?	?
BEINA, corral d'en	Banyeres	?	?
BEIX, coll	Sant Jaume dels Domenys	?	?
BELIANA, pont de	Santa Margarida i els Monjos	"pont de Beliana"	1323
BELLOT, mas	Sant Vicenç (el Vendrell)	"mas Bellot"	1358
BELLPUIG, mas de	Torrelles de Foix	"manso de B."	1603
BENET, cal	Pontons	?	?
BENGALLS, els	Sant Pere de Ribes	"los Bengalls"	s.d.
BERNA, la	Torrelles de Foix	?	?
BERNAT, coves d'en	Castellet i la Gornal	?	?
BERNIC, torrent de	Sant Pere de Ribes	"torrent de B."	1588
BERTRAN, mas	Sant Martí Sarroca	"mas Bertran"	1818
BERTRAN, mas	Torrelles de Foix	"mas Bertran"	s. XVIII
BESSÓ, cal	Pontons	"Cal Bassó"	1995
BETZUMS, baixada del	Sant Jaume dels Domenys	"baixada del B."	1997

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ
Tel. 93 815 90 26 - C/e: v_carbonell_v@yahoo.es

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDES

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

TOPÒNIMS	PÀGINES	NOTES
CABANYES, les	103, 105	Esments
CABIROL, puig (el Montmell)	121	Esment
CABÒRIES, les (Avinyonet)	33	Capital del municipi
CABOT, puig (Olivella)	149	Assentament de l'actual poble
CALAFELL PARK	133	Abans Montpaó
CALÇADES, camí de les	129, 137, 168	Antiga via Augusta
CAMBRETES, cova de les	125	A torre Milà, però terme del Montmell
CAMPANERA, mas (el Montmell)	67, 81, 85, 87	Sota la falda del Montmell. Dades 1553
CAMPANERA, mas de la (Selma)	21	Edifici fortificat enrunat
CAMPDÀSENS I EL CASTELL (Sitges)	63, 109, 110 (foto), 114, 116, 117, 118	Antiga quadra a 240 m d'altitud. Castell esmentat l'any 1365
CAMPGRÀS (Sitges)	115	Massís del Garraf
CAMPRUBÍ, caves (Subirats)	17	Antiga finca de cal Figueres
CANTALLOPS, carrer de (Subirats)	17	Barriada
CANYAR, molí del (Santa Oliva)	169	També dit de cal Salvat
CANYÍS, mas (Bellvei)	129, 131	Esment
CANYÍS, roques del (el Montmell)	67	Hi ha uns cingles damunt el torrent
CAP DE GRILL, el (Sitges)	43	On desemboca la riera de Begues
CARBONELL DE LA FONT (Ribes)	47	Avui can Pere de la Plana
CARÇOSA, fondo de la (Castellet)	143	Esment. Tributari del Foix
CARGOL, font del (Terrassola)	91	En el puig Cúgul. Propietat Comas
CARNÚS, mas (Castellet)	143	Esment
CARRER DE BAIX, barri del (Olesa)	33	Barriada
CARRERADA, la (la Granada)	99, 101, 103, 107	També dita via Mercadera
CARTRÓ, cases d'en (Subirats)	17, 105	Barriada
CARXOL, riera del (Begues/Olivella)	45	Origen de la riera de Jafre
CASA ALTA, la (Castellet)	139, 141, 143	A 318 m d'altitud. Possible Vila Alta
CASA VELLA, la (Sitges)	114	A can Lluçà
CASANELLES, can (la Llacuna)	78	Masia en el vessant del Mediona
CASES, cal (St. Jaume dels Domenys)	161	Masia en runes
CASETES DE LA GORNAL (Castellet)	135	Veïnes de Bellvei
CASOTS, els (Subirats)	17	Poblet d'uns 412 habitants
CASSANYES DE LA MUNTANYA, can	139, 143	Castellet. Masia enrunada
CASSANYES, can (Sitges)	118	És una ruïna
CASTELLET (Sitges)	113, 115	Nom del castell de Garraf (continuarà)

Joan Cuscó i Clarasó

JOSEP SOLER I SARDÀ EN EL SEU 70è ANIVERSARI

La Vilafranca del segle XX ha disposat de diversos intèrprets i compositors destacats, per exemple el pianista Ferran Via (a cavall entre el segle XIX i el segle XX, que va marxar a França) i el compositor Albert Galimany (director d'orquestra i compositor que va treballar a Panamà). I el país ha gaudit de diversos músics de nissaga penedesenca, entre els quals els compositors Antoni Massana i Albert Sardà o la pianista Rosa Sabater.

De tots plegats, però, avui volem parlar de Josep Soler i Sardà (Vilafranca del Penedès, 1935), compositor i pedagog prolífic i rigorós en plena activitat que enguany celebra els seus setanta anys. I bona mostra del que diem és que al gener del 2005 l'Orquestra Simfònica de Santiago de Compostel·la li ha estrenat l'*Adagio per a orquestra*, la SGAE li acaba d'editar en CD l'òpera *Murillo* (amb text de Rilke), al mes de març se li ha fet un concert d'homenatge a Madrid pel seu 70è aniversari, acaben de sortir a la venda els llibres sobre Bach i Xavier Gols de què és autor i coautor respectivament, i ben aviat sortirà editada l'obra *Coral y tiento partido* per a orgue escrita l'any 2002 pensant en l'orgue de la Basilica de Santa Maria de Vilafranca per l'editorial barcelonina Tritò (que amb aquesta obra inicia la seva col·lecció de música per a orgue).

Així mateix, es pot afirmar que aquests esdeveniments que acabem d'enumerar són una bona síntesi del que ha estat la seva trajectòria com a compositor ("organitzador" o

"escriba" de música): l'*Adagio*, com conta el director de l'orquestra que l'ha estrenat, té molta intensitat i està impregnat d'un sentit tràgic de la vida i de la transcendència de la vida ("cada nota, cada passatge, cada frase es refereix a una emoció molt intensa"); l'edició de *Murillo* és un reconeixement a la dedicació constant de Soler al gènere operístic; els llibres *Xavier Gols* (escrit conjuntament amb Raül Benavida) i *Bach. La estructura del dolor* mostren la vessant teòrica i investigadora que sempre ha cultivat Soler i, finalment, l'edició de l'obra per a orgue és una clara referència a les primeres inquietuds musicals del compositor.

De fet, doncs, totes aquestes coses són un bon resum de la seva trajectòria com a compositor que, indefugiblement, és una trajectòria com a humanista, perquè "la música no és sola, està relacionada amb moltes altres coses, i el compositor també: la física, la matemàtica, el cine...". I que "la música no és sola" ho trobem molt present en la seva obra amb homenatges a Kepler o Sòcrates i Plató o en els seus assaigs, amb un interès específic per autors com Penrose, Heidegger i Gödel. I és que la matemàtica, la filosofia, el cinema, la literatura, la pintura i la música es retroben en l'obra de Soler. De la mateixa manera que hi retrobem les aportacions de les grans civilitzacions arcaiques: Egipte, Mesopotàmia i Mèxic.

La música i el músic

En Josep Soler la música és la vocació feta ofici. Sempre ha tingut clar que volia ser músic i que això comporta paciència, treball i sinceritat. Perquè no n'hi ha prou amb la vocació: la vocació sense ofici queda avortada.

I això es correspon amb el fet que, des dels seus primers passos, la música es basa en l'organització, perquè d'ençà de l'època medieval, "la música naix organitzant-se. S'organitza l'emoció, per fer més hermós el cant d'Església".

I és per això mateix que cap compositor de debò no pot pretendre ser original ni avantguardista. Hom ha de voler fer les coses ben fetes i ha de ser rigorós (com va aprendre amb Rosa Lara) perquè, si no, l'expressió es perd. Si no hi ha una forma, l'expressió no s'aguantaria: "En Rossini la forma es desfà, Mozart té un sentit claríssim de la forma. En Bach tot està organitzat en una forma biològica, és a dir, que no es veu [...], no hi expressió sense tècnica ni tècnica sense expressió". I això vol dir que en la música no hi ha res gratuït (no hi pot ser), i que la música no pot estar sotmesa a pautes ideològiques o a modes crematístiques. S'ha de saber molt bé què s'està fent i què es vol fer. I és per això que quan se li parla del virtuosisme (sobretot en les obres romàntiques) capgira la pregunta i diu: "Hi ha alguna obra de Chopin que sigui gratuïta? Volia impressionar la gent? Potser en aquell moment sí, però: en Liszt i en Chopin, hi ha alguna cosa gratuïta?" I això vol dir que quan mirem amb més atenció les obres per a piano d'aquests autors ens adonem que ni la dificultat és tan gran com sembla a primer cop d'ull (si tenim en compte el que havien escrit autors anteriors com Mozart) i que "aquella obra ha de ser d'aquella manera i no pot ser d'altra".

I en la música de Soler Bach té un paper molt important: Bach exerceix la possibilitat platònica del *record* en el camí cap a la música (l'ordre i l'expressió), cap a la saviesa. Per això, en ella hi ha un acostament continuat a l'obra de Bach. Procés que és viscut com "una manera de sentir-se lligat a la Idea, a allò que és més important".

I, conjuntament amb Bach, en la músi-

ca de Soler rebrosta Schönberg a través de l'assumpció de la necessària coevolució de la part tècnica i lingüística (de la forma) i de la part ètica (del contingut), i hi rebrosta Wagner a través de l'Acord del Tristany.

L'orgue i les primeres impressions musicals

Des de molt jove Josep Soler ha estat fascinat per l'orgue de Santa Maria. En aquest orgue, per exemple, va poder escoltar Bach. De fet, amb aquest instrument (avui en fase de restauració!) s'hi relliguen alguns dels seus primers records musicals, i per a ell ha escrit el *Llibre d'Orgue de Santa Maria* (1996). Alhora, el caràcter expressiu de l'orgue romàntic queda molt reflectit en el to de la música que Soler ha escrit per a aquest instrument. I és que, com conta l'organista Montserrat Torrent, des de la primera obra per a orgue de Soler que va conèixer, "vaig veure una altra manera de fer i de tractar l'instrument. Buscant una integritat de so i d'idees [...]. La seva música m'atrau perquè no explota la gran sonoritat i *estruendo* de l'orgue [...] perquè és expressiu". A més, com conta l'organista Agustí Bruach, la influència tímbrica de l'orgue romàntic de la Basílica Santa Maria és present en tota l'obra de Soler i, de forma molt específica, en tota la seva música per a aquest instrument. Per això, en descriure la música per a orgue de Josep Soler l'Agustí Bruach diu que és "l'únic compositor espanyol que s'hi ha dedicat d'una forma constant i coherent des dels anys 60. En ella hi ha comprimits aspectes que en l'obra escènica i de cambra es despleguen". I en parlar de la influència de l'orgue de Santa Maria de Vilafranca Josep Soler concreta: "Els primers records musicals a l'orgue de Vilafranca són records de so i de color, i això és el que em va fascinar". I com a fet curiós, i per a nosaltres molt significatiu, cal dir que l'orgue (o l'harmonium) és present en totes les òperes que ha escrit Josep Soler (que no són poques!).

Els músics i la música

Per a Soler avanç i tradició són la mateixa cosa, i això vol dir que la història ens l'hem de prendre seriosament. És a dir, que no podem treballar sense tenir-ne una bona interiorització, la qual cosa permet fer-nos veritablement responsables d'allò a què ens dediquem.

Josep Soler se sent hereu directe de la Segona Escola de Viena (Schönberg, Berg i Webern) i des dels primers anys sempre ha escrit música dodecatònica. Això no vol dir, però, que no tingui una visió molt més ampla de la música, si no tot el contrari: considera que Bach és el més gran compositor, el seu sistema lingüístic és hereu de Wagner, Richard Strauss és vist com un dels compositors més grans d'òpera, Mozart “és un gran organitzador”, valora Debussy, la *Missa dels Morts* de Berlioz, amb l'obra de Beethoven hi manté una relació agredolça (i n'aprecia la *Missa Solemnis*, el *Fidelio* i els quartets de corda), li interessen Massenet i Puccini...

De fet, tot i l'ascendència de la cultura alemanya, té molt clar que “la cultura francesa m'és a prop [...], des de petit m'ha influït molt: Fauré, Ravel, Debussy, Rameau, Couperen”. I és un bon coneixedor de Victoria i de la música medieval i del Renaixement.

Els poetes i el músic

Com dèiem, en la música de Soler hi ha una clara assumpció de la història de la música i una mirada ampla i global de la realitat, de les ciències i de les arts. I és per això que és bo de tenir en compte els poetes que són presents en les seves obres, els pintors i cineastes a qui fa referència en molts moments de la seva producció i els matemàtics que ha llegit i estudiat. I en relació als poetes podem esmentar tant les òperes com la música coral.

Josep Soler ha escrit molta música per a cor, música per a veu i orgue, per a veu i piano i per a veu i orquestra, entre la qual s'han de destacar els *Responsoris* i els *Mahler Lieder*. I entre els autors musicats hi ha Rilke, Mahler i Verdaguer.

Soler ha escollit els autors amb qui se sentia més proper. Dos exemples: en relació a Rilke diu que ha posat música al *Llibre d'Hores* perquè “diu aquelles coses que m'agradaria dir i que no les he sabudes dir, i això em porta al desig de posar-hi música”. I en relació a Verdaguer, de qui en destaca l'ambigüitat de molts poemes, explica que, “tal com ho havia sentit dir a casa i en qualsevol ambient popular, les obres d'aquest poeta eren com la veu natural de tot un poble i així les he considerat sempre”.

I no només hi ha presents els poetes en aquestes obres vocals: també els trobem en les òperes. Rilke, Shakespeare, Sèneca, Flaubert i Verdaguer són autors imprescindibles; de la mateixa manera que en la seva obra musical hi ha la petja del cinema o de pintors com El Bosco, Tiziano o William Blake (que és “gran poeta i gran pintor”). I tot això amara la seva producció d'una sensibilitat que és la que li atorga un caràcter molt específic.

Una sensibilitat que es tradueix en les obres corals i per a veu i, de manera molt significativa i global, en les òperes: “L'òpera és una part físicament essencial [...]. Sempre m'ha interessat l'òpera. Un dels primers records musicals, quan el meu pare em va portar al Liceu a veure *El Cavaller de la Rosa* (tot i que no vaig entendre re). Dos anys després, amb 8 o 10 anys, vaig anar a *Parsifal* amb un familiar (això ja ho vaig entendre més, vaig veure que allò era *algo* meu. M'interessa la història que hi ha dintre l'òpera [...], la vida interior: un paisatge interior”.

El compositor i la música

En Josep Soler la música i la vida són indestriables, i aquest fet és, amb tota seguretat, el que permet la força dramàtica de la seva obra, de la qual han parlat diversos directors i intèrprets, entre els quals Josep Pons. Una força dramàtica que naix de la mateixa posició central que Soler atorga a la creació musical, és a dir, al fet de ser quelcom que brolla i rebrosta en l'existència humana i que se situa entre el sentit de transcendència i la claredat de la mort. És a dir, que acompanya el viure humà. I aquest fet ètic s'expressa en la seva música (Bruach ha dit que "defuig l'espectacu-

laritat"), en la seva personalitat (en la ironia del parlar i en l'afabilitat del tracte), en les temàtiques de les obres que ha escrit i en els autors que ha escollit com a companys de viatge. I per això en la conversa cita una carta de Bach en què aquest diu que a la seva vida només ha conegut odi, enveja i mediocritat; i Soler diu: "Per tant: muts i a la gàbia, i a penjar".

De fet, per a Soler no es tracta ni d'imposar-se fites ni d'esperar que a hom li facin encàrrecs: "La vida és com és i no pas com ens agradaria que fos. L'important és treballar i fer, no pas el faré".

LLIBRES

Josep A. De Sangenís-Llivi i Alsina

PACS DEL PENEDE'S. HISTÒRIES I LLEGENDES. CAPITOL VII, ELS NOSTRES LLINATGES

Ed. Ajuntament de Pacs del Penedès. 2003.

A més del llibre de la població publicat l'any passat i obra de l'estudiós Salvador Llorac, una colla de veïns van iniciar fa més de sis anys, en base a l'empenta inicial de Joan Anton Sadurní Vallès, un estudi sobre la història de la població, del qual el volum que ara ressenyem seria sols un capítol dedicat als llinatges. El resultat és un llibre sense precedents en la bibliografia històrica penedesenca que, en el decurs de prop de tres-centes pàgines, aplega, amb el complement d'imatges fotogràfiques, més d'una setantena de cases del poble, amb el seu renom i el llinatge que els correspon, començant pels barons de Rocafort de Queralt i els cavallers Espuny o els Peguera i amb els corresponents quadres genealògics i comentaris familiars. Un treball valuós, detallat i pacient, que potser aprofita el volum relativament breu de la població del municipi, però que, més enllà del caire curiós de trobar-hi parents, coneguts i saludats, aporta un notable conjunt d'informació valuosa sobre Pacs i la seva gent.

J. M. L.

A. Saumell, R. Arnabat, J. Romeu

ESTACIÓ DE VITICULTURA I ENOLOGIA DE VILAFRANCA DEL PENEDE'S 1903-2003. CENT ANYS D'HISTÒRIA

Ed. Institut Català de la Vinya i el Vi.

Fa anys havíem sentit com el professor Emili Giralt reclamava la necessitat de portar a terme un estudi sobre l'Estació Enològica de Vilafranca, entitat que sempre ha mantingut una posició discreta en la vida pública, però que resulta una de les peces clau en la història contemporània del Penedès, tot i que potser més en la primera meitat de segle que no pas de la postguerra ençà.

El treball de Saumell, Arnabat i Romeu va potser fins i tot més enllà del que el professor Giralt reclamava, de forma i manera que es pot dir que estem davant la que serà durant molts anys una de les peces bibliogràfiques clau en l'estudi del Penedès contemporani, tota vegada que a les seves pàgines s'ha sabut explicar –amb criteri ampli i no pas de crònica estricta de la vida d'una entitat tècnica– que no es pot fer la història de l'Enològica deslliçada del context en el qual es desenvolupa la vitivinicultura penedesenca, una panoràmica especialment remarcable en la primera part del volum, on Antoni Saumell situa l'entorn de creació i desenvolupament de l'Enològica en l'espai socioeconòmic penedesenc.

En síntesi, un volum memorable des d'ara mateix font bibliogràfica de consulta imprescindible per parlar del Penedès al segle XX.

J. S. B.

A. Margarit

OLÈRDOLA MEDIEVAL. RECULL DE NOTES PER A LA SEVA HISTÒRIA

Dos nous fascicles, el cinquè i el sisè, del treball dedicat a les referències medievals d'Olèrdola, amb la confrontació meridional del terme, els drets de Geribert a Ribes i notes històriques sobre el repoblament, un camí històric que en el seu capítol XXXVIII arriba al Mas Comtal. Documentat, com és habitual en el seu autor, amb nombrosíssimes notes documentals i interpretacions de textos medievals, inclou un annex sobre la història de Sant Pau del Camp.

J. M. L.

Joan Santacana

HISTÒRIA DE CALAFELL. DE LA PREHISTÒRIA AL SEGLE XIX

Ed. Llibres de Matrícula. Calafell

Heus aquí un d'aquells llibres que s'agraeixen, en especial en aquests temps nostres que ens porten tan sovint als estudis especialitzats i concretats en períodes o temes d'història molt determinats. Fins i tot, havíem pensat els que no som de la feina de la història que els llibres genèrics, de divulgació històrica en podríem dir, havien deixat d'existir (el darrer de Vilafranca és el de Pere Mas d'abans de la guerra, al Vendrell potser ens n'aniríem als germans Ramon, i a Vilanova els darrers deuen ser els del pare Virella); però el professor Santacana ha gosat córrer el risc de tirar endavant aquest exercici de més de dues-centes pàgines (un primer volum al qual volem creure que seguirà el del segle XX), amb il·lustracions, gràfics i notes, en un treball que en el seu conjunt se'ns remarca com a clarament pedagògic. En definitiva, com el mateix autor i el seu company dels Quaderns de Matrícula Miquel Montoliu

afirmen en les línies del pròleg, el rigor en l'anàlisi històrica no té res a veure amb l'escala territorial que s'empra per a l'anàlisi del passat, sinó que depèn del mètode, de les preguntes i les hipòtesis proposades, de la forma com s'interroguen els documents i dels models emprats.

Així les coses, el tema de fons per a una reflexió és si aquests són llibres de validesa efectiva en l'espai actual des estudis històrics o si, pel contrari, ara com ara resulta difícil entendre un llibre dedicat únicament a una vila marinera i, tot i les contextualitzacions que corresponen, no pas a un espai geogràfic més ampli. Qui signa aquestes línies, poc coneixedor dels rerefons històrics de les diverses escoles, no sabria pas quina és la contestació que correspon al tema, però resulta evident que és aquest un exercici arriscat si, com en aquest cas, és el resultat d'una sola mà, tot i que en alguns capítols ha aprofitat treballs anteriors de la seva mateixa autoria, a més dels recents estudis arqueològics realitzats a la població.

La contrapartida al risc resulta ben interessant, un volum que esdevé pedagògic, entenedor per a un públic ampli, de consulta obligada per a les anàlisis d'aspectes més concrets de la vila de Calafell i, especialment, que esdevé un punt de referència per a futurs estudis. Si ara com ara, situats ja al segle XXI, un o altre vol entomar el sempre difícil risc de tirar endavant la història d'una població petita o gran del nostre Penedès –amb excepcions, com són els treballs de Salvador Llorac– ja cal que es lligui bé les espardenyes i observi amb deteniment la manera de treballar de l'amic Santacana.

J. S. B.

Josep M. Rovira

QUATRE=CINC

Edició de l'autor. Nadal 2004.

EL MAS DEL CARLI

Edició de l'autor. 2005.

La proposta poètica de Josep Maria Rovira per a aquest darrer Nadal se situa en la literatura com a joc i com a entreteniment per a infants, o com a mínim aquesta és la impressió que hom troba d'entrada. Al pas de les pàgines de l'opuscle veiem com els números tenen un altre caire, abandonen la proposta d'un joc simple i adreçat potser als menuts, per a recordar-nos que en l'exercici del viure hi ha detalls i elements que deriven de propostes matemàtiques, així el joc, les repeticions de cada dia, talment com cadències musicals en el compàs sovint monòton de la vida. El quadern es complementa amb un poema ampli de descripció de les tavernes del vell Montmartre. També descriptiu és un altre opuscle poètic dedicat a un mas carlí, espai muntanyenc, potser fora de les contrades penedesenques, que ha de servir algun vell secret d'història, tal com indica el renom, però sobre el qual Rovira practica l'exercici de la descripció del pas del temps, el joc de cada moment de l'any amb la seva personalitat d'entorn, al bell mig de la muntanya.

J. S. B.

Josep-Anton Gabarró

1204-2004 L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA. 800 ANYS TESTIMONIAN SANT MARTÍ SARROCA

Ed. El Martinet. Sant Martí Sarroca 2004.

Amb motiu dels vuit segles de la consagració de l'església romànica de Sant Martí

Sarroca ha estat possible publicar aquest treball de recerca a l'entorn d'un dels conjunts artístics més ben estudiats del nostre Penedès. El que fa interessant aquesta publicació –al costat de les imatges que l'acompanyen, algunes inèdites o molt poc conegudes– és el fet que no es tracta de parlar del monument o estudiar-lo, sinó justament de l'activitat humana al seu entorn: la presència del bisbat, les obres d'ampliació i millora, algun sermó, el pas de Puig i Cadafalch en la restauració, la imatge de la Mare de Déu i el retaule, o l'aigua, l'escola, el cementiri, els camins, els oficis... Remarquem encara que en bona part aquest treball ha estat portat a terme des de la recerca de les fonts orals de la gent gran del municipi, a banda de documents i arxius –en una publicació preparada per l'equip que porta endavant des de fa un bon grapat d'anys la revista *El Martinet*– que complementa l'exposició permanent sobre aquesta temàtica que ha estat instal·lada en una de les sales del castell.

J. S. B.

J. Pardo, A. Parellada i J. Güell

RETALLS I CURIOSITATS HISTÓRIQUES DE TORRELLES DE FOIX

Ed. dels autors. 2005.

En la presentació d'uns dels primers números d'aquesta nostra revista *Del Penedès*, el bon amic Joan Latorre va disertar en el marc de la vella biblioteca del Vendrell, ara ja traslladada a la seva nova ubicació, a l'entorn dels estudis locals i comarcals al Baix Penedès. És aquesta una temàtica prou diversa i amb un corpus bibliogràfic, ni que sigui dels darrers trenta anys, tan ampli, que el treball es comença a imaginar ingent sols pel que fa a referències. És així com al costat de treballs d'al-

ta erudició i especialització monogràfica trobem obres de voluntat molt més popular, de concepció senzilla i dimensió divulgadora, on les mancances de fons se supleixen amb la voluntat i els recursos formals esdevenen sovint il·lustracions diverses i recurrents, agrupades en espais temàtics, sense que el recorregut global per les pàgines del llibre vagi gaire més enllà d'una passejada agradable i cordial, d'aquelles que entren per la vista.

No són aquests, com el del cas que ens ocupa, llibres que s'esmentin repetidament en bibliografies erudites, però no els pot ser negada la bona voluntat, la intenció d'ampliar el ventall i oferir ni que sigui un mínim treball de divulgació local. La labor en aquest cas no és especialment destacable, però s'ha fet bona feina –amb la inclusió, per exemple, d'alguns documents i imatges inèdites–, i l'entusiasme i bona voluntat dels seus autors són d'aquells que es mostren capaços de suplir tots els aspectes del municipi oblidats o poc aprofundits.

J. M. L.

Salvador Llorac i Santis

LA FASSINA DE CAN GUINEU

Separata del programa de Fires i Festes 2004.
Sant Sadurní d'Anoia.

Entre els aspectes valuosos del patrimoni arqueològic industrial de casa nostra hi ha no sols els relacionats amb les construcció que s'han conservat i l'activitat que acollien, sinó també la possibilitat de coneixement històric que l'element patrimonial de referència ens ofereix. És així que en cloure la lectu-

ra d'aquest opuscle –per altra banda, en una edició especialment acurada i de disseny– podem pensar que el conjunt arquitectònic de la fassina de Cal Guineu, que sortosament la vila i municipi de Sant Sadurní d'Anoia ha aconseguit recuperar, hauria d'esdevenir un centre cultural que ens permetés l'acostament a la comprensió d'un passat històric de la nostra terra, quan aquesta tenia en la producció de destil·lats de vi i aiguardents una de les seves bases econòmiques més importants.

La feina bàsica d'aquesta aproximació a un passat històric és la que constitueix la primera part del treball de Salvador Llorac –reconegut el passat gener amb un dels premis Sant Ramon de Penyaforç del Museu de Vilafranca–, amb indicacions sobre els antecedents històrics de la fabricació d'aquests destil·lats, una introducció a les fassines al Penedès històric, i un interessant conjunt de referències sobre les classes d'aiguardents, el seu envasament, i l'estudi de l'elaboració de destil·lats de vi a Sant Sadurní d'Anoia a través de documents de gran valor històric, com és el cas de la llibreta de Pere Mir i Porta. Tot seguit l'estudi de Salvador Llorac, que s'acompanya d'un interessant aparell gràfic amb algunes imatges i documents inèdits, entra en una segona part per centrar la seva atenció en la fassina de Can Guineu, els seus aspectes històrics, una aproximació a la figura de Pere Mir i Porta i una descripció detallada de les edificacions que constitueixen aquest conjunt arquitectònic sadurninenc, testimoni d'un passat i referent d'un present i un futur que volem creure proper i que ha de veure la conversió de la vella fassina en un espai de referència ciutadana per a tot el Penedès.

J. M. L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Donatiu Associació dels Amics d'Apel·les Fenosa

- *Quaderns Fenosa* núm. 10 2003-2004. Associació dels Amics d'Apel·les Fenosa. El Vendrell. 2004, s/n. 42 pàg.

Donatiu Museu Nacional de Antropologia

- *Certamen de fotografia sobre cultura popular*. 2001. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte - Secretaría de Estado de Cultura. Madrid. 2002. 134 pàg.
- *Anales del Museu Nacional de Antropología* núm. IX. 2002. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte - Secretaría de Estado de Cultura. Madrid. 2003. 238 pàg.

Intercanvi Universitat Autònoma de Barcelona

- *Documents d'Anàlisi Geogràfica* núm. 42. Universitat Autònoma de Barcelona - Departament de Geografia. Barcelona. 2003. 252 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

- DD.AA. *Miscellanea Aqualatensia*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1950. 160 pàg.
- DD.AA. *Miscellanea Aqualatensia/2*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1974. 302 pàg.
- DD.AA. *Misellanea Aqualatensia. Recerques sobre la comarca de l'Anoia* núm. 11. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 2004. 278 pàg.

Donatiu de l'autor

- ARENAS I SAMPERA, Joaquim. *A la recerca d'una història amagada. Colom, Catalunya i la Descoberta*. La Llar del llibre. Barcelona. 1992. 126 pàg.

- MARTÍ I SARDÀ, Isidre, i VICENTE AÑAÑOS, Enrique. *Codi Urbanístic de Catalunya*. Atelier. Barcelona. 2004.

- MARGARIT TAYÀ, Antoni. *Olèrdola Medieval. Recull de notes per a la seva història*, fascicle 2n. Edició de l'autor. Vilafranca del Penedès. 2003. 40 pàg.

- MARGARIT TAYÀ, Antoni. *Olèrdola Medieval. Recull de notes per a la seva història*, fascicle 3r. Vilafranca del Penedès. 2004. 36 pàg. + mapa.

- MARGARIT TAYÀ, Antoni. *Olèrdola Medieval. Recull de notes per a la seva història*, fascicle 4t. Vilafranca del Penedès. 2004. 40 pàg. + Annex 7 pàg. + mapa.

- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener. *D'excursió per les coves de Catalunya*. La Butxaca de Muntanya, SCP. 2003. 176 pàg.

- ALLUÉ, Marta; ARNABAT, Ramon; BLANC, Fonxo; CASTILLO, Jesús; SALVADÓ, Ton; TOMÀS, Enric, i VALLS, Jordi. *El cementiri de Vilafranca del Penedès*. Edició dels autors. Vilafranca del Penedès. 2004. 218 pàg.

Aportació Ajuntament de Calafell

- SOLÉ I MAÑÉ, Blai. *Una vida, una època. Quan els que viatjàvem érem pocs*. Llibres de Matricula. Calafell. 2004. 164 pàg.
- SERRAT, Núria (textos); RIART, Francesc (dibuixos), i SANTACANA, Joan (assessorament tècnic). *Descobrim un castell de frontera*. Ajuntament de Calafell. Calafell. 2001. 50 pàg.

Donatiu Museu Etnològic del Montseny

- DD.AA. *Actes del Congrés els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental*. Museu Etnològic del Montseny. Arbúcies. 2003. 584 pàg.

Donatiu Fundació "la Caixa"

- PÉREZ-DÍAZ, Víctor; ÁLVAREZ-MIRANDA, Berta, i CHULIÀ, Elisa. *La immigració musulmana a Europa. Turcs a Alemanya, algerians a França i marroquins a Espanya*. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2004. 326 pàg.
- *Anuario Económico de España*. 2004. Colección Estudios Económicos. "la Caixa". Barcelona. 2004. 632 pàg.
- DD.AA. *Pobresa i exclusió social. Una anàlisi de la realitat espanyola i europea*, col·lecció estudis socials núm. 16. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2004. 182 pàg.

Donatiu Biblioteca Museu Víctor Balaguer

- DD.AA. *Martí Torrents 1887-1977*. Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2003. 138 pàg.
- CUCCU, Marina, i PALOMAS I MONCHOLÍ, Joan. *La Itàlia de Víctor Balaguer*. Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2004. 186 pàg.

Intercanvi Arxiu Municipal de Castellar del Vallès

- *Recerca* núm. 2. Ajuntament de Castellar del Vallès - Arxiu Municipal. Castellar del Vallès. 2003. 318 pàg.

Donatiu Associació Cultural del Matarranya

- ANDREU SANCHO, Carles. *La mort del pareima-re*, col·lecció Lo Trull, núm. 3. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2004. 124 pàg.
- BLANC I GRAU, Miquel. *Les plantes medicinals del Matarranya*, col·lecció Lo Trull (9). Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2003. 150 pàg.
- SISTAC, Ramon. *De la llengua a les dents*. Quaderns de les Cabolles núm. 9. Institut d'Estudis del Baix Cinca. Fraga-Calaceit. 2003. 96 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Cubellencs

- *Amics del Castell. Anuari 2003*. Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles. 2003. 104 pàg.

Donatiu Institut Cartogràfic de Catalunya

- *Full Informatiu de la Cartoteca de Catalunya*. Institut Cartogràfic de Catalunya - Generalitat de Catalunya. Barcelona. 2002. 22 pàg. + an-nex núm. 17.

Intercanvi Institució Milá y Fontanals

- MUTGÉ VIVES, Josefina. *Política, urbanismo y vida ciudadana en la Barcelona del siglo XIV*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Institució Milá y Fontanals - Departament d'Estudis Medievales. Barcelona. 2004. 428 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis del Gaià

- *La Resclosa* núm. 8. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 2004. 128 pàg.

Intercanvi Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura

- *Tribuna d'Arqueologia 1999-2000*. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2003. 318 pàg.
- *Tribuna d'Arqueologia 2000-2001*. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2004. 370 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilafranca del Penedès

- *25 anys d'Ajuntaments democràtics*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès, s/d. 28 pàg.

Donatiu de Salvador Masana

- SANTOS TORROELLA, Rafael (direcció). *Separata de la: Enciclopèdia Vivent de la Pintura i l'Escultura Catalanes. Darreries segle XX. Salvador Masana*. Àmbit Serveis Editorials, S.A. Barcelona, s/d. 12 pàg.

Donatiu de Ventura Sella

- VOGÜÉ, Adalbert de. *Sant Benet, Home de Déu*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 2004. 170 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Catalans

- *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Generalitat de Catalunya - Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2003. 1394 pàg.

Donatiu Museo Nacional de Antropología

- ROS GALIANA, Fernando. *Así no se mide. Antropología de la medición en la España contemporánea*. Ministerio de Cultura-Secretaría General Técnica. Madrid. 2004. 544 pàg.
- *Certamen de fotografía sobre cultura popular. 2002*. Ministerio de Cultura - Secretaría General Técnica. Madrid. 2004. 168 pàg.

Donatiu Museu Marítim

- IBARZ GELABERT, Jordi. *Treballant el silenci. Les relacions laborals dels estibadors del port de Barcelona durant el Primer Franquisme, 1939-1947*. Museu Marítim de Barcelona. Barcelona. 2004. 276 pàg.
- ESTRADA-RIUS, Albert. *La Drassana Reial de Barcelona a l'Edat Mitjana. Organització institucional i construcció naval a la Corona d'Aragó*. Museu Marítim de Barcelona. Barcelona. 2004. 266 pàg.

Donatiu Caixa Penedès

- COMAS I GÜELL, Montserrat. *Americanos/ Indianos. L'altra cara del Garraf*. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 1997. 68 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

- CARBONELL I VIRELLA, Vicenç; CASTELLS I URGELLÈS, Alfred, i SABATER I NAVARRO, Josep Maria. *La Piera, Solicrup, la Terrosa i la Masia Nova*. Col·lecció Els Carrers de Vilanova i la Geltrú, núm. 7. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. 2004. 140 pàg.

Intercanvi Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

- DD.AA. *Tàrraco i l'aigua*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2004. 132 pàg.
- BARRAL, Xavier, i VALLHONRAT, Valentin (textos), i VALLHONRAT, Valentin (fotografies). *Valentín Vallhonrat. Moonlight*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2004. 54 pàg.

Intercanvi Universitat de Barcelona - Facultat de Geografia i Història

- *Pyrenae* núm. 35 Vol. 1. Universitat de Barcelona - Departament de Prehistòria; Història Antiga i Arqueologia. Barcelona. 2004. 196 pàg.

Aportació Ajuntament de Santa Oliva

- DD.AA. *Vot de Poble a la Mare de Déu del Remei de Santa Oliva*. Ajuntament de Santa Oliva. Santa Oliva. 2004. 82 pàg.

Donatiu Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis

- CD Rom. *Estudis de la qualitat ecològica dels rius. La qualitat ecològica del Llobregat, el Besòs, el Foix i la Tordera. Informe 2001* núm. 11. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2003.
- CD Rom. *La qualitat ecològica del Llobregat, el Besòs, el Foix, la Tordera i el Ter. Informe 2002* núm. 12. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2002.

Donatiu Ajuntament de Gelida

- *Calendari anual de l'Esbart Rocasagna UCG 2003*. Ajuntament de Gelida. Gelida. 2003, s/n. 22 pàg.

Intercanvi Fundació Salvador Vives i Casajuana

- PÉREZ GÓMEZ, Xavier. *La Cartoixa de Montalegre*. Edició XXVIII. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona. 2004. 216 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- REVILLA CALVO, Víctor. *Economia i poblament romà al curs inferior de l'Ebre. La villa de Casa Blanca (Tortosa)*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2003. 330 pàg.

Donatiu vídua del Sr. Joan Serra Figueras

- DD.AA. *Rambles, places i carrers vilanovins*. Publliracor. Vilanova i la Geltrú. 1980. 44 pàg.
- *Cuaderno de divulgación. El índice de precios de consumo*. Instituto Nacional de Estadística. Madrid. 1977. 50 pàg.

Donatiu de l'autor

- LLORAC I SANTÍS, Salvador. *La Fassina de Can Guineu*. Separata del programa de Fires i Festes 2004. Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia. Sant Sadurní d'Anoia. 2004. 12 pàg.

Intercanvi Arxiu Històric de Sabadell

- *Memòria de l'any 2003*. Arxiu Històric de Sabadell. Sabadell. 2004. 72 pàg.

Donatiu Centre de Lectura – Reus

- SUNYER, Magí. *Modernistes i contemporanis. Estudis de literatura*. Edicions del Centre de Lectura. Reus. 2004. 206 pàg.

Donatiu Edicions Cossetània

- RAVENTÓS HILL, Joan. *A peu per l'Alt Penedès*. Edicions Cossetània. Valls. 2004. 238 pàg.

Intercanvi Amics de l'Art Romànic

- DD.AA. *Les esglésies preromàniques i romàniques de la Vall Ferrera i la Coma de Burg*. Amics de l'Art Romànic - Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2004. 184 pàg.

Intercanvi Associació Cultural Baixa Segarra

- LLOBET I PORTELLA, Josep M. *Els jueus de Santa Coloma de Queralt segons els protocols notariais de Cervera (1341-1492)*. Associació Cultural Baixa Segarra. Santa Coloma de Queralt. 2004. 230 pàg.

Fins al 7 de gener del 2005